

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Diplomová práce

Filip Němec

Geopolitické aspekty vztahu Indie a Bangladéše

Geopolitical aspects of India-Bangladesh relation

V Praze 2014

Vedoucí práce: Mgr. Martin Hříbek, Ph.D.

Poděkování

Děkuji všem bohům, guruům a blízkým, bez jejichž podpory by dokončení této práce nebylo možné.

Děkuji vedoucímu práce Martinu Hříbkovi za inspirativní postřehy a bezbřehou trpělivost při vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. 6. 2014.

Podpis:

Anotace

Tato práce se zabývá hlavními geopolitickými aspekty vztahu Indie a Bangladéše. Věnuje se procesu vzniku Indo-bangladéšské hranice, problémům vyplývajícím z její konstituce včetně enkláv Kočbiháru, a snaze obou států o řešení těchto problémů formou bilaterálních smluv. Dále se zaměřuje na ilegální migraci z Bangladéše do Indie, zkoumá její příčiny a vliv na bezpečnost v severovýchodní Indii a na indickou politickou scénu. Přemětem práce jsou také spory o sdílení sladkovodních zdrojů, v jejichž jádru stojí indické uskutečněné i plánované indické projekty přehrad a zavlažovacích kanálů. Poslední část se zabývá možným propojením mezi jedním z aspektů globálního oteplování, stoupaním mořské hladiny, a migrací.

Klíčová slova

Indie, Bangladéš, geopolitika, mezinárodní vztahy, enkláva, hranice, vodní zdroje, migrace

Abstract

This paper deals with the main geopolitical aspects of India-Bangladesh relation. It covers the process of creation of the Indo-Bangladesh border, problems originating from its constitution including the Cooch Behar enclaves and efforts of the both countries to resolve these problems by the means of bilateral treaties. It also focuses on illegal migration from Bangladesh to India, analyses its causes and its influence on the security in the North-east India and Indian political scene. Disputes concernig the fresh-water sharing, emerging from Indian dams and irrigation canals, either allready built, or planned. The last part deals with possible connection between one of the aspects of the global warming, sea-level rising, and migration.

Key Words

India, Bangladesh, Geopolitics, International Relations, Enclave, Border, Water resources, Migration

Obsah

Úvod	6
1. Konstituce hranic a migrace	8
1.1. Proces vzniku Indo-bangladéšské hranice a jeho dopady	8
1.2. Demarkace a správa hranic	17
1.3. Enklávy Kočbiháru	29
2. Migrace	38
2.1. Příčiny migrace	40
2.2. Vliv bangladéšské imigrace na stabilitu severovýchodní Indie a politickou scénu, pokusy o řešení a dopad na indo-bangladéšské vztahy	44
3. Sdílení vodních zdrojů	50
3.1. Přehrada Farakka a bilaterální smlouvy o sdílení vod řeky Gangy	51
3.2. Další projekty – Tista, Tipáimukh a velký propojovací kanál	58
3.3. Mezinárodní právo a možná řešení	62
4. Globální oteplování, stoupající hladina moří a migrace	67
Závěr	74
Použité zdroje	77
Obrazová příloha	93

Úvod

Cílem této práce je popsat, jak geopolitické faktory ovlivňují indo-bangladéšské vztahy. Geopolitika obecně se zabývá geografickými vlivy na mezinárodní vztahy, přičemž ty mohou zahrnovat polohu hranic (jak složitá je hranice, přes jaké území vede, atd.), dále přístup k moři, členitost území, dostupnost přírodních zdrojů, atd. Tyto geografické vlivy jsou úzce propojené s vlivy ekonomickými, demografickými a politickými. Cílem této práce není popsat úplně všechny geopolitické faktory vztahu Indie a Bangladéše, ale podrobněji se zaměřit na několik nejdůležitějších, kterým se věnuji ve čtyřech kapitolách.

První kapitola zkoumá proces utváření indo-bangladéšské hranice, zásadní problémy týkající se její demarkace a správy, enkláv a jejich vliv na bilaterální vztahy obou zemí. Bangladéš je téměř ze všech stran obklopen Indií, od které ho dělí mimořádně komplikovaná, 4096 kilometrů dlouhá hranice. Na východě sdílí také hranici s Myanmarou, její délka však činí pouhých 193 kilometrů, z čehož vyplývá, že vztah k Indii bude pro Bangladéš jedním z těžišť jeho zahraniční politiky. Na druhou stranu, indo-bangladéšská hranice odděluje politicky nestabilní severovýchod Indie od její jádrové oblasti a pro jejich spojení ponechává pouze úzký, ze strategického hlediska citlivý pás území, tzv. Šiligurský koridor, známý také jako „Slepičí krk“. Tato hranice prochází řekami, které často mění koryta svého toku, dočasnými říčními ostrovy i pravidelně zaplavovaným územím, protíná vesnice a někdy dokonce i jednotlivé domy. To jsou jen některé z příčin toho, že je obtížně udržovatelná a kontrolovatelná, což výrazně zvyšuje její propustnost vůči nezákonnému pohybu osob. V obavách z infiltrace teroristických skupin, ilegální imigrace a pašeráctví začala Indie, navzdory odmítavému stanovisku Bangladéše, s výstavbou hraničního oplocení. Nehledě na to, že výstavba oplocení či zdi bývá vždy kontroverzním opatřením ke zlepšení ochrany hranic, nabízejí se navíc vážné pochyby o jeho účinnosti vzhledem k existenci téměř dvou set enkláv, které se na území obou států nacházejí. Tyto enklávy až na jednu výjimku nejsou spravovány státy, ke kterým náleží. Chybí v nich základní infrastruktura, školy, zdravotnická zařízení, úřady a hlavně policie, kvůli čemuž se staly oblíbeným útočištěm zločinců. Absence úřadů mívá často absurdní důsledky, např. obyvatelé enkláv nemohou nikdy poprvé legálně překročit hranice, protože nemají cestovní pasy, které je ale možné získat pouze mimo enklávu, kde žijí.

Druhá kapitola se věnuje problematice migrace, především dlouhodobé imigrace do Indie z Bangladéše. Součástí kapitoly je stručné pojednání o migraci obecně, porovnání dosavadních odhadů počtu bangladéšských imigrantů v Indii, analýza příčin migrace z Bangladéše, vliv imigrace na stabilitu severovýchodní Indie a indickou politickou scénu a pokusy o řešení tohoto problému. Krátkodobou migrací se v této práci nehodlám zabývat, protože se většinou jedná o sezónní migraci za prací a v případě Indie a Bangladéše se jedná o dlouhodobý a přirozený jev, který byl vznikem hranice sice ilegalizován, ale v současnosti již oba státy pracují na jeho odstranění liberalizací vízového režimu. Najít řešení dlouhodobé migrace zdaleka tak jednoduché není.

Tématem třetí kapitoly je sdílení vodních zdrojů, hlavně říčních vod. První část je věnována evergreenu sporů o sdílení sladkých vod, přehradě Farrakka, a také bilaterálním smlouvám, které se týkají sdílení vod řeky Gangy. Kromě Farakky ale existuje víc sporných projektů přehrad a zavlažovacích kanálů, na ty se zaměřuje druhá část kapitoly, třetí pak na mezinárodně-právní aspekty problému a možná řešení.

Poslední kapitola se do značné míry také týká migrace, specificky však pouze migrace způsobené globálním oteplováním klimatu, ještě konkrétněji zvyšováním hladiny světových moří. Kapitola se věnuje otázkám spojeným se zvyšováním mořské hladiny – jestli už probíhá, pokud ano, jaké má následky, jak bude probíhat do budoucna a co by to mohlo znamenat pro míru migrace z Bangladéše do Indie a následně indo-bangladéšské vztahy.

Ve své práci budu vycházet především z odborné literatury, mezinárodních smluv, legislativních dokumentů a údajů na internetových stránkách oficiálních institucí i nevládních organizací. Informace hodlám čerpat také z článků v internetových médiích, protože ty poskytují nejaktuálnější přehled o situaci.

Původně jsem chtěl na práci aplikovat teorii geopolitického kódu, která se zdála být ideálním nástrojem pro uchopení indo-bangladéšských vztahů. Geopolitický kód je zjednodušeně způsob, jakým se země orientuje nejen vůči světu, ale také vůči veřejnosti, a to jak domácí, tak světové. Podle této teorie má každá země svůj geopolitický kód, určující současné a potenciální spojence a nepřátele, způsob udržování spojenců a odvracení hrozeb, atd. Důležité je v rámci geopolitického kódu také ospravedlnění vlastních kroků a pozic před veřejností a v neposlední řadě, šíření vlastních hodnot a kultury v zahraničí. Zasadit geopolitické aspekty vztahu Indie a Bangladéše do jejich geopolitických kódů by bylo jistě zajímavé, ale nakonec jsem se rozhodl této teorie

nevyužít, protože je relativně nová a z mého pohledu k ní neexistuje dostatek literatury, kterou bych se mohl řídit.

1. Konstituce hranic a migrace

1.1. Proces vzniku Indo-bangladéšské hranice a jeho dopady

V r. 1971 se po krvavé válce odtrhla od Pákistánu jeho východní část, známá předtím jako Východní Pákistán, a utvořila nezávislý stát – Bangladéš. Tato krátká a intenzivní válka, zakončená intervencí indické armády, byla vyvrcholením dlouhotrvajících sporů mezi oběma částmi země, oddělenými od sebe více než šestnácti sty kilometry indického území. Právě toto problematické uspořádání, díky němuž byl Pákistán z geografického hlediska světovou raritou, lze považovat za jednu z hlavních příčin jeho rozpadu. Vzhledem k tomu, že se území Západního a Východního Pákistánu v žádném bodě nestýkala, nebylo zapotřebí po vzniku Bangladéše zakreslovat do mapy světa nové hraniční čáry – Bangladéš svoje hranice zdědil v téměř stejné podobě, v jaké byly schváleny Brity během Rozdělení Indie v r. 1947. Pokud tedy chceme zjistit, proč a jakým způsobem vznikla indo-bangladéšská hranice, musíme se vrátit k Rozdělení Indie, ke kontroverzní události, která na jednu stranu zbavila Indický subkontinent nepopulární britské koloniální nadvlády, na stranu druhou však byla doprovázena násilnostmi obrovského rozsahu a její důsledky jsou dodnes častými příčinami sporů.

Již během druhé světové války začala být správa Indie pro Británii těžko únosným břemenem. V r. 1942 se na popud Mahátny Gándhího zrodilo hnutí „Opusťte Indii!“ (Quit India Movement), jehož cílem bylo nenásilnými protesty donutit Brity k opuštění země. Gándhí a ostatní členové vedení Indického národního kongresu (INC) však byli vzápětí uvězněni, což vyvolalo odpor značné části obyvatelstva a koloniální správa se poté po několik měsíců musela vypořádávat s protesty a sabotážemi, přičemž spoléhala hlavně na rozsáhlý represivní aparát. O rok později pak postihl Bengálsko hladomor, při němž zemřely více než 2 miliony lidí. Po skončení druhé světové války přestala být pro Británii nadvláda nad Indií výhodná i dlouhodobě udržitelná, a proto se hlavním cílem Britů stal rychlý a pokud možno elegantní odchod ze země. Tomu však bránila neochota INC a Muslimské ligy (ML), dvou nejsilnějších politických stran, k dohodě o budoucím uspořádání nezávislé Indie a s tím spojené rostoucí napětí mezi hinduisty a muslimy. Předmětem sporů byl především požadavek ML na vytvoření separátního státu pro

muslimy, Pákistánu, založený na obavách, že by se v jednotném indickém státě muslimové stali utlačovanou menšinou. Po krachu tzv. plánu kabinetní mise, podle nějž měla být Indie volnou federací, vyhlásila ML na 16. srpen 1946 stávkou, známou jako „den přímé akce“, která se však záhy zvrhla v násilné nepokoje. Jejich centrem se stala Kalkata, hlavní město bengálské provincie, kde byla situace obzvláště komplikovaná. Zhruba 55% obyvatelstva Bengálska tvořili muslimové¹ a po volbách na začátku r. 1946, v nichž vyhrála ML, tam zformoval vládu mnohými hinduisty nenáviděný politik Husajn Šahíd Suhravardí. Bývalého ministra pro civilní zásobování Suhravardího hinduistický tisk vinil z podílu na hladomoru a terčem kritiky se staly i některé z jeho prvních kroků ve funkci premiéra, především pak jmenování pouhých tří hinduistických ministrů v jedenáctičlenné vládě.² Tato nepopulární vláda posloužila jako silný argument v kampani za rozdělení Bengálska, která sílila spolu s rostoucí pravděpodobností začlenění provincie jako celku do Pákistánu. Velký kalkatský masakr a následné komunalistické nepokoje pomohly tuto kampaň ještě více vyostřit.

Požadavek muslimů na vlastní stát byl oficiálně uznán 3. června 1947, kdy vešel ve známost tzv. Mountbattenův plán, podle nějž měla britská vláda předat moc vládám dvou dominií³, Indie a Pákistánu, do půlnoci 14. srpna 1947. Knížecí státy, spravované Brity nepřímou prostřednictvím smluv s místními panovníky, přišly o možnost získání nezávislosti a jejich vládců se museli rozhodnout pro přistoupení k jednomu z dominií. Pákistánu měly připadnout severovýchodní provincie obývané především muslimy, ale ještě nebyl jistý osud Paňdžábu a Bengálska, kde sice muslimové tvořili mírnou většinu, nicméně početně významné nemuslimské obyvatelstvo v těchto provinciích připojení k Pákistánu odmítalo. Co se Bengálska týče, až hlasování v zákonodárném shromáždění dne 20. června rozhodlo, že provincie bude rozdělena mezi Indii a Pákistán; se stejným výsledkem dopadlo hlasování i v Paňdžábu. Ustanovením nových hranic byly v obou provinciích pověřeny komise, skládající se ze dvou zástupců Kongresu a dvou zástupců Ligy, jejichž společným předsedou byl jmenován britský právník Cyril Radcliffe. Úkolem komisí bylo vydávat doporučení, na jejichž základě předseda definitivně rozhodoval o konečné podobě hranic. Protože obě komise brzy zabředly do sporů mezi zástupci

---

¹ CHATTERJEE, Joya. The Fashioning of a Frontier: The Radcliffe Line and Bengal's Border Landscape, 1947-52. *Modern Asian Studies*. 1999, 33(1), s. 199. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/313155> [online].

² CHATERJEE 1999, s. 230.

³ V případě Indie a Pákistánu dominium značilo přechodný stav, kdy tyto státy používaly jakožto nejvyšší právní normu až do přijetí ústavy Zákon o správě Indie. Z hlediska mezinárodního práva to byly suverénní státy.

Kongresu a Ligy, tíha rozhodování padla na Radcliffa, který měl v procesu působit jako nestranný arbitr. To, že Radcliffe sám nikdy v Indii nebyl, a tudíž neměl žádné vazby na indické prostředí, bylo z pohledu britských i indických politiků vnímáno jako záruka nestrannosti.⁴

Do Indie Radcliffe přicestoval 8. července 1947 a krátce na to byl stanoven 15. srpen téhož roku jako termín, do něž musely být hranice hotové. Celý proces tak byl už od počátku poznamenán zoufalým nedostatkem času, který nejenže nedovolil předsedovi komisí navštívit oblasti, kudy měla nová hranice vést, ale dokonce mu znemožnil účast být na jediné ze schůzí hraničních komisí, zasedajících současně na dvou místech vzdálených od sebe stovky kilometrů, v Láhauru a v Kalkatě. Radcliffovi tedy nezbylo nic jiného, než zůstat v Dillí a informace získávat prostřednictvím zápisů ze schůzí komisí.

Zaměříme se nyní na bengálskou hraniční komisi, jejímž úkolem bylo podle oficiálního zadání „*vyznačit hranici dvou částí (provincie) na základě určení spojitých⁵ oblastí s muslimskou a nemuslimskou většinou, berouce přitom v potaz také 'jiné faktory'*“⁶ První sporná otázka se týkala určení spojitých většinových oblastí, konkrétně jaké nejmenší administrativní jednotky by se měly použít pro určení těchto oblastí, přičemž nová hranice dělicí Bengálsko by probíhala na hranicích těchto jednotek. Muslimská liga trvala na větších jednotkách, tzv. podokresech (subdivision), přičemž podle argumentace jejích zástupců byly podokresy vnitřně ucelené a jejich případné dělení by se setkalo se značnými obtížemi. Ligou prosazované řešení by však také znamenalo více území, které by připadlo Pákistánu.⁷ Radcliffe nakonec rozhodl ve prospěch policejních okrsků (thána), nejmenších administrativních jednotek, pro které existovaly údaje o počtech věřících jednotlivých náboženství.⁸

---

⁴ CHESTER, Lucy. The 1947 Partition: Drawing the Indo-Pakistani Boundary. *American Diplomacy* [online]. 2002 [cit. 2013-07-07]. Dostupné z: http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2002_01-03/chester_partition/chester_partition.html

⁵ V originále je použit termín “contiguous”, což primárně znamená sousedící, přiléhající.

⁶ 'Statement by His Majesty's Government, dated the 3rd June 1947', PP, I, p. 2. In: Chatterjee, 1999, s. 196.

⁷ CHATTERJEE 1999, s. 198.

⁸ WHYTE, Brendan R. *Waiting for the Esquimo: An historical and documentary study of the Cooch Behar enclaves of India and Bangladesh* [Online]. The School of Anthropology, Geography and Environmental Studies, The University of Melbourne, 2002, s. 64 [cit. 2013-07-07]. ISBN 0-734-02208-5. Dostupné z: http://dtl.unimelb.edu.au/R/HXXI9XUPKFEASXPQI3LTF7YF62MU3K3VPPDYEEGD7I2QVYB3EK-01967?func=dbin-jump-full&object_id=66438&local_base=GEN01&pds_handle=GUEST

Jako zásadní potíží při vyjednávání o podobě hranic se však ukázala být možnost přihlídnout k „jiným faktorům“. Protože chyběla jakákoli definice těchto faktorů, mohli na jejich základě členové komise vznášet libovolné požadavky na připojení určitých částí území k jednomu či druhému státu, bez ohledu na vyznání většiny obyvatelstva v daných oblastech. Výsledkem byla patová situace, v níž se obě strany zakopaly na svých pozicích, a tudíž nebyla komise schopná dohodnout se na doporučeních, která by měla zasílat předsedovi.⁹ Jaké tedy byly jejich požadavky? Muslimská liga, která se vždy stavěla proti rozdělení Bengálska, si kladla za cíl získat tolik území, kolik jen bylo možné, včetně Kalkaty a přilehlých oblastí. Je třeba zmínit, že Kalkata, strategický přístav na řece Huglí a do r. 1911 hlavní město Britské Indie, byla politickým, obchodním i kulturním centrem Bengálska, v jehož blízkém okolí se soustředila většina klíčových průmyslových podniků provincie. Kalkatu i přilehlé oblasti na západě Bengálska obývali většinou hinduisté, zatímco v chudší, převážně zemědělské východní části tvořili většinu muslimové.¹⁰ Džinnáh se proto obával, že pokud by Pákistánu připadl jen východ Bengálska bez Kalkaty, byl by to jen zaostalý, nesoběstačný venkovský kraj.¹¹ K ospravedlnění takového požadavku Muslimská Liga použila *jiné faktory* – podle jejich představitelů mělo Východní Bengálsko získat podíl na příjmech odpovídající podílu obyvatelstva, které mu připadne, což by bez Kalkaty údajně nebylo možné. Liga si také nárokovala kraje Čitágáon, Džalpáiguri a Dárdžiling, kde byli muslimové v menšině, přičemž pokud by všechny její požadavky byly splněny, přibližně čtyři pětiny území a dvě třetiny hinduistického obyvatelstva provincie by připadly Východnímu Bengálsku.¹² Naproti tomu zástupci Kongresu se ocitli v obtížnější situaci. Jejich hlavním cílem byl zisk území s dostatečnou hinduistickou většinou, ale zároveň museli brát v potaz i ekonomickou udržitelnost a geografickou racionalitu. Skloubení těchto faktorů, stejně jako i ospravedlnitelnost požadavků a spolu s tím i jejich reálná šance na úspěch se staly předmětem názorových tahanic, čehož výsledkem bylo, že Kongres předložil ne jeden, ale dva společné plány na rozdělení Bengálska. První plán počítal kromě záboru území západně od Huglí s připojením Dárdžilingu, Džalpáiguri, Muršídábádu, 24 Pargan,

---

⁹ Sám Radcliffe k tomuto později poznamenal: „Rozdílné názory na význam pojmu ‘jiné faktory’, jakož i na jejich váhu a důležitost, znemožnily dobrat se k jakékoli dohodě.“ CHESTER 2002.

¹⁰ Složení obyvatelstva podle vyznání v jednotlivých okresech v době rozdělení viz obr. č. x

¹¹ CHAPMAN, Graham P. *Geopolitics of South Asia* [online]. Abingdon: Ashgate Publishing Group, 2009, s. 170 [cit. 2013-07-07]. ISBN 9780754695905. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10276594>

¹² CHATTERJEE 1999, s. 200-201.

Khulny a většiny těchto krajů: Dinádžpur, Málaha, Nádija a Jašor. Druhý plán, zvaný „Schéma Kongresu“, oproti prvnímu požadoval celou Nádiju a Džesúr, a navíc ještě část Farídpuru. Motivem k získání většinově muslimského Muršídábádu byla jeho strategická poloha – zde se od Gangy odděluje rameno Huglí, na němž leží Kalkata a největší Bengálský přístav. Kdyby Muršídábád připadl Pákistánu, kontroloval by průtok vody v Huglí a v případě neshod s Indií, což se vzhledem k vypjaté atmosféře jevílo jako pravděpodobný scénář, by mohl razantně omezit přítok vody a ponechat Kalkatu na suchu.

Po rychlém zvážení všech argumentů a protiargumentů byl už 12. srpna vydán tzv. Radcliffův výměr (Radcliffes Award), kterým byla definována hranice mezi Pákistánem a Indií. Zveřejněn však byl až 17. srpna, po celé dva dny tak trvala kuriózní situace, kdy dva nezávislé státy neznaly podobu svých vlastních hranic.¹³ Zdržení na základě příkazu místokrále Mountbattena bylo oficiálně zdůvodněno snahou nenarušit oslavy nezávislosti, avšak podle některých badatelů ze záznamů jednání vyplývá, že Mountbatten chtěl skrýt Britskou odpovědnost za násilnosti, které evidentně musely přijít.¹⁴

Podoba nových hranic Bengálska byla zjevně ovlivněna *jinými faktory*, byť ve Výnosu se Radcliffe nezmiňuje o důvodech svých rozhodnutí a odmítal je sdělit po celý svůj život.¹⁵ Muršídábád byl připojen k Západnímu (tedy indickému) Bengálsku, naopak Čitágáonská horská oblast s drtivou většinou kmenového (tj. nemuslimského) obyvatelstva, mající silné ekonomické vazby na sousední muslimský Čitágáon, byla připojena k pákistánskému Východnímu Bengálsku. Kalkata připadla Západnímu Bengálsku, stejně jako okresy 24 Pargan, Dárdžiling a části krajů Džesúr, Nádija, Málaha a Dinádžpur. V kraji Džalpajgurí se nacházely pouze tři policejní okrsky s muslimskou většinou, ty však byly odděleny od nejbližšího muslimského okrsku v rangpurském okrese dvěma okrsky, ve kterých byli muslimové ve výrazné menšině – Patgrámem a Debígaňdžem. Všech pět okrsků nakonec připadlo Východnímu Bengálsku, stejně jako celý rangpurský kraj, přestože se v něm také nacházely dva okrsky s nemuslimskou

---

¹³ V některých vesnicích či městech byly dokonce vyvěšeny zároveň vlajky Indie i Pákistánu a pákistánští úředníci začali působit na území, které později připadlo Indii.

¹⁴ CHESTER 2002.

¹⁵ CHATTERJEE 1999, s. 216.

většinou.¹⁶ Pro Západní Bengálsko tak vznikla nepříjemná situace – jeho severní část byla od jádrové jižní oblasti oddělena územím Pákistánu a indického svazového státu Bihár, což se podařilo vyřešit až v r. 1956, kdy obdrželo úzký pruh Biháru z rozhodnutí Komise pro reorganizaci států.¹⁷ Východní Bengálsko získalo navíc od Ásámu kraj Silhat.¹⁸

Po zveřejnění Radcliffova výměru vybuchla na povrch řada problémů, z nichž některé se nepodařilo vyřešit dodnes. Především se ale strhla bezprecedentní vlna komunalistického násilí, spojená s masovou migrací muslimů do Pákistánu na jedné straně a hinduistů a sikhů do Indie na straně druhé. Podle střízlivých odhadů zemřelo během nepokojů při rozdělení Indie 250 000 lidí a do roku 1950 uprchlo ze svých domovů přibližně 15 milionů lidí.¹⁹ Ačkoli situace v rozděleném Bengálsku byla o poznání klidnější než v Paňžábu, i zde docházelo k násilnostem a přesunům obyvatelstva. Největší ohniska napětí se vytvořila přirozeně v těch policejních okrscích a krajích, jejichž obyvatelé věřili, že mají právo na to, aby byli začleněni do druhého státu, jakými byly např. kraje Muršídábád, Khulna atd.²⁰ Ještě několik let po Rozdělení mnozí obyvatelé v těchto oblastech doufali, že se jim podaří připojit ke kýžené zemi, ať už pomocí oboustranné výměny území (např. Muršídábád za Khulnu), nebo i jinak, což ke zklidnění komunální situace v ničem nenapomáhalo. Z dlouhodobého hlediska však byly větším problémem některé nejasnosti, obsažené ve Výnosu. Na mnoha místech nebylo vůbec jasné, kudy nová hranice prochází, protože při jejím zakreslování se Radcliffe spoléhal na hranice krajů či policejních okrsků ze starých nebo nevhodných map a skutečnost tak vůbec nemusela odpovídat jasným a přehledným čarám na papíře. Příkladem toho je, že ačkoli nejmenší jednotkou při dělení Bengálska byl policejní okrsek, Radcliffe používal mapy sídel, a nikoli policejní mapy kriminality, které se

---

¹⁶ WHYTE 2002, s. 64.

¹⁷ CATTERJEE 1999, s. 215.

¹⁸ Rozloha Východního Bengálska po rozdělení činila cca 127 000 km² a obyvatelstvo 39 mil., z čehož 11,4 mil. (29%) byli hinduisté. Západní Bengálsko získalo cca 72 500 km² a 21 mil. obyvatel, z toho 5,3 mil. (29%) muslimů. Za povšimnutí stojí, že podíl muslimského obyvatelstva v Západním Bengálsku byl stejný, jako podíl nemuslimského obyvatelstva v Bengálsku východním. Viz CATTERJEE 1999, s. 213.

¹⁹ Jeden z možných odhadů. CHAPMAN 2009, s. 201. Jiné odhady hovoří o 1,5 mil. obětích a až 13 mil. uprchlíků. Přehled některých odhadů a jejich zhodnocení je možné nalézt zde: BAIXAS, Lionel. Thematic Chronology of Mass Violence in Pakistan. In: *Online Encyclopedia of Mass Violence* [online]. 2008-06-27 [cit. 2014-04-24] Dostupné z: <http://www.massviolence.org/Thematic-Chronology-of-Mass-Violence-in-Pakistan-1947-2007>

²⁰ CATTERJEE 1999, s. 218.

v mnoha případech lišily.²¹ Také se snažil hranici v rámci možností „zracionalizovat“ tím, že kde to bylo možné, vedl hranici po přírodním geografickém předělu, což jsou v případě Bengálska hlavně řeky. V úvahu však nebyla vzata specifika bengálské krajiny. Některé řeky tečou pouze v období dešťů a během zbytku roku zcela vysychají (např. Máthábhánga). Ještě větší potíže však působila a dodnes působí rychle se měnící koryta řek. V deltě Gangy a Brahmaputry,²² na které se Bengálsko (myšleno jako geografický region) rozkládá, se do Bengálského zálivu vlévají jedny z nejvydatnějších řek v Asii – Ganga, Brahmaputra a Méghna. Především tyto řeky každý rok přinášejí do oblasti ohromné množství sedimentů, jejichž vrstva je na některých místech hluboká až 22 km.²³ Po pravidelných záplavách tyto sedimenty často zanášejí říční koryto, které se tak vyzdvihne nad okolní terén, kam se poté rozlije i voda z řeky a vytvoří koryto nové. Podle historických pramenů a map tak řeka Ganga tekla v pol. 16. stol. západněji než dnes a vlévala se přímo do moře, aniž by se stékala s Brahmaputrou. Postupem času se hlavní proud řeky posouval více na východ, důsledkem čehož se některá starší města na západě ocitla na suchu. To se přihodilo i kdysi hlavnímu městu Bengálska Gauru, od kterého se krátce po okupaci vojsky císaře Akbara odklonil tok Gangy, a kvůli nedostatku kvalitní vody spojenému s epidemií moru bylo město zcela opuštěno.²⁴ Pro východ Bengálska však měla tato změna příznivý dopad – díky vyššímu přítoku stoupala zemědělská produkce a otevřely se nové cesty pro lodní dopravu, takže tato oblast zaznamenala ekonomický i mocenský vzestup. Nemusíme se však ohlížet tak daleko do minulosti, abychom poznali sílu řek v této oblasti Jižní Asie. V červenci 2011 ukrojila řeka Brahmaputra pruh území ve vesnici Pañčughát poblíž města Dhubrú v Ásámu, přičemž zhruba sto domů bylo zničeno.²⁵ Jen za rok 2004 pohltily řeky Jamuna a Padma v bangladéšských okresech Sirádžgañdž a Faridpur 281 ha půdy, z čehož 75 ha bylo zastavěné území.²⁶ Vzhledem k nedostatku času nebyl Radcliffe s těmito jevy

---

²¹ Konkrétně se to projevilo mj. i v případě vesnice Rádžnagar, ležící na pomezí krajů Khulna a 24 Pargan. Dříve spadala pod Khulnu, ale v r. 1945 byla připojena k 24 Parganám. Tato změna se zakreslila do map sídel, ale v policejní mapě kriminality reflektována nebyla, což vedlo ke sporu Indie a Pákistánu o tuto obec. Viz CHATTERJEE 1999, s. 221.

²² V angličtině Ganges-Brahmaputra Delta, nebo také Bengal Delta.

²³ CHAPMAN 2009, s. 5.

²⁴ EATON, Richard M. Riverine Changes and economic growth. In: *The Rise of Islam and the Bengal Frontier, 1204-1760* [online]. Berkeley: University of California Press, c1993 [cit. 2013-07-07]. Dostupné z: <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft067n99v9/>

²⁵ Dhubri erosion displaces hundreds - Concrete roads proposed for island; erosion threatens NH31. *The Telegraph* [online]. 2011-07-22 [cit. 2013-07-07]. Dostupné z:

http://www.telegraphindia.com/1110722/jsp/northeast/story_14269818.jsp

²⁶ River Bank Erosion. *Government of the Peoples Republic of Bangladesh, Department of Disaster Management*

obeznámen, a tudíž s nimi nepočítal. Na severu rozděleného kraje Nadija vedl hranici po řece Mathabhanze, která v té době však už tekla jinudy, než jak bylo zakresleno v mapě, v důsledku čehož připadlo Pákistánu „omylem“ bezmála 1 300 km² půdy navíc.²⁷ Také se v žádném případě nedalo zaručit, že řeky zůstanou ve svých korytech i v budoucnu, jak se ukázalo už v r. 1948, kdy svoje koryto změnila Ičchámátí, tvořící hranici mezi oběma zeměmi. V jednom místě se uprostřed řeky vytvořil tři kilometry dlouhý ostrov, tzv. čar, který se pro svoji strategickou polohu stal vzápětí předmětem sporu mezi Indií a Pákistánem.²⁸

Výše zmíněné čary byly příčinou dalších nejasností. Tyto říční ostrovy, tvořené pískem a naplaveninami, patří k charakteristickým prvkům bengálské krajiny. Obvykle se vynořují po povodních a za několik let, či dokonce za několik desítek let opět zanikají. Na některých čarech se z důvodu výskytu velmi úrodné půdy usazují lidé, zakládají vesnice a věnují se tam pěstování zemědělských plodin. Ani s čary se v Radcliffově výnosu nepočítalo, a proto se v r. 1951 obě země dohodly, že čary budou neutrálním územím, ale v budoucnu se toto řešení mělo ukázat jako poněkud nešťastné. Zcela totiž opomíjelo obyvatele čarů, kteří tak nebyli občany žádného státu a nejen že neměli přístup k základním službám a infrastruktuře, ale navíc se stali snadnými oběťmi násilí, ať už ze strany zločineckých skupin, či ze strany států, které dohodu o neutralitě čarů samy několikrát porušily a šikanovaly jejich obyvatelstvo.²⁹

Rozdělení Bengálska znamenalo i přerušení klíčové infrastruktury na mnoha místech. Tomu se nedalo ani při nejlepší vůli předejít, protože infrastruktura v Bengálsku byla dlouhodobě budována jako jeden celek a s její fragmentací se nepočítalo. Z indického pohledu nebezpečná situace nastala přerušením veškerého vlakového spojení mezi severovýchodními státy a jejím zbytkem, které se podařilo obnovit až v roce 1952, kdy byla dokončena nová železnice spojující Ásám a Západní bengálsko vedoucí přes „husí krk“. Úseky mnoha místních silnic i železnic se zničehonic ocitly na „druhé“ straně hranice, kvůli čemuž museli lidé dojíždějící za prací či na trhy používat dlouhé objízdné trasy. Ještě více ale byla rozdělením poškozena ekonomika. Džinnáhova předpověď o Východním Bengálsku jakožto zaostalém venkovském kraji se splnila, téměř veškerý

[online]. 2012 [cit. 2013-07-07]. Dostupné z: <http://www.ddm.gov.bd/erosion.php>

²⁷ CHATTERJEE 1999, s. 222.

²⁸ Tamtéž, s. 223.

²⁹ Tamtéž, s. 224

průmysl včetně klíčových továren na zpracování juty připadly Západnímu Bengálsku. Ještě tvrdší ránu východobengálské ekonomice, společnosti i vzdělanosti zasadil exodus kvalifikované pracovní síly, tvořené převážně hinduisty. Země pak postrádala lékaře, profesory, inženýry, bankéře, kvalifikované úředníky; tedy můžeme říci, že jí scházely skutečné elity, avšak ani pro Západní Bengálsko nebyl přísun těchto lidí výhrou, protože chyběla pracovní místa, na kterých by se mohli uplatnit, a tudíž představovali bezpečnostní riziko.³⁰ Rozdělení se však nejvíce dotklo oblastí, ze kterých se stalo nové pohraničí a kde nová hranice narušila ekonomický řád existující zde po staletí. V zemědělství fungoval v jádru feudální systém, tzv. tálúkdáří, jehož podstatou bylo, že majitelé pronajímali zemědělskou půdu pachtýřům, kteří pronájem spláceli výnosem z podílu z úrody. Některým bohatým tálúkdářům patřily rozsáhlé statky, zatímco jiní, méně movití, pronajímali pouze jedno pole a sami pachtovali na poli patřícím jinému tálúkdářovi. V složitém předivě ekonomických vztahů, jimiž se zde není potřeba podrobněji zabývat, vystupovali ještě různí prostředníci a poskytovatelé finančních půjček. Hranice tyto vztahy mnohde zpřetrhala, takže např. tálúkdáři se nemohli dostat na své pozemky a vybírat nájemné, pachtýři nemohli docházet z domova za prací na pronajatá pole, poskytovatelé půjček k dlužníkům atd. Pokud se tito lidé pokusili překročit hranici (která na mnoha místech nebyla v terénu ještě přesně vyznačena), riskovali zatčení či dokonce zastřelení pohraniční stráží. I tradiční převádění dobytka na východ Bengálska, kde po něm vždy byla vysoká poptávka, se rázem stalo ilegálním aktem – pašeráctvím. Pasterectví či rybaření poblíž hranice mohlo mít fatální následky, např. jeden indický pastervec byl ubit k smrti příslušníky pákistánské pohraniční stráže poté, co vkročil na pákistánské území, aby přivedl zpět zatoulanou krávu.³¹ Tragédií podobného druhu se na hranici Indie a pákistánské Východního Bengálska, později Bangladéše, odehrálo bezpočet a nejsou, bohužel, jen záležitostí historie 20. stol.

Konec britské koloniální nadvlády byl dost možná jedním z nejrozporuplnějších momentů v historii lidstva. Stovky milionů obyvatel Jižní Asie díky němu získaly možnost určovat osud svých zemí, avšak stovky tisíc zabitých a miliony těch, kteří opustili své domovy, byly krutou daní za tuto svobodu. Trauma Rozdělení je v Pákistánu i v Indii stále živé, stejně jako jsou živé problémy, které po sobě v chvatu odcházející

---

³⁰ CHAKRABARTI, Prafulla. *The Marginal Men. The Refugees and the Left-Political Experiment in West Bengal*.

S. 1. In: CHATTERJEE, s. 231

³¹ FRBI for the second fortnight of April 1951. In: CHATTERJEE 1999, s. 227.

Britové zanechali a ledabylye narýsované hranice patří k jedněm z těch nejpalcivějších. At' se podíváme téměř kamkoli – na Durrandovu linii tvořící hranici mezi Pákistánem a Afghánistánem, MacMahonovu linii rozdělující Čínu na jedné straně a Indii, Nepál a Bhútán na straně druhé, na Kašmír, na Indo-Bangladéšskou hranici – všude zahnívají nevyřešené spory, které v některých případech vedly v minulosti k ozbrojeným konfliktům. Tzv. Radcliffova linie dělí Bengálsko³² byla zakreslena ve spěchu, bez ohledu na detaily a místní geografická specifika. Z toho však nelze vinit pouze Radcliffa, který musel v podstatě rozhodovat sám bez možnosti obeznámit se blíže s dotčenými oblastmi, ale svůj podíl na tom mají i místní politici a Britové, v jejichž zájmu bylo opustit horkou půdu co nejdříve. Kvůli tomu byl proces utváření hranic poznamenán nedostatkem času i jasných a racionálních pravidel.

1.2. Demarkace a správa hranic

„Konec státu“ a „svět bez hranic“ jsou oblíbenými hesly dnešní doby. Roste počet i význam regionálních organizací, jejichž členské státy postupně „otevívají“ své hranice a umožňují snažší vzájemný pohyb zboží i osob. Internet snížil význam hranic jakožto informační bariéry. Na druhou stranu, přes dvě desetiletí od pádu Železné opony zažívají pohraniční zdi a oplocení renesanci. Vysokou betonovou zeď nechal vystavět Izrael na hranici s Palestinskou samosprávou, USA a Mexiko už na mnoha místech dělí zeď či plot vybavený kamerami, čidly a drony, a pozadu nezůstává ani Indie se svým oplocováním vlastní hranice s Pákistánem a Bangladéšem. Oslabování hranic uvnitř Evropské Unie je doprovázeno posilováním její hranice vnější.³³ Sotva lze tedy mluvit o nějakém všeobecném trendu „stírání“ hranic. Povrch země je až na několik výjimek (Antarktida apod.) i nadále rozdělen mezi státy, jejichž území je definováno hranicemi a mnoho

---

³² Ve skutečnosti byly tyto „linie“ tři: jedna v Paňdžábu a dvě v Bengálsku. Ze zvyklosti se však všechny označují singulárem jakožto Radcliffova linie.

³³ Nejlépe je tento proces vidět na nedávno přebudovaném hraničním plotu mezi španělskými exklávami Ceutou a Méliillou a Marokem. V Méliille byly v r. 1999 vybudovány dva hraniční ploty o výšce 3 m; v r. 2006 byly navýšeny na 6 m a postaven byl plot třetí o stejné výšce. Bariéra je vybavena infračervenými kamerami, strážními věžemi, čidly pohybu a pohraniční policie má k dispozici dokonce i vrtulníky. Na investici přesahující 30 milionů eur přispěla Evropská Unie. Viz DAVIES, Nick. Melilla: Europe's dirty secret. *The Guardian* [online]. 2010-04-17 [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2010/apr/17/melilla-migrants-eu-spain-morocco> Také: RIBAS, Xavier. The Border Fences of Ceuta and Melilla: A Landscape for the Future. In: *Academia.edu* [online]. [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: http://www.academia.edu/2148053/The_Border_Fences_of_Ceuta_and_Melilla._A_Landscape_for_the_Future

konfliktů mezi nimi má stále svůj počátek v neshodách ohledně polohy hranic či jejich správy.

Indie a Bangladéš mají dlouhou historii neshod a konfliktů souvisejících s ustanovením (deliminací), demarkací a správou vzájemné hranice. V posledních letech se situace poněkud zlepšila, v r. 2011 podepsaly obě země dohodu o demarkaci posledních sporných úseků hranice a předsedkyně vlády Bangladéše Šejch Hasína dokonce nedávno veřejně prohlásila, že již neexistují „téměř žádné pohraniční spory s Indií“.³⁴ Někaké spory ale přece jen přetrvávají, jak již naznačuje slovo *téměř*. Jaké spory to jsou a jaký je jejich potenciál k vytváření konfliktů? Jaké spory naopak patří do historie? A byly vyřešeny natolik důsledně, aby při nejbližší příležitosti opět nevybublaly na povrch?

V předchozí podkapitole byly nastíněny některé závažné problémy týkající se delimitace hranice, která v r. 1947 vznikla v důsledku Rozdělení Indie. Naději na brzké urovnání pohraničních sporů zasadila ránu první Indo-Pákistánská válka o Kašmír, k níž došlo téměř ihned poté, co oba státy získaly nezávislost. Už od počátku tak vztahy obou zemí oscilovaly mezi chladnou nedůvěřivostí a otevřeným nepřátelstvím. I proto lze považovat za úspěch, že se v r. 1948 Indie a Pákistán dohodly na ustanovení tribunálu za účelem vyjasnění interpretace Radcliffova výměru ohledně čtyř úseků hranice Východního Bengálska a Indie. Členy tribunálu byli jeden soudce z Indie, jeden soudce z Pákistánu a předseda Algot Bagge ze Švédska. Závěrečnou zprávu vydal tribunál 26. ledna 1950. Mezitím však přibyly nové potíže – v r. 1949 mahárádža Džagadípéndra Nárájan stvrdil podepsáním smlouvy připojení knížecího státu Kočbihár k Indii. Hranice mezi Kočbihárem, ležícím mezi indickými svazovými státy Ásám, Západním Bengálsko a pákistánským Východním Bengálskem se tak rázem stala mezinárodní hranicí³⁵ i se všemi nesrovnalostmi, ke kterým patřily hlavně početné enklávy ležící na území obou států. Prozatím ale enklávy zůstávaly mimo oblast zájmu obou států, protože hranice

---

³⁴ Almost no border disputes with India, says Sheikh Hasina. *The Indian Express* [online]. 2013-01-14 [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://www.indianexpress.com/news/almost-no-border-disputes-with-india-says-sheikh-hasina/1059146/>

³⁵ Kočbihár se k Indii připojil jako jeden z posledních knížecích států. Mezi lety 1947 a 1949 byl stát nezávislý, nicméně nejednalo se o plnohodnotnou nezávislost, protože Kočbihár, stejně jako ostatní knížecí státy, nemohl podle podmínek určených Brity vystupovat jako suverénní stát na mezinárodní úrovni (např. v OSN apod.). Viz WHYTE 2002, s. 66.

Kočbiháru včetně enkláv byla demarkována ještě před r. 1947 Brity a jakákoli jednostranná akce by vyvolala reciproční opatření.³⁶

V roce 1952 byla zavedena vízová povinnost na hranici mezi Indií a Východním Bengálskem. Až do tohoto roku zde fungoval poměrně volný režim přeshraničního pohybu osob (nikoli zboží a dobytka, na které byla v r. 1948 uvalena vysoká cla), narozdíl od hranice Indie se Západním Pákistánem, kde byla víza zavedena již v r. 1947.³⁷ Tento volný režim však automaticky neznamenal bezpečný a bezproblémový průchod či dokonce pohyb poblíž hranice, protože její správa a ostraha postrádala v té době efektivní organizaci a v některých oblastech tento nedostatek nahrazovala samozvaná domobrana. Horlivost členů domobrany měla za následek šikanování lidí, kteří chtěli hranici překročit, nebo se jen pohybovali poblíž.³⁸ Demarkace hranice probíhala pomalu, v r. 1956, necelých deset let po odchodu Britů, zbývalo v terénu vyznačit přibližně 2400 km.³⁹ Na některých místech dokonce ani nebylo možné provést demarkaci, protože obě strany měly odlišné názory na trasu hranice. Takovým místem bylo i Berubári, příčina dlouhého a zatrpklého sporu mezi Pákistánem a Indií. V r. 1952 Pákistán zažádal o navrácení občiny⁴⁰ Berubári na základě Radcliffovy mapy a textu Výnosu. Podle mapy patří Berubári Pákistánu, ale v textu delimitace sporného úseku hranice zcela chybí.⁴¹ Neschopnost dohodnout se na řešení pohraničních sporů si postupem času začala vybírat svoji daň – napětí na hranici mezi Vých. Bengálskem, od r. 1955 Vých. Pákistánem a Indií rostlo a vrcholu dosáhlo v r. 1958.⁴² Ve snaze předejít válečnému konfliktu indický premiér Néhrú v červnu téhož roku prohlásil, že Indie hodlá s Pákistánem jednat o řešení pohraničních sporů, a to i na nejvyšší úrovni. 26. srpna byl vyhlášen klid zbraní a v září se Néhrú setkal v Dillí se svým protějškem Fírúzem Chánem Núnem. Výsledkem byla dohoda, později známá jako dohoda Néhrú-Nún (Nehru-Noon Agreement), podle níž měl být urovnán spor o Berubári rozdělením

---

³⁶ Tamtéž, s. 81.

³⁷ Tamtéž, s. 83.

³⁸ CHATTERJEE 1999, s. 233.

³⁹ KEESINGS: *Pakistan from 1947 to the creation of Bangladesh*. Scribner, 1973. ISBN 0684134071. s. 42-43. In: WHYTE 2002, s. 90.

⁴⁰ Občina, v angl. „union“, je velmi malá územě-správní jednotka, skládající se obvykle z několika vesnic. V bývalé britské i dnešní bangladéšské hierarchii těchto jednotek je umístěna pod okrskem (thána, upazila) a nad samotnou obcí.

⁴¹ WHYTE 2002, s. 80 – 81.

⁴² Podle výroční zprávy ministerstva zahraničních věcí Indické republiky 3. června zastřelila pákistánská pohraniční stráž sedm indických vojáků. Viz: Report 1958-1959. In: *Ministry of External Affairs Library* [online]. 1959, s. 20 [cit. 2013-07-16]. Dostupné z: <http://mealib.nic.in/reports/1958-59.pdf>

občiny na dvě poloviny. Pákistán se oficiálně vzdal nároků na některá území a obě země se dohodly na výměně enkláv bývalého Kočbiháru, a to bez ohledu na územní ztráty, které z toho pro Indii vyplývají.⁴³ Ratifikace smlouvy však od počátku narážela na potíže. V říjnu 1958 proběhl v Pákistánu státní převrat, Núnova vláda byla rozpuštěna, pozastavena platnost ústavy, politické strany zakázány a moci se chopil generál Ajúb Chán. Přesto byla smlouva ratifikována někdy před r. 1963, přesné datum však není známo.⁴⁴ V Indii se zvedla vlna odporu vůči této smlouvě. Poslancům indického parlamentu i západobengálským představitelům vadilo, že Néhrú s nimi znění smlouvy nekonzultoval. Zhruba dvanáct tisíc obyvatel Berubári, většinou hinduistů, se smlouvou nesouhlasilo a založili organizaci *Berubári pratirakšá samiti* (Výbor pro ochranu Berubári) s cílem lobbovat proti jejímu přijetí. Také napadli smlouvu u soudu, ale ten v rozsudku konstatoval, že nemá dostatek důkazů ani kompetencí k vyřešení tohoto případu. Do věci se vložil prezident Indie Rádžéndra Prasád, který požádal Nejvyšší soud v Dillí o posouzení, jestli je smlouva v souladu se zákony a ústavou, a pokud ne, jaký postup zvolit, aby mohla být ratifikována. Soud došel k závěru, že k ratifikaci smlouvy je nutné změnit ústavu.⁴⁵ V prosinci 1960 parlament schválil změnu ústavy, avšak zanedlouho poté se rozběhl kolotoč soudních sporů, kvůli kterému nemohla smlouva vstoupit v platnost. Ještě k tomu se Indie a Pákistán nemohly dohodnout na postupu demarkace hranice dělicí Berubári. Mezitím se vztahy mezi oběma zeměmi opět zhoršily, vzrostla intenzita komunálního násilí i počet dalších pohraniční incidentů.⁴⁶ V r. 1965 mezi sebou svedly další válku, jejíž boje probíhaly na pomezí Záp. Pákistánu a Indie, přičemž Vých. Pákistánu se vyhnuly. V témže roce v Indii vznikla specializovaná pohraniční stráž, BSF (Border Security Force), která od této chvíle převzala ostrahu hranic od policejních složek jednotlivých sv. států.⁴⁷ V druhé pol. šedesátých let vztahy Indie a Pákistánu zůstávaly napjaté a na hranicích neustále docházelo k drobným šarvátkám a provokacím, jakými byly např. krátkodobé obsazení jižní části Berubári Pákistánskou armádou,⁴⁸ nebo přestřelka pohraničních stráží u Dahagrámu.⁴⁹

---

⁴³ Agreement on border disputes (with joint communique). Indie-Pákistán. New Delhi: 1958-09-10. UNTS vyd. 369 (s. 81 – 88). Dostupné z: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280140b98>

⁴⁴ WHYTE 2002, s. 93.

⁴⁵ Tamtéž, s. 99-100.

⁴⁶ GUHA, Ramachandra. *India after Gandhi: The History of the Worlds Largest Democracy*. Pan Macmillian India, 2008, s. 346, 197. ISBN 9780330505543.

⁴⁷ History and Role. MINISTRY OF HOME AFFAIRS, India. *Sb.bsf.gov.in* [online]. [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://sb.bsf.gov.in/index_files/aboutus.htm

⁴⁸ WHYTE 2002, s. 111.

Demarkace hranice probíhala stále pomalu a v r. 1967 se zastavila úplně, když Pákistán, znechucen průtahy kolem Berubári, stáhl všechny zeměměřičské týmy z oblasti Indo-východopákistánské hranice a odmítl s Indií spolupracovat, dokud se případ Berubári nevyřeší. Nakonec se Pákistán opravdu dočkal, 9. března 1971 svým rozsudkem nejvyšší indický soud odstranil poslední překážku ratifikace dohody Néhrú-Nún, ale tou dobou už přerůstala nespokojenost ve Vých. Pákistánu v občanskou válku. 26. března 1971 vtrhli vojáci pákistánské armády do univerzity v Dháce a začali zde střílet do studentů, dále se zaměřili na novináře, některé místní politiky, inteligenci a veškeré „protistátní živly“.⁵⁰ Zatčen a uvězněn na neznámém místě byl Mudžíbur Rahmán, předseda politické strany Avámí Líg, požadující pro Pákistán federativní uspořádání, v němž by Vých. Pákistán spravoval veškeré svoje vnitřní záležitosti, s výjimkou zahraniční politiky a obrany. Některé východopákistánské vojenské jednotky se vzbouřily, v Čittágáonu jedna z nich obsadila budovu rozhlasu a vyhlásila vznik Nezávislé lidové republiky Bangladéš.⁵¹

Konflikt v krátké době vyhnal z domovů miliony lidí, které proudily především do Indie. V květnu 1971 počet uprchlíků v Indii činil zhruba 3,5 mil. lidí, v srpnu už 8 mil.,⁵² přičemž všem bylo nutné zajistit základní životní potřeby, jako vodu, jídlo, apod. Už od počátku války se Indie stavěla na stranu partizánů bojujících proti Pákistánu, ale k jejich výraznější podpoře ve formě výcviku i dodávek vojenského materiálu ji přiměl až mohutný příliv uprchlíků. *Mukti báhiní* (Osvobozenecká armáda), jak sami sebe tito partizáni nazývali, však nečelili jen pákistánské armádě, ale také *razákárům*, dobrovolníkům mobilizovaným „pod praporem islámu“. Indie přesto váhala s vojenskou intervencí, zřejmě také z toho důvodu, že USA a Čína podporovaly Pákistán a existovala jistá pravděpodobnost, že by se Čína mohla zapojit do války přímo.⁵³ Nakonec vhodnou záminku k útoku poskytl Pákistán, jehož armáda zaútočila na Indii na západní hranici, na což Indie reagovala protiútokem a na východě vstupem svých vojsk, podporovaných partyzány, do Vých. Pákistánu. 16. prosince 1971 Pákistán kapituloval, Mudžíbur Rahmán byl propuštěn a stal se prvním premiérem nezávislého Bangladéše.

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 113.

⁵⁰ GUHA 2008, s. 451.

⁵¹ LUDDEN, David. *Forgotten Heroes*. *Frontline* [online]. 2003, roč. 20, č. 15 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.sas.upenn.edu/~dludden/LuddenFrontlineHeroes.htm>.

⁵² GUHA 2008, s. 452.

⁵³ Ohrožení ze strany Číny a USA také vehnalo Indii do náruče SSSR, se kterým 9. srpna 1971 stvrdila Smlouvu o přátelství, míru a vzájemné spolupráci. (GUHA 2008, s. 453 – 459.)

Vztahy mezi Bangladéšem a Indií byly v prvních letech koexistence přátelské. Ze strany Bangladéše se na tom podílel vděk za rozsáhlou materiální, vojenskou i diplomatickou podporu, bez níž by byla válka za vysvobození se z pákistánského područí mnohem delší a stála by ještě více lidských životů. Navíc po válce Indie svá vojska rychle stáhla, čímž dala najevo, že uznává suverenitu Bangladéše a nehodlá z něj učinit svůj satelitní stát.⁵⁴ Svou roli také hrála ideová spřízněnost vlád obou zemí, které se hlásily k sekularismu a levicové politice. Nastala vhodná doba pro dořešení vleklých se hraničních sporů, čehož využili premiéři Mudžibur Rahmán a Indíra Gándhiová v r. 1974, kdy v Dillí společně podepsali Dohodu o hranicích (Land Boundary Agreement), známější jako Pakt Indíra-Mudžíb (Indira-Mujib Pact). Dohoda vymezovala, jakým způsobem mají být demarkovány zbývající úseky hranice. Bangladéš se v ní vzdal jakéhokoli nároku na jižní polovinu Berubári, ale na oplátku získal možnost ponechat si největší enklávu Dahagrám-Ángarpota, včetně trvalého pronájmu úzkého pruhu indického území (zvaného „*Tin Bigha*“), aby měl k této enklávě trvalý přístup. Ostatní enklávy bývalého knížecího státu Kočbihár měly být vyměněny, přičemž jejich obyvatelé by získali občanství té země, které enkláva po výměně připadla. Časový plán byl optimistický – celý proces demarkace hranice, včetně vydání společných map, jejich podepsání zmocněnými zástupci a výměny protiprávně držených oblastí⁵⁵ měl být ukončen k 31. prosinci 1975.⁵⁶

Navzdory protestům opozice, soudním žalobám a nutnosti změnit ústavu Bangladéš ratifikoval Pakt Indíra-Mudžíb už 23. listopadu 1974. I v Indii mohla být tato dohoda ratifikována až po změně ústavy, ta ale uvázla na mrtvém bodě. Zpočátku za to mohla neutěšená politická i vnitřně-bezpečnostní situace, která vyvrcholila uvalením stanného práva v červnu 1975. Po jeho skončení a všeobecných volbách poprvé od vzniku Indické republiky neutvořil vládu Kongres – moci se chopila koalice Džanta, narychlo slepená z odpůrců Indíry Gándhiové, a premiérem se stal Mórárdží Désái. Tato koalice nevydržela dlouho a v r. 1980 se opět k moci dostal Kongres vedený Indírou, přičemž

---

⁵⁴ PANT, Harsh V. India and Bangladesh: Will the Twain Ever Meet? In: *Asian Survey*, Roč. 47, číslo 2. 2007, s. 232.

⁵⁵ Tzv. „adversely held areas“, tj. oblasti formálně náležící jednomu státu, ale bez jeho svolení obsazené či využívané jiným státem.

⁵⁶ AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH AND THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA CONCERNING THE DEMARCATION OF THE LAND BOUNDARY BETWEEN BANGLADESH AND INDIA AND RELATED MATERS, 16 May 1974 [online]. [cit. 2013-12-16] Dostupné z: http://www.hcidhaka.org/agreement_india_bd.php

v témže roce byla ministrem zahraničí této vlády, Narasinhou Ráem, poprvé oficiálně vznesena podmínka pro ratifikaci Paktu Indíra-Mudžíb, a totiž předchozí úplná demarkace indo-bangladéšské hranice.⁵⁷ Tato podmínka byla jednou z příčin pozastavení ratifikace až do r. 2011.

Politické turbulence se nevyhly ani Bangladéši. V r. 1975 byl při státním převratu zavražděn Mudžíbur Rahmán, moci se chopil generál Zíáur Rahmán a bylo vyhlášeno stanné právo, které trvalo až do r. 1979. Na Zíáura Rahmána byl později spáchán atentát a dalším státním převratem se k moci dostal armádní velitel Muhammad Eršád, přičemž standartní demokratické poměry se v zemi obnovily až v r. 1991. Po prvním státním převratu se vztahy mezi Indií a Bangladéšem výrazně zhoršily a po dlouhou dobu zůstávaly velmi chladné. Noví vládci Bangladéše (část z nich bojovala v předchozí válce na straně Pákistánu) podporovali islamizaci země a navázali vřelé diplomatické vztahy s Pákistánem a Čínou, což Indii znepokojovalo. Vzájemná hranice se opět stala ohniskem napětí. Z pohraničních incidentů té doby uveďme alespoň nepokoje v oblasti enklávy Dahagrám v r. 1977, při kterých bylo zabito sedmnáct lidí a vypáleny desítky domů.⁵⁸

Demarkace hranice i nadále pokračovala hlemýždím tempem. K červnu 1981 bylo vyznačeno 3315 km z celkové délky 4096 km hranice, což podle tehdejšího indického ministra zahraničí Narasiny Ráa bylo způsobeno obtížností terénu, a také tím, že Bangladéš neposkytl dostatek svých zeměměřičů.⁵⁹ Někdy byla práce zmařena místními obyvateli, kteří ohrožovali členy zeměměřičských týmů, nebo dokonce vykopávali nově zasazené pohraniční kameny. Jistého pokroku bylo dosaženo v záležitosti pronájmu přístupového koridoru v *tin bigha*, který Indie schválila v r. 1982, ale kvůli následným soudním sporům, ve kterých se výrazněji angažovala i nacionalistická strana *Bhártíja Džanta Párti* (BJP), mohl být průchod otevřen až v červnu 1992.⁶⁰

Od 80. let působila stále vážnější problémy správa hranice. Propustnost hranice spolu s vysokou hustotou obyvatelstva v pohraničních oblastech umožňovala snadný nezákonný pohyb osob z jednoho státu do druhého. Situaci zhoršovala přísná a zkostnatělá oficiální pravidla pro přeshraniční pohyb osob a zboží (vízový režim, vysoká cla). V r. 1986 indický parlament schválil projekt pohraničního oplocení za účelem

---

⁵⁷ WHYTE 2002, s. 131.

⁵⁸ WHYTE 2002, s. 133.

⁵⁹ Tamtéž, s. 135.

⁶⁰ Tamtéž, s. 146.

zastavení přílivu bangladéšských ilegálních imigrantů, a také zabránění pašování a „protistátním aktivitám zpoza hranice“.⁶¹ Proti tomu se Bangladéš ostře ohradil s tím, že stavba oplocení přímo na hranici je porušením vzájemné dohody z r. 1975, podle níž se oba státy zřekly výstavby jakýchkoli obranných zařízení v pásu širokém 150 yardů (cca 140m) po obou stranách hranice.⁶² Přesto práce na oplocení začaly v r. 1989 a pomalým tempem probíhají dodnes. V 2. pol. 90. let, po vítězství Avámí Líg ve volbách, se vztahy obou zemí zlepšily a demarkace pokročila natolik, že v r. 1998 zbývalo vyznačit už jen 6,5 km sporné hranice a opět se začalo uvažovat o výměně enkláv.⁶³ Nadějně vyhlídky však překazil náhlý nárůst pohraničních incidentů, který vyvrcholil krátkým pohraničním konfliktem v r. 2001. Tehdy vstoupila bangladéšská pohraniční stráž (BGB) na sporné území ve vesnici Padua, kde měla svoji předsunutou základnu BSF.⁶⁴ Tuto základnu příslušníci BGB demonstrativně obklíčili a po krátké době se vrátili zpět, aniž by došlo ke střelbě. Obyvatelé vesnice však uprchli a případu se chopila média, která situaci označila jako invazi na indickou půdu, což vyvolalo značné rozhořčení a reakce na sebe nenechala dlouho čekat. O několik dní později se BSF pokusila dobýt bangladéšskou základnu BGB v oblasti Berubári, což ve výsledku stálo životy šestnácti indických a tří bangladéšských pohraničníků. Během střelby bylo také zraněno několik desítek civilistů.⁶⁵ I když po konfliktu nedošlo k drastickým diplomatickým opatřením, jakým by bylo např. odvolání velvyslanců, přesto napáchal značné škody na vzájemných vztazích obou zemí. Napětí mezi nimi se projevovalo přehnanými reakcemi pohraničníků na jakékoli skutečné či domnělé narušení pořádku, kvůli čemuž se v prvním desetiletí tohoto tisíciletí hranice změnila ve střelnici. Podle zprávy bangladéšské lidskoprávní organizace Adhikár bylo BSF mezi lety 2000 a 2013 zabito 994 lidí⁶⁶ a další stovky byly

---

⁶¹ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. *Annual report: 2005-2006*. [Online] 2006, s. 36 [cit. 2013-11-09] Dostupné z: http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/167_Annual-Report-2005-2006.pdf

⁶² FARUQUE, Abdullah. Bangladesh-India Border Relations: A Truncated View. [Online] In: [ndc.gov.bd](http://www.ndc.gov.bd) [cit. 2013-11-09] Dostupné z: http://www.ndc.gov.bd/elibrary/index.php/earticle/earticle_list/all/40

⁶³ Otevřeně o tom promluvil hlavní ministr Záp. Bengálska Džjóti Basu při své oficiální návštěvě v Dháce v r. 1999. Viz WHYTE 2002, 153.

⁶⁴ Za zmínku stojí způsob, jakým BSF toto území obsadila. V r. 1971 zde byl vybudován výcvikový tábor pro povstalce bojující proti Pákistánu. Po válce tito bojovníci odešli a tábor zabrali indiští pohraničníci, kteří se před tím podíleli na výcviku povstalců. Viz VAN SCHENDEL, Willem. The Wagah Syndrome: Territorial Roots of Contemporary Violence in South Asia. In: Amrita Basu and Srirupa Roy (eds.), *Violence and Democracy in India*. Calcutta: Seagull Books, 2007, s. 55-56.

⁶⁵ VAN SCHENDEL 2007, s. 56.

⁶⁶ Atrocities by Indian Border Security Force (BSF) against Bangladeshi citizens 1. January 2010 – 31. August 2013. [Online]. In: [Odhikar.org](http://odhikar.org) [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: http://1dgy051vgyxh41o8cj16kk7s19f2.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2013/07/Statistics_Border_2000-2013.pdf

zraněny, nebo vystaveny mučení. Pro názornost bude uveden případ neopodstatněného násilí, zaznamenaný ve zprávě Human Rights Watch (HRW): Třináctiletý bangladéšský chlapec Abdur Rakíb byl zastřelen a další dva lidé postřeleni na území Bangladéše, nedaleko hranice s Indií. Podle jednoho ze svědků, který byl postřelen, Abdur chytal ryby na loďce na rybníce cca 20 metrů od hranice, když se k němu po břehu z indické strany přiblížil příslušník BSF a začal s ním mluvit. Údajně od Abdura požadoval rybu, a když chlapec odmítl, pohraničník ho zastřelil. Během střelby na místo přiběhl Abdurův strýc, který před tím pracoval na přilehlém poli, a posléze viděl, jak příslušník BSF odtáhl chlapcovu mrtvolu na indické území a poté k ní přivedl dva buvoly, aby to vypadalo tak, že se Abdur pokusil dobytek přes hranici propašovat. Viník nebyl dosud potrestán.⁶⁷ Přestože kromě sebeobrany je zastřelení neozbrojeného civilisty, byť by to byl pašerák, trestné, a to platí i pro BSF, za své činy nebyli pohraničníci předvoláváni před soud. Podle HRW to vysílá jasný signál, že indická vláda takovéto jednání schvaluje.⁶⁸

Ke znatelnému posunu správným směrem v řešení pohraničních sporů došlo v r. 2011. V březnu BSF odsouhlasila používání neletálních zbraní, zejména gumových projektilů, při ostraze hranice. Osoby, u nichž by měla BSF podezření, že hranici překračují ilegálně, tak měly být nejprve varovány výstřely gumových projektilů a ostrá munice by měla být použita jen v krajních případech.⁶⁹ V červenci téhož roku nejvyšší velitelé pohraničních stráží obou zemí podepsali dohodu (Coordinated Border Management Plan), jejíž největším přínosem je zřízení společných hlídek. Také bylo dosaženo dohody o otevření pohraničních trhů, které umožňují místním obyvatelům prodávat, kupovat či vyměňovat zemědělské produkty a drobné zboží bez nutnosti placení cla, a to až do hodnoty ekvivalentu padesáti amerických dolarů.⁷⁰ Nejdůležitější však byla zářijová návštěva indického premiéra Manmóhana Singha v Dháce, během níž spolu s bangladéšskou premiérkou šajch Hasínou podepsal protokol, stvrzující Pakt Indíra-Mudžíb z roku 1974,

---

⁶⁷ HUMAN RIGHTS WATCH. *Trigger Happy: Excessive Use of Force by Indian Troops at the Bangladesh Border*. [Online]. 2010, s.29 [cit. 2013-11-17]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/2010/12/09/trigger-happy-0>

⁶⁸ Tamtéž, s. 3.

⁶⁹ DAS, Pushpita. *The India-Bangladesh Border: A New Beginning*. *Institute for Defense Studies and Analyses* [online]. 2010 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://www.idsa.in/idsacomments/TheIndiaBangladeshBorderANewBeginning_pdas_101011

⁷⁰ MINISTRY OF COMMERCE, Government of India. *Memorandum of Understanding between the Government of The Republic of India and The Government of The People's Republic of Bangladesh*. [online]. 2010 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://commerce.nic.in/trade/MOU_Border_Haats_across_Border_India_and_Bangladesh2010.pdf

který navíc zpřesňuje a rozšiřuje. Určuje také, jak by měly být delimitovány a demarkovány poslední sporné úseky hranice. Zatímco Bangladéš již protokol ratifikoval, v Indii se vládě vedené Kongresem nepodařilo několikrát po sobě získat pro jeho ratifikaci dostatečnou podporu v parlamentu, a tak ty nejdůležitější problémy zůstávají nevyřešeny. I násilí na hranicích zůstává navzdory mírnému pokroku stále horké téma. V roce 2012 BSF zastřelila 48 Bangladéšských občanů,⁷¹ což je sice v porovnání s lety 2000 – 2010 daleko nižší číslo, nicméně bangladéšská média i veřejnost jsou citlivější vůči incidentům tohoto druhu. V r. 2012 dokonce Bangladéšští hackeři vyřadili z provozu tisíce indických internetových stránek, včetně stránek BSF, jako odvetu za zabíjení Bangladéšských občanů na hranici.⁷² Možná právě tlak veřejnosti, a to nejen té bangladéšské, přiměl indické úřady a soudy jednat v případech sporného použití násilí pohraniční stráží. 15. června byli 4 příslušníci BSF postaveni mimo službu za neopodstatněnou střelbu na bangladéšské pašeráky dobytka, při které byli dva z nich zabiti. O měsíc později BSF vyplatila poprvé ve své historii odškodnění pozůstalým v Bangladéši, a to za neoprávněné zastřelení Šáha Alama Mála poblíž hranice v r. 2010.

Pohraniční oplocení už není tak konfliktním faktorem ve vzájemných vztazích obou zemí, jak tomu bývalo v 80. a 90. letech, a to především díky dohodě z r. 2005. Bangladéš nakonec odsouhlasil výstavbu oplocení, ale pod podmínkou, že plot nebude stát v pruhu indického území až do sto padesáti yardů od hranice, kromě výjimečných případů.⁷³ V současnosti bylo dokončeno 2762 km z plánované délky 3359 km oplocení, sestávajícího obvykle z jednoho či dvou plotů z ostnatého drátu o výšce 2,4 m, strážních věží rozmístěných cca 100 metrů od sebe, reflektorů a silnice, sloužící k rychlým přesunům pohraniční stráže.⁷⁴ Na řekách hranici hlídají čluny, popodorované tzv. plovoucími základnami (floating platforms),⁷⁵ což jsou ve skutečnosti cca 50 m dlouhé

---

⁷¹ 14 killed on frontier by BSF in 2013: BGB. *The Daily Star* [online]. 2013-06-26 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.thedailystar.net/beta2/news/14-killed-at-frontier-by-bsf-in-2013-bgb/>

⁷² PAL, Manas. Bangladesh group hacks BSF website to 'avenge border killings'. *The Times of India* [online]. 2012-02-15 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-02-15/india/31062663_1_pakistani-hackers-indian-websites-indian-hackers

⁷³ India to continue Bangladesh border fencing. *Free Republic* [online]. 2005-04-16 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1387253/posts>

⁷⁴ AULAKH, Raveena. Hundreds of Bangladeshis getting killed at border with India. *Thestar.com* [online]. 2013 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://www.thestar.com/news/world/2013/04/01/hundreds_of_bangladeshis_getting_killed_at_border_with_india.html

⁷⁵ Six more floating outposts for India-Bangladesh border. *Prokerala News* [online]. 2013 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.prokerala.com/news/articles/a362200.html?ModPagespeed=noscript>

lodě, poskytující kotviště pro několik rychlých motorových člunů a ubytování vojákům. Je otázkou, jestli pohraniční oplocení přináší výsledky úměrné nákladům (a to nejen finančním), nutným k jeho vybudování. Předpokládané náklady za obě fáze výstavby bez osvětlení v r. 2001 činily 23, 78 miliard rupií,⁷⁶ přičemž nedávno byla schválena výměna poškozených či zkorodovaných úseků oplocení z první fáze za 8, 84 mld. rupií.⁷⁷ Životnost oplocení je krátká, a to nejen z důvodu vlhkého klimatu urychlujícího korozi, ale i kvůli jiným přírodním jevům, jako jsou povodně či změny koryt řek, které dokáží během krátké doby zcela zničit dlouhé úseky oplocení i se silnicí. Také sloní stáda, jejichž migrační trasy oplocení přetřelo, se podílejí na jeho ničení.⁷⁸ Efekt oplocení na snižování nelegálního přeshraničního pohybu osob není příliš velký, dráty je možné na nepřehledných místech rychle přestříhat, nebo přelézt. Někteří místo takových riskantních akcí raději volí snadnější cestu – úplatek úředníkovi na hraničním přechodu.⁷⁹

Oplocení se také stalo dějištěm nejzávažnějšího incidentu v posledních pěti letech, majícím za následek diplomatickou roztržku mezi Indií a Bangladéšem. 7. ledna 2011 patnáctiletá dívka Felání přelézala za pomoci žebříku hraniční plot poblíž Anantpuru, když se se svým otcem vracela z Indie do Bangladéše z namluv. Otec předtím zaplatil 3000 rupií převaděčům a plot bez potíží přešel jako první, ale Felání se zapletl cíp oděvu do ostnatého drátu a začala křičet, vzápětí ji zpozoroval příslušník BSF, začal na ni střílet a zasáhl ji. Felání ještě půl hodiny žila, ale nikdo z přihlížejících vesničanů včetně otce si jí netroufl vyprostit z ostnatých drátů. Poté, co Felání zemřela, viselo její tělo na pohraničním plotu další čtyři hodiny. Druhý den bylo zveřejněno video z místa činu a v Bangladéši vyvolalo bouřlivé protesty.⁸⁰ Náměstek ministra zahraničních věcí

---

⁷⁶ Govt. okays second phase of border fencing. *The Hindu: Online edition* [online]. 2001 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://hindu.com/2001/04/27/stories/02270007.htm>

⁷⁷ MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. *Annual Report 2012-2013*. 2013, s. 30 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://www.mea.gov.in/annual-reports.htm?57/Annual_Reports

⁷⁸ V jednání je zřízení tzv. sloních koridorů, tedy děr v oplocení, kudy by mohli sloni volně procházet. Viz: Govt. okays second phase of border fencing. *The Hindu: Online edition* [online]. 2001-04-27 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://hindu.com/2001/04/27/stories/02270007.htm>. Také: BSFs elephant corridor awaits nod. *The Shillong Times* [online]. 2013-07-31 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.theshillongtimes.com/2013/07/31/bsfs-elephant-corridor-awaits-nod/>

⁷⁹ JAMWAL, N. S. Border Management: Dilemma of Guarding the India-Bangladesh Border. *Institute for Defense Studies and Analyses* [online]. 2004, s. 25 - 26 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://idsa.in/system/files/strategicanalysis_Jamwal_0304.pdf

⁸⁰ Felani's last steps. *The Economist* [online]. 2011-02-03 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.economist.com/node/18073333>

Bangladéše si kvůli tomuto incidentu předvolal indického velvyslance v Dháce a předal mu protestní nótu.⁸¹ I když se zdá, že tento případ nepoškodil vztahy Indie a Bangladéše dlouhodobě, v očích bangladéšské veřejnosti obraz Indie pošramotil a fotografie Felání visící na ostnatých drátech se stala symbolem útisku ze strany „velkého souseda“.

Na konci této podkapitoly je třeba ještě zmínit spor o mořské hranice, který doposud nehrál ve vztazích obou zemí příliš významnou roli, nicméně skrývá jistý výbušný potenciál. Poprvé vyplul na povrch po mohutném cyklónu v r. 1970, kdy se na místě v Bengálském zálivu vzdáleném cca 3,5 kilometru od ústí hraniční řeky Harijábhángy objevil malý naplaveninový ostrůvek o rozloze přibližně 5 km².⁸² O rok později ho objevilo indické námořnictvo a pojmenovalo ho jako „New Moore“, ale po získání nezávislosti si ostrov začal nárokovat i Bangladéš, kde je nyní znám pod jménem „South Talpatty“. Oba státy se na vlastnictví ostrova, který je v dnešní době pod hladinou moře, doposud nedokázaly dohodnout. Podle tzv. Thalwegovy doktríny, která by v tomto případě měla být uplatněna, by hranice měla vést nejhlubším splavným kanálem.⁸³ K jeho určení by byl nutný průzkum dna, ale Indie bangladéšský návrh na společný průzkum zamítla.⁸⁴ Indie i Bangladéš se rozcházejí i v názoru na delimitaci mořské hranice tzv. výlučné ekonomické zóny. Podle Úmluvy OSN o mořském právu má přímořský stát nárok na své teritoriální (výsostné) vody, na kterých může uplatňovat plně svoji suverenitu, ve vzdálenosti do 12 námořních mil (22 km) od tzv. základní linie, tzn. nejzazší čáry odlivu na svém pobřeží, dále má nárok na výlučnou ekonomickou zónu (exclusive economic zone, EEZ) až do vzdálenosti 200 nám. mil (370 km) od zákl. linie.⁸⁵ V této zóně nesmí omezovat volný průjezd lodí, ale patří mu veškeré nerostné bohatství pod mořským dnem. V případě delimitace hranic EEZ mezi dvěma státy však mezinárodní právo nabízí více principů, podle nichž je možné postupovat. Bangladéš se v tomto případě rozhodl pro uplatnění „spravedlivého principu“, které si vykládá tak, že by jeho EEZ vypadala přibližně jako obdélníkovitý pruh území, směřující od pobřeží

---

⁸¹ Bangladesh protests border killing. *Dawn.com* [online]. 2011-01-17 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.dawn.com/news/599499/bangladesh-protests-border-killing>

⁸² RAHMAN, Rabibur. Delimitation of Maritime Boundaries: A Survey of Problems in the Bangladesh Case. In: *Asian Survey* [online]. 1984, s. 1308 [cit. 2013-12-16]. Roč. 24, č. 12. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2644362>

⁸³ TANAKA, Kisei. Indo-Bangladesh Maritime Border Dispute. ICE Case Studies, 2011. *American.edu* [online] 2011 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://www1.american.edu/ted/ICE/taplatti.html#_ENREF_23

⁸⁴ RAHMAN 1984, s. 1309.

⁸⁵ Tamtéž, s. 1303.

kolmo k jihu.⁸⁶ Indie naproti tomu požaduje uplatnění principu ekvidistance, podle nějž každý bod hranice leží stejně daleko od nejbližších bodů základní linie, od kterých se měří šířka pobřežního moře obou států.⁸⁷ Pak by hranice EEZ Indie a Bangladéše směřovala k jihovýchodu, a protože se k ekvidistantnímu principu hlásí i Myanmar, Bangladéši by zbyl pouze malý, z obou stran obklíčený trojúhelník EEZ. V současnosti spor o delimitaci mořské hranice mezi Indií a Bangladéšem řeší Mezinárodní tribunál pro mořské právo při OSN (ITLOS) a po vynesení rozsudku by měl být již jen historickou záležitostí.

1.3. Enklávy Kočbiháru

Slovo enkláva podle základní definice značí „část státu, která je zcela obklopena územím cizího státu, z pohledu obklopujícího.“⁸⁸ Protikladem enklávy je exkláva, zcela obklopené území z pohledu státu, kterému toto území právoplatně náleží. Např. španělská Llivia, ze všech stran obklopená francouzským územím, je z pohledu Francie enkláva, kdežto pro Španělsko je to exkláva.⁸⁹ Pro zjednodušení se bude v této práci termín „enkláva“ používat tak, jak se běžně používá v češtině, totiž s přívlastkem pro exklávu (indická enkláva = indické území obklopené územím jiného státu), a bez přívlastku v obecném smyslu. Mezi enklávy se nepočítají velvyslanectví a území pronajatá jinému státu, jako např. Guantánamo.⁹⁰ Také území, které je od domovské země odděleno teritorií dvou a více států, není považováno za enklávu, protože domovská země má v tomto případě daleko širší vyjednávací prostor pro zajištění přístupu k tomuto území.⁹¹ Podle mezinárodního práva se za enklávy nepovažují také obklopené oblasti s přístupem k moři (Gibraltar, Kaliningradská oblast RSFR, atd.), ostrovy a zcela obklopené

---

⁸⁶ TANAKA 2011. Problémem spravedlivého principu je, že neexistuje jeho jednoznačná definice – hranici musí obvykle definovat v každém případě zvlášť, podle místních podmínek, mezinárodní soudní tribunál.

⁸⁷ Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone. In: *UNTC*. Geneva, 1958, UNTS 516. Dostupné z: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280033c69>

⁸⁸ “a part of a country entirely surrounded by foreign territory: viewed from the position of the surrounding territories.” Enclave. In: *Collinsdictionary.com* [online]. 2013 [cit. 2013-12-17]. Dostupné z: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/enclave>

⁸⁹ 5 municipalities, 5 exclaves. In: *exclave.eu* [online]. [cit. 2013-12-17] Dostupné z: <http://www.exclave.eu/>

⁹⁰ WHYTE 2002, s. 2 – 3.

⁹¹ V současnosti existuje jen jedno takové území, ázerbajdžánský Nachičevan, vklíněný mezi Turecko, Írán a Arménií. Viz WHYTE, s. 2.

vnitrozemské státy (San Marino, Lesotho, atd.).⁹² Obklopené území, které se s domovskou zemí stýká pouze v jednom bodě, enklávou v pravém slova smyslu není, ale v této práci za enklávu považováno bude, protože přístup k tomuto území je možný jen skrze teritorium cizího státu.

Kočbihár, dnešní okres na severu Záp. Bengálska, se v historii objevuje jako samostatné království na počátku 16. stol. a největšího rozmachu dosáhl na přelomu 16. a 17. stol. V r. 1661 vyslal mughalský císař Aurangzéb vojsko, vedené Mírem Džumlou, aby dobylo Kočbihár a Ásám, ohrožující stabilitu Bengálska. Hinduistický král Kočbiháru si netroufl odporovat početnějšímu a lépe vybavenému mughalskému vojsku, a tak se vzdal hlavního města bez boje a uprchl do Bhútánu.⁹³ Mír Džumla se však brzy z Kočbiháru stáhl a Prán Nárájan získal své království zpět, i když musel formálně uznat svrchovanost mughalského císaře. Následovalo chaotické období válek mezi Kočbihárem a Mughalským císařstvím, které neurčily jasného vítěze, obě válčící strany však značně oslabily. Právě v tomto období vznikly enklávy Kočbiháru, jejichž existenci měla podle Whytea stvrdit mírová smlouva z r. 1713. Tato smlouva údajně určovala, které panství mělo platit daně jakému panovníkovi, přičemž otázka územní celistvosti v dohodách feudálních vládců nehrála tak důležitou roli, a proto panství utvářející enklávy⁹⁴ nebyla považována za problém.⁹⁵ Později, když Bengálsko ovládala britská Východoindická společnost, požádal ji král Kočbiháru o pomoc ve válce proti Bhútánu, a Britové vyhověli – ale vynutili si, mimo jiné, aby je panovník uznal za svého suzeréna.⁹⁶ Přestože by Britové mohli království obsadit a připojit ke svým přímo spravovaným územím, nikdy to neudělali, protože pro ně bylo výhodnější učinit z něj nárazníkový stát.⁹⁷ Nezdá se, že by enklávy Kočbiháru ve zbytku 18. a v 19. stol. někoho znepokojovaly, Východoindická společnost o nich dokonce až do r. 1814 vůbec nevěděla.⁹⁸ Až v r. 1931 podala vláda Bengálska indické vládě žádost o zajištění financování demarkace enkláv Kočbiháru.

---

⁹² What are Enclaves and Exclaves? VINOKUROV, Evgeny. *A Theory of Enclaves* [online]. Lexington Books, 2007, s. 10 [cit. 2013-12-18]. ISBN 978-0739124031. Dostupné z: http://www.vinokurov.info/assets/files/Enclaves_Ch02.pdf

⁹³ Tamtéž, s. 29.

⁹⁴ Tyto statky vešly ve známost pod pojmem „čit mahal“, neboli „fragmentové panství“.

⁹⁵ Smlouva z r. 1713 se do dnešní doby nezachovala, ale existují na ní odkazy v jiných pramenech. WHYTE 2002, 31 – 32.

⁹⁶ Pojem suzerenity dnes již v mezinárodním právu neexistuje, dříve označoval nejvyššího lenního pána. Panovník či stát, který se podřídil suzerénovi, mu obvykle odváděl tribut a přenechal mu zahraniční politiku. Na druhou stranu suzerén zasahoval jen minimálně do vnitřních záležitostí podřízeného státu.

⁹⁷ WHYTE 2002, s. 38

⁹⁸ Tamtéž s. 40

Počty enkláv byly podle této žádosti následující: 127 enkláv Kočbiháru v okrese Džalpaíguri, 20 enkláv Kočbiháru v okrese Rangpur, 71 enkláv okresu Džalpaíguri v Kočbiháru a tamtéž 32 enkláv Rangpuru.⁹⁹ Přestože žádost byla z důvodu nedostatku financí zamítnuta, v demarkaci se pomalým tempem pokračovalo a do r. 1941 byly hranice enkláv v terénu vyznačeny železobetonovými sloupy.¹⁰⁰

Kočbihár se stal součástí Indie v srpnu 1949 a o rok později byl připojen k Záp. Bengálsku. Část enkláv Kočbiháru a Džalpaíguri se stala „okresními“ enklávami, a protože oboje nyní patřily Indii, byly jednoduše sloučeny s okresy, které je obklopovaly. Ostatní enklávy nabyly statusu mezinárodních enkláv, což také znamenalo, že od této chvíle měly podle mezinárodního práva domovské státy právo požadovat přístup ke svým enklávám skrze území obklopujícího státu.¹⁰¹ Na režimu přístupu k enklávám se Indie a Pákistán dohodly v r. 1950. Úředník domovské země mohl enklávu navštívit, pokud vlastnil identifikační průkaz a oznámil svoji návštěvu nejpozději patnáct dní před jejím uskutečněním. Stejně tak mohl enklávu navštívit uniformovaný policista, ale jen neozbrojený. Jednou za měsíc mohlo být do enklávy dovezeno menší množství zboží z domovské země: hořčičný olej, sirky, cukr, petrolej, látky, léky a lékařské nástroje.¹⁰² Zakázán byl však jakýkoli vývoz z enkláv, pokud tedy chtěli jejich obyvatelé prodat svoje plodiny či výrobky za hranicí svojí enklávy, automaticky se z nich stávali pašeráci. Nejlépe tuto dohodu vystihuje Schendel: „...jednalo se o dohodu mezi dvěma do sebe ponořenými byrokraciemi, které zcela ignorovaly ekonomické zájmy lidí žijících v enklávách.“¹⁰³ Navíc obě strany během několika let přestaly tuto dohodu, jakkoli nedostačující, dodržovat. V r. 1951 se konalo první a až do r. 2011 poslední sčítání lidu v enklávách, během něž indická policie pozatýkala pákistánské úředníky, takže sčítání ve svých enklávách nemohli dokončit.¹⁰⁴ V polovině 50. let již oba státy na jakýkoli úřední kontakt s enklávami rezignovaly a ponechaly je svému osudu, s výjimkou bangladéšské enklávy Dahagrám, o které bude řeč později.¹⁰⁵ Vše ještě zhoršilo zavedení vízové povinnosti v r. 1952, které z enkláv vytvořilo absurdní právní vězení - od této

---

⁹⁹ Funding request for enclave demarcation, 1931. In: WHYTE 2002, 206.

¹⁰⁰ WHYTE 2002, s. 61.

¹⁰¹ FARRAN, C. D'Olivier: International Enclaves and the Question of State Servitudes. *International and Comparative Law Quarterly*. 1955, č. 4. S. 307. In: WHYTE 2002, s. 9.

¹⁰² SCHENDEL, Wilhelm van. Stateless in South Asia: The Making of India-Bangladesh Enclaves. *The Journal of Asian Studies*. 2002, roč. 61, č. 1, s. 115.

¹⁰³ Tamtéž, s. 124.

¹⁰⁴ WHYTE 2002, s. 80.

¹⁰⁵ SCHENDEL 2002, s. 125.

doby bylo možné jejich hranici překročit pouze s pasem a platnými vízy, přičemž ani jedno z toho nešlo legálně získat uvnitř enkláv. Pokud chtěl obyvatel enklávy vízum přeci jen získat, musel při tom minimálně dvakrát (v případě obyvatele jedné z dvaceti čtyř dvojnásobných enkláv dokonce třikrát) ilegálně překročit hranici, aby se dostal do domovské země. Tam mohl požádat o pas, a pokud jej získal, ještě ho čekala cesta na nejbližší konzulát druhého státu, kde musel požádat o víza.¹⁰⁶ Po vypršení platnosti víz bylo nutné cestu na konzulát opakovat. Pokud tedy nechtěli obyvatelé enkláv zůstat celý život uvězněni na kousku půdy, často ne větším než několik hektarů, museli porušit zákony Indie i Pákistánu (později Bangladéše).

Absence státní moci v enklávách přinášela jejich obyvatelům řadu úskalí. Chyběly zde lékařská péče, školy, pošty, elektřina, udržované silnice a především policie, kvůli čemuž se místní obyvatelé stávali snadným terčem zločinců a komunalistického násilí. Už v r. 1950 hinduističtí nacionalisté, podporovaní polovojenskou organizací *Bangíja džátíja rakši dal* (Bengal National Protection Brigade), napadli několik pákistánských enkláv, vyhnali z nich muslimskou část obyvatelstva, ukradli jejich majetek a vztyčili na místě indickou vlajku.¹⁰⁷ Z nedávných incidentů stojí za zmínku napadení bengálské enklávy Mašáldánga, ke kterému jako záminka posloužil útěk muslimského mladíka s hinduistickou dívkou. V květnu 2000 enklávu napadl dav Indů, v němž byli příbuzní dívky, místní politici a ozbrojení chuligáni, kteří se podle svědků dopouštěli loupeží, hromadného znásilňování a únosů. Před násilnostmi uprchlo z Mašáldángy přibližně 400 lidí do Bangladéše, který v reakci na to podal protest k indické vládě.¹⁰⁸ 30. května se obyvatelé mohli vrátit do své enklávy.¹⁰⁹ Úkryt v enklávách také hledali zločinci prchající před zákonem, pašeráci a lupičské bandy, mající na svědomí četné loupeže a dokonce vraždy místních obyvatel, kteří se jim postavili na odpor.¹¹⁰ Někdy se však na dráhu zločinu dali obyvatelé enkláv dobrovolně.

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 124.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 131.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 134 - 135.

¹⁰⁹ WHYTE 2002, s. 155.

¹¹⁰ Např. v r. 2010 napadla skupina cca čtyřiceti lupičů indickou enklávu Garati, ale její obyvatelé se útoku ubránili a zabili při tom jednoho lupiče. O několik dní později přišla odvěta: lupiči napadli vesnici znovu a celou jí vypálili. Viz Robbers & thugs rule in lawless, land-locked islands. *The Times of India* [online]. 2010 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2010-12-13/kolkata/28225645_1_bangladesh-police-garati-bangladesh-government

Tvrdé podmínky života v enklávách vedly ke kreativním řešením. Někteří lidé si postavili domy přesahující z enklávy na území obklopujícího státu, aby tak odtamtud mohli brát elektřinu, či získat tamní poštovní adresu. Stálá adresa na území obklopujícího státu zase usnadnila získání jeho občanství, čímž obyvatel enklávy získal přístup ke službám, včetně lékařské péče a možnosti vzdělání pro svoje děti. V některých větších enklávách si obyvatelé sami ustanovili obecní rady na způsob paňčajatů, které fungují i jako soudy a svého druhu katastrální úřady.¹¹¹ Podle Schendela dokonce zkušenosti v kombinaci s pocity bezpráví, vyloučenosti, strachu, ale i vzájemné sounáležitosti daly vzniknout nové, „enklávní“ identitě. Obyvatelé enkláv tak sami sebe nevnímají jako Indy či Bangladéšany, ale jako občany enkláv, „Enklávany“.¹¹²

Tomu se však vymyká největší Bangladéšská enkláva Dahagrám o rozloze 18, 68 km², která si uchovala kontakt se svým domovským státem, odděleným v nejužším místě pouhými osmdesáti pěti metry indického území od enklávy.¹¹³ Už od počátku 50. let v Dahagrámu fungovala menší policejní stanice, využívaná pákistánskými policisty, kteří od indických úřadů dostávali povolení k přístupu přes úzký pruh indického území. Policejní posádka byla v enklávě udržována i poté, co Indie přestala tato povolení vydávat. K závažnému a dosud neobjasněnému incidentu došlo v Dahagrámu v r. 1965, podle indické strany byli všichni hinduističtí obyvatelé enklávy vyhnáni ze svých domovů, a to za podpory pákistánské policie, která měla střelbou přes hranici také ohrožovat západobengálské policisty na indickém území. Pákistánská strana uvedla, že 14. března Dahagrám obsadili indičtí vojáci, zabili 12 lidí a vyhnali z enklávy řádově tisíce jejích obyvatel, a tudíž že agresorem je Indie.¹¹⁴ Ať už byla záminka jakákoli, indická armáda obklíčila Dahagrám, mezi ozbrojenými složkami obou zemí došlo k mnohým přestřelkám a obyvatelé okolních vesnic uprchli ze svých domovů. Situace se zklidnila po dvou týdnech uzavřením dohody o klidu zbraní, po které se obyvatelé enklávy i okolních vesnic vrátili zpět.

---

¹¹¹ SCHENDEL 2002, s. 133.

¹¹² Tamtéž, s. 134.

¹¹³ WHYTE 2002, s. 128.

¹¹⁴ Podle jiné, neoficiální verze vybírali indičtí policisté za průchod z Pákistánu do Dahagrámu poplatek, přičemž v osudný den došlo k hádce mezi policisty a jedním obyvatelem enklávy o výši tohoto poplatku. Na místě se posléze shromáždil dav lidí a indičtí policisté zavolali pro posily, po jejichž příchodu došlo na místě ke střelbě. Tato verze se opírá o důvěrný rozhovor mezi pákistánským generálmajorem Fazalem Mukímem a úředníkem Britské vysoké komise v Dháce. Viz tamtéž, s. 114 – 115.

Jak už bylo řečeno výše, v Paktu Indíra-Mudžíb z r. 1974 byla zohledněna specifická situace Dahagrámu, který byl vyňat z předpokládané oboustranné výměny enkláv, a také se v něm Indie zavázala k pronájmu Tin Bigha, území o rozloze 178x85 m,¹¹⁵ Bangladéši. S tímto pronájmem však nesouhlasili obyvatelé Kučlábáři, indické oblasti nacházející se jižně od Dahagrámu, spojené se zbytkem země jedinou cestou, kterou Tin Bigha protíná. Podle nich by znamenal odříznutí Kučlábáři od zbytku Indie, čímž by se toto území samo stalo enklávou. Proti se stavěla také Džanta párti, která zpochybňovala ústavnost takového kroku. Nicméně k pronájmu Tin Bigha nemohlo dojít bez předchozí ratifikace Paktu Indíra-Mudžíb, v Indii neustále odkládané. Když už bylo jasné, že Pakt jako celek indickým parlamentem ve střednědobém časovém horizontu nemůže projít, začaly oba státy vyjednávat o Tin Bigha zvlášť a v r. 1982 uzavřely dohodu obsahující konkrétní podmínky pronájmu tohoto území. Umožňovala např. volný průchod koridorem bangladéšským civilistům i vojákům, a také volný pohyb zboží osvobozeného od jakékoli zvláštní daně či cla. V případě porušení zákona na území Tin Bigha spadal pachatel pod jurisdikci toho státu, jehož byl občanem, tedy Bangladéští občané měli být souzeni v Bangladéši a vice versa.¹¹⁶ Dohoda byla vzápětí napadena u soudu v Kalkatě jedním z jejích odpůrců, jistým Sugandhu Rájem, a definitivní rozsudek v případě padl po kolečku obstrukcí a odvolání až v září 1986. Rájova žaloba byla sice zamítnuta, rozsudek však pro indický stát znamenal pyrrhovo vítězství, protože z něho vyplývalo, že musí změnit ústavu, pokud má být smlouva uznána za platnou. Ještě v témže roce proto rozsudek napadl a trvalo další čtyři roky, než soudní proces skončil a spolu s tím padly právní překážky do té doby bránící pronájmu Tin Bigha.

Odpůrcům pronájmu nezbylo po vyčerpání právních prostředků nic jiného, než vyhrotit situaci politickou agitací. BJP, toho času v opozici, hrozila tím, že skrz Tin Bigha budou do Indie proudit ilegální uprchlíci, a že padesát tisíc obyvatel Kučlábáři někdy v budoucnu bude donuceno uprchnout ze svých domovů.¹¹⁷ Také levicový Pokrokový blok (Forward Bloc, FB) brojil proti pronájmu, ale z jiných důvodů – obával se totiž, že vyřešením tohoto partikulárního problému ztratí Bangladéš zájem na výměně všech

---

¹¹⁵ Indie, Bangladéš. AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH AND THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA CONCERNING THE DEMARCATION OF THE LAND BOUNDARY BETWEEN BANGLADESH AND INDIA AND RELATED MATERS, 16 May 1974. Dostupné z: http://www.hcidhaka.org/agreement_india_bd.php

¹¹⁶ Tin Bigha lease terms agreement, 7. october 1982. In: Whyte 2002, s. 382-383.

¹¹⁷ BJP anti-Tin Bigha lease tract 1992. In: Whyte 2002, s. 385. V pamfletu BJP dokonce pronájem Tin bigha přirovnává k Rozdělení Indie, za jehož viníky označuje Kongres a komunisty.

enkláv, kterou Blok prosazoval.¹¹⁸ Později však FB agitaci zastavil, což vedlo k odštěpení jedné z jejích frakcí, z níž vznikla strana nová, Socialistický blok pokroku (FB(S)).

Situace v oblasti Dahagrámu a Kučlíbári se vyostřila v týdnech předcházejících oficiálnímu datu zahájení pronájmu, které bylo stanovené na 26. června 1992. V oblasti docházelo k demonstracím, jejichž účastníci se snažili zastavit práce na dokončení koridoru a střetávali se s policií. Do Kučlíbári přijel také předseda BJP Murlí M. Džóší, který se setkal s místními obyvateli a prohlásil, že dohoda o pronájmu Tin Bigha je podvodem na občanech Kučlíbári a odporuje národním zájmům Indie.¹¹⁹ Přes veškerou snahu opozice i násilné protesty nakonec proběhla slavnostní ceremonie podle plánu a po deseti letech od uzavření dohody o pronájmu Tin Bigha byl průchod formálně otevřen. Zpočátku jen na tři hodiny denně, v r. 2001 byla otevírací doba prodloužena dvanáct a půl hodiny a po návštěvě Bangladéšské premiérky Šejch Hasíny v r. 2011 je průchod skrz Tin Bigha umožněn 24 hodin denně.¹²⁰

Končí tedy alespoň příběh Tin Bigha happyendem? Všechno by tomu nasvědčovalo: Smlouva o pronájmu konečně platí a po otevření průchodu se kvalita života v Dahagrámu díky investicím Bangladéše do infrastruktury a občanské vybavenosti výrazně zlepšila. Nelze však opomenout stížnosti místních bangladéšských obyvatel na porušování podmínek pronájmu ze strany Indie, které se čas od času objevují v Bangladéšských médiích. Ačkoli Bangladéš v tomto ohledu žádný oficiální protest nevznesl, opakovaně se objevují stížnosti na šikanu, zastrašování, a dokonce mučení indickými pohraničníky hlídkujícími v koridoru.¹²¹ Stále se však jedná o velký pokrok ve srovnání s peripetemi, které doprovázely ratifikace nejdůležitějších bilaterálních smluv, tedy Paktu Indíra-Mudžíb a nově i Dohody o pozemních hranicích (Land boundary Agreement) z r. 2011. I poslední jmenovaná smlouva se na půdě indického parlamentu setkala s nečekaným odporem, když se ke stranám dlouhodobě odmítajícím výměnu enkláv, BJP a Rada ásámského lidu (Asom Gana Parišad, AGP) přidal Celoidický všelidový kongres (All India Trinamool Congress, AITP) a společně se jim podařilo zablokovat pro ratifikaci nezbytnou změnu ústavy. Přitom Dohoda o pozemních

---

¹¹⁸ WHYTE 2002, s. 141.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 145.

¹²⁰ Freedom from virtual captivity. *The Hindu* [online]. 2011-11-02 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/opinion/lead/freedom-from-virtual-captivity/article2592167.ece>

¹²¹ Enclaves still subjected to BSF torture. *Dhaka Tribune* [online]. 2013-06-26 [cit. 2013-12-18]. Dostupné z: <http://www.dhakatribune.com/bangladesh/2013/jun/26/enclaves-still-subjected-bsf-torture>

hranicích by přinesla řadu významných pozitiv, jako např. zlepšení životních podmínek desítek tisíců nynějších obyvatel enkláv, zvýšení bezpečnosti v pohraničních oblastech, nebo i příinnost pro indo-bangladéšské vztahy. Na druhou stranu, oddalování ratifikace dohody negativně ovlivňuje obraz Indie v očích bangladéšské veřejnosti a navíc podkopává pozici Indii nakloněné strany Avámí Líg, která do její podpory investovala značný politický kapitál. Jak je tedy tak silný odpor vůči dohodě v Indii možný? Všechny tři strany, tedy BJP, AITC i AGP se drží argumentu, který používala Džanta párti, později BJP, již dříve proti Paktu Indíra-Mudžíb, a totiž že výměna enkláv bude pro Indii nevýhodná, protože výměnou přijde o více než 10 000 akrů (cca 40 km²) svého území.¹²² K tomuto území dnes však Indie nemá žádný přístup, nemůže ho nijak kontrolovat a jeho obyvatelstvo se k perspektivě setrvání v Indii staví neutrálně, nebo dokonce odmítavě. Pokud by výměna enkláv proběhla, Indie by naopak získala oproti současnému stavu kontrolu nad cca 7 000 akry území. Indie se tedy může rozhodnout pro cca 17 000 akrů území, které jí na jednu stranu podle práva náleží, na stranu druhou nad ním nikdy neměla a s vysokou pravděpodobností ani nebude mít žádnou moc, a cca 7 000 akrů území, které může začít téměř okamžitě spravovat, vybírat v nich daně, zlepšit bezpečnostní situaci v pohraničí (enklávy by již nemohly sloužit jako úkryt pašerákům či zločincům, hranice by se zjednodušila a stala snáze kontrolovatelnou), atd.¹²³ Argument proti výměně enkláv kvůli ztrátě území z hlediska analýzy přínosů a ztrát neobstojí. Odpor vůči výměně je také příliš široký a trvá příliš dlouho na to, aby se dal vysvětlit jako pouhá lokální záležitost či laciný populismus. Při hledání jeho kořenů je potřeba zaměřit se jinam, na principy fungování hranic. Kromě toho, že hranice od sebe oddělují státy, jsou i symbolem jejich moci.¹²⁴ Strážní věže, ostnaté dráty, velkolepé celnice, honosné brány a strojené rituály pohraničníků jsou v některých krajních případech znaky státní suverenity. Pro příklad není třeba chodit daleko – po rozdělení ČSFR investovala Slovenská republika na hranici s ČR nemalé částky do výstavby naddimenzovaných celnic, které kromě praktické funkce sloužily také jako symbol sebevědomí mladého státu. Z rituálů zmiňme proslulé otevírání a zavírání indicko-pákistánského hraničního přechodu ve Vágha. Hranice dále vymezují teritorium státu,

¹²² Přesněji 10 006 akrů, tedy 40,49 km². Indie by se vzdala 17 167 akrů (včetně Dohográmu), Bangladéš 7160 akrů. WHYTE 2002, s. 433 - 434.

¹²³ Např. možnost stavět přes tato území komunikace, zlepšení vztahů s Bangladéšem...

¹²⁴ HASTINGS, Donnan a Thomas M. WILSON. *Borders: frontiers of identity, nation and state* [online]. Oxford: Berg, 1999, s. 1 [cit. 2014-05-04]. ISBN 978-185-9732-465. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10006746>

kteře se samo o sobě stává součástí národní identity.¹²⁵ Obrys či mapa území státu není jen neutrálním vyobřzením – sama o sobě může probouzet pocity národní hrdosti, nebo naopak pocit strachu či ohrožení. Např. nacistická propaganda popisovala a zobřazovala Československo jako dýku či pěst rozdělující německé území a směřující do jeho srdce.¹²⁶ V Indii může být příkladem Matka Indie (Bhárát Mátá), personifikace Indie jakožto hinduistické bohyně, která se objevila v 19. století a postupně se stala jedním ze symbolů osvobozeneckého hnutí.¹²⁷ Po r. 1947 je obvykle vyobřazována na pozadí, které tvoří mapa Indie či její obrys. Protože vyobřazení státního teritoria bývá součástí národní identity, je jeho změna nanejvýš citlivou záležitostí v případě, jedná-li se o jeho zmenšení. Indické zákony dokonce zakazují publikování map, které nejsou v souladu s oficiálními mapami,¹²⁸ takže navzdory politické realitě musí být na mapě pákistánský kašmír na sever od linie příměří a čínský Aksaj-Čin zobřazeny jako pevná jako součást Indie.

Široký odpor vůči výměně enkláv má své nejhlubší kořeny v nacionalismu, z jehož hlediska je ztráta území spojená s tímto krokem vnímána jako ohrožení národní identity. Svůj podíl na tom, že výměna enkláv dosud neproběhla, má ale také AITC, jehož náhlé odmítnutí podpořit klíčovou změnu ústavy bylo motivováno snahou získat krátkodobý politický prospěch.

---

¹²⁵ ALBERT, Mathias a David JACOBSON. *Identities, borders, orders: rethinking international relations theory* [online]. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001, s. 145 [cit. 2014-05-04]. ISBN 978-081-6691-739. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10151268>

¹²⁶ AGNEW, John A. *Geopolitics: re-visioning world politics* [online]. 2nd ed. New York: Routledge, 2003, s. 4 [cit. 2014-06-09]. ISBN 04-153-1007-5. Dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=G8PKbSgXLNoC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=nazi+geopolitics+czechoslovakia&source=bl&ots=cKxx4kxI8p&sig=VaD2F3GAqZ4GvwhqLCouYdsFNXM&hl=en&sa=X&ei=vNdYU6P3FonasgaHuYHwAw&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q=nazi%20geopolitics%20czechoslovakia&f=false>

¹²⁷ NEWELL, Zo Margaret. *Picturing The Goddess: Bazaar Images and The Imagination of Modern Hindu Religious Identity*. In: Vanderbilt.edu [Online]. Nashville, Tennessee, 2011, s. 248 [cit. 2014-06-05]. Dizertace. Vanderbilt University. Dostupné z: <http://etd.library.vanderbilt.edu/available/etd-03232011-101111/unrestricted/zonewell dissertation4262011.pdf>

¹²⁸ „Whoever publishes a map of India, which is not in conformity with the maps of India as published by the Survey of India, shall be punishable with imprisonment which may be extend to six months, or with fine, or with both.“ Indie. THE CRIMINAL LAW AMENDMENT ACT, 1961 ACT NO. 23 OF 1961 [17th May, 1961.]. In: Indiacode.nic.in [Online]. 1961 [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://indiacode.nic.in/fullact1.asp?tfnm=196123>

2. Migrace

Migrace je fenoménem neodlučně spjatým s dějinami lidstva, avšak v poslední době jeho měřítko narůstá, a stejně tak i pozornost, jaká je mu věnována. V obecném slova smyslu slovo migrace znamená přemístění osoby, spojené s dočasnou, nebo trvalou změnou místa bydliště. Podle různých kritérií lze migraci dělit na vnitřní, která probíhá v rámci jednoho státu, a mezinárodní; dále na migraci dobrovolnou, k níž dochází zpravidla z ekonomických důvodů, a nedobrovolnou, při níž lidé opouštějí svá bydliště v důsledku konfliktů, enviromentálních katastrof, či perzekuce ze strany státu apod. Jiným kritériem, používaným v souvislosti s mezinárodní migrací, je směr pohybu: Emigrace neboli vystěhovalectví, značí opuštění země a usazení se v jiné zemi, naproti tomu imigrace, neboli přistěhovalectví, je příchod ze zahraničí a usazení se na území dané země. Jedním z nejožehavějších témat ve vyspělých státech světa je imigrace, zvláště ilegální, která vzbuzuje obavy z narušení bezpečnosti (často se používá výraz „infiltraci“) a v neposlední řadě také ze ztráty vlastní identity. I Indie se potýká s přílivem ilegálních imigrantů, z nichž většina do země přichází z Bangladéše a usazují se především v nestabilních státech na severovýchodě země, kde v některých okresech převýšili svým počtem původní obyvatelstvo. Mezi bangladéšskými imigranty a původním obyvatelstvem pak panují napjaté vztahy, které čas od času eskalují v násilných nepokojích. Indické úřady také poukazují na to, že různé teroristické organizace, nebo dokonce pákistánská tajná služba ISI využívají některé bangladéšské imigranty v Indii k provádění svých operací. Z hlediska Indie je ilegální bangladéšské přistěhovalectví závažná bezpečnostní hrozba a při vzájemných jednáních se snaží Bangladéš přesvědčit,

aby se tímto problémem zabýval. Bangladéš však existenci migrace svých občanů do Indie striktně popírá, a proto je otázka ilegální imigrace z Bangladéše do Indie je stále předmětem sporů mezi oběma zeměmi.

Zkusme se na celou záležitost podívat podrobněji. Jaký je rozsah této imigrace a jaké jsou její příčiny? Podle posledních oficiálních informací žily v r. 2001 dle sčítání lidu proběhlém v témže roce v Indii 3 miliony imigrantů z Bangladéše, a to jak legálních, tak ilegálních.¹²⁹ Už před tím, v r. 1997, však odhadl tehdejší indický ministr vnitra Indradžit Gupta počet ilegálních bangladéšských imigrantů na 10 milionů¹³⁰ a v r. 2003 tehdejší ministr obrany George Fernandes dokonce mluvil o 20 milionech.¹³¹ Podle jiného zdroje, zprávy o mezinárodní migraci OSN ze září 2013, v Indii v té době žilo 3,2 mil. bangladéšských imigrantů a údajně se jednalo o vůbec největší skupinu imigrantů z jedné země ve všech rozvojových zemích.¹³² Indická právní komise (Law Commission of India) ve své zprávě z r. 2000 dospěla na základě vlastního šetření k rozmezí 15 – 18 milionů.¹³³ Ke všem těmto údajům je potřeba přistupovat s rezervou, a to nejen k odhadům, často motivovaným snahou získat politické body, ale i k údajům z obvykle poměrně spolehlivých zdrojů, jakým je Census of India. Přestože má tato obdoba českého sčítání lidu, domů a bytů tradici sahající do poloviny 19. stol. a za dlouhou dobu své existence se úspěšně vypořádala s mnoha indickými specifiky (např. se sčítáním početné skupiny lidí bez domova), v případě zjištění počtu bangladéšských imigrantů musí být její čísla nutně podhodnocená. Na otázku týkající se země původu totiž značný podíl imigrantů nikdy neodpoví Bangladéš kvůli obavám z možného policejního vyšetřování. V souvislosti s tím je také nutno zdůraznit, že Bangladéšští imigranti jsou velkou částí indické populace a médií vnímání negativně, a tato pozice pro ně tudíž

---

¹²⁹ Census of India 2001: Migration Tables. In: *Censusindia.gov.in* [online]. 2001 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: http://censusindia.gov.in/Data_Products/Data_Highlights/Data_Highlights_link/data_highlights_D1D2D3.pdf

¹³⁰ Report on Illegal Migration to India. In: *South Asia Terrorism Portal* [online]. 1998 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z:

http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/assam/documents/papers/illegal_migration_in_assam.htm

¹³¹ 2 cr Bangladeshis in India: Fernandes. *The Tribune* [online]. 2003-09-28 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.tribuneindia.com/2003/20030928/main1.htm>

¹³² International Migration 2013: Migrants by origin and destination. In: *United Nations: Department of Economic and Social Affairs* [online]. 2014 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: http://esa.un.org/unmigration/documents/PF_South-South_migration_2013.pdf

¹³³ Law Commission of India 2000: 2, 6. In: SADIQ, Kamal. *Paper citizens: how illegal immigrants acquire citizenship in developing countries* [online]. New York, NY: Oxford University Press, 2009, s. 63 [cit. 2014-06-09]. ISBN 978-019-9707-805. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10254404&p00=paper%20citizens>

znamená jisté sociální stigma. V kompetencích ani možnostech sčítacích komisařů není ověřovat, zda lidé uvádějí pravdivé údaje, vyžadují však nějaký druh identifikačního průkazu, jakým je např. voličský průkaz, či řidičský průkaz. Pro imigranty obvykle není obtížné si nějaký z těchto průkazů obstarat, v případě voličských průkazů se tak děje také v rámci rozšířené nezákonné praxe „settlement for vote“, o níž bude ještě pojednáno později. Jak tedy získat spolehlivější čísla? Možné řešení, alespoň pro příhraniční indické svazové státy, nabízí Sanjoy Hazarika, který se problematikou bangladéšské imigrace do Indie zabývá. Celý postup výpočtu je poměrně složitý, a proto zde bude jen nastíněn. Hazarika vychází z empiricky podloženého předpokladu, že lidé jeví velmi nízkou tendenci lhát o své náboženské příslušnosti, takže data v Censu týkající se náboženské příslušnosti lze brát jako pravdivá.¹³⁴ Bangladéš je země s výraznou muslimskou většinou, a tudíž většina imigrantů z Bangladéše budou muslimové. Poměr hinduistických a muslimských imigrantů je samozřejmě pro každý svazový stát jiný a Hazarika ho zjišťuje pomocí několika dalších statistik, jako např. počty zatčených osob bez dokladů nebo s pochybnými doklady, u nichž byl prokázán bangladéšský původ, apod. Srovnáním dat o růstu populace (hinduistů a muslimů, sv. státu a Indie jako celku, atd.) je pak získán odhad počtu bangladéšských imigrantů – pro Záp. Bengálsko to podle Hazariky byly 3 miliony lidí v r. 1991.¹³⁵ Na Indii jako celek nelze tento postup aplikovat, protože funguje jen v případě jednotlivých sv. států na severovýchodě Indie, ale již výsledky z těchto několika států dokazují, že celkový počet Bangladéšských imigrantů je výrazně vyšší, než 3 miliony uvedené v indickém censu 2001. Jako velmi pravděpodobná se tak jeví horní hranice onoho intervalu 15 – 18 milionů, který uvedla Právní komise Indie.

2.1. Příčiny migrace

Migrace směrem z Bengálska na území severovýchodní Indie není nic nového. Už v r. 1931 se o ní zmiňoval komisař censu C. S. Mullen: „...nejdůležitější událostí v Ásámu za poslední čtvrtstoletí byla invaze obrovské masy bengálských imigrantů lačnicích po půdě, především muslimů z okresů ve východním Bengálsku, zvláště z Maimansinhu.“¹³⁶ Mullen také vyjádřil obavu, že příliv imigrantů může zničit celou ásámskou kulturu a

---

¹³⁴ HAZARIKA, Sanjoy. *Rites of Passage: Border Crossings, Imagined Homelands, India's East and Bangladesh*. New Delhi: Penguin Book India, 2000, s. 226. ISBN 948-0-14-100422-8.

¹³⁵ Tamtéž, s. 228.

¹³⁶ MULLEN, C. S. Census of Assam, 1931. In: HAZARIKA 2000, s. 73.

civilizaci.¹³⁷ Kolik v té době v bengálské provincii žilo lidí si lze pouze domyslet, protože census v r. 1931 Bengálsko vynechal, není však pochyb o tom, že už v té době se jednalo o nejlidnatější provincii Britské Indie.¹³⁸ Rozdělení Indie po sobě zanechalo zemědělský a chudý Východní Pákistán s rychle rostoucí populací. Mezi lety 1951 a 1961 vzrostl počet obyvatelstva ze 42 milionů na 50 milionů, o cca 20%.¹³⁹ Za pozornost stojí nerovnoměrné rozdělení růstu podle okresů – zatímco v centrálních okresech růst přesahoval často výrazně 20%, někdy i 30%, v okrajových okresech, především těch sousedících s indickými státy Ásám a Tripura, se pohyboval okolo 15%, přičemž v Nojákháli činil pouhých 4,7%.¹⁴⁰ Naopak obyvatelstvo Tripury za stejné období vzrostlo o neuvěřitelných 79% z 639 tisíc na 1,14 milionu.¹⁴¹

Po r. 1971 se změnila politická situace, vysoký přírůstek obyvatelstva však přetrval. Ze 70 milionů v r. 1971 populace vzrostla na 107 milionů v r. 1991¹⁴² a v současnosti v Bangladéši žije okolo 160 milionů lidí, tísnících se na 147 570 km² území,¹⁴³ přičemž hustota obyvatelstva přesahuje 1 100 obyvatel na kilometr čtvereční. Míra přelidnění a chudoby dokonce vedla k tomu, že se Bangladéš stal ve světě jejich symbolem. Tento názor shrnuje S. Hazarika: „Více než jakýkoli jiný stát na světě, Bangladéš představuje malthuziánskou noční můru: Je přelidněný, s rostoucím počtem lidí bez půdy a nedostatkem jídla, aby uživil sám sebe.“¹⁴⁴ Podle dat světové banky se v r. 2010 nacházelo

---

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Census z r. 1921 uvádí 47,6 mil. obyvatel, cca o milion více, než v druhé nejlidnatější provincii United Provinces. Census z roku 1921 uvádí 60,3 mil. obyvatel, tehdy už o 5 mil. více, než United Provinces. Viz Census Reports 1921. In: *Census of India* [online]. 2001 (1921) [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/Census_And_You/old_report/census_1921.aspx, také Tables 1941. In: *Census of India* [online]. 2014 (1941) [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/Census_And_You/old_report/TABLE_1941_1.HTM

¹³⁹ Migration from East Pakistan (1951-1961). *The Economic Weekly* [online]. 1961-04-15 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.epw.in/system/files/pdf/1961_13/15/migration_from_east_pakistan_19511961.pdf

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Bangladesh: Historical demographical data of the whole country. In: *Populstat* [online]. 2004 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.populstat.info/Asia/bangladc.htm>

¹⁴³ Jedná se o odhad, data z bangladéšského censu 2011 udávají 149 mil. obyvatel, OSN uvádí ve stejném roce 150 mil., Světová banka odhaduje pro rok 2012 154,7 mil. obyvatel, ale už v r. 2009 OECD odhadovala populaci Bangladéše na 162 mil. Bangladesh. In: *The World Bank* [online]. 2014 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/country/bangladesh>, také Bangladesh Population 2014. In: *World Population Review* [online]. 2014 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://worldpopulationreview.com/countries/bangladesh-population/>

¹⁴⁴ HAZARIKA, Sanjoy. *Strangers of the mist: tales of war and peace from India's northeast* [online]. Rev. ed. New Delhi: Penguin Books India, 1995, s. 9 [cit. 2014-06-09]. ISBN 978-014-0240-528. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=PuWN7c81X5gC&pg=PA10&lpg=PA10&dq=bangladesh+malthusian+nightmare&source=bl&ots=liJJaKXGNH&sig=O3si7WrgzgaK5vP6NZK_zloBmBw&hl=en&sa=X&ei=ijhaU_f_PKvt4gS-voBg&ved=0CEUQ6AEwBw#v=onepage&q=bangladesh%20malthusian%20nightmare&f=false

více než 30% obyvatelstva země pod hranicí chudoby,¹⁴⁵ na druhou stranu, ještě v r. 1992 to bylo 56% a na počátku existence Bangladéše dokonce tři čtvrtiny všeho obyvatelstva.¹⁴⁶ Ačkoli tyto statistiky, i hranici chudoby samotnou, je třeba brát s rezervou, Bangladéš učinil bezpochyby v redukci chudoby velký pokrok. Za pozornost stojí fakt, že navzdory nárůstu populace, a tudíž i snižování poměru dostupné půdy na osobu, se chudoba snižovala - mezi dostupnou půdou a chudobou zde tedy neexistuje přímá úměra (to však vůbec neznamená, že by dostupnost půdy neměla na míru chudoby vliv žádný).¹⁴⁷

Chudoba obecně vede k migraci, ať už vnitřní (např. z vesnic do měst, nebo z chudších oblastí do bohatších), tak k mezinárodní – jedná se o běžnou strategii, jak si zajistit živobytí, či v ideálním případě vylepšit svoji ekonomickou situaci¹⁴⁸ – vysoká míra chudoby je tak jednou z hlavních příčin přílivu bangladéšských imigrantů do Indie. K migraci do Indie také přispívají environmentální faktory¹⁴⁹ (které jsou do jisté míry spojené s chudobou), např. eroze říčních břehů, která je důsledkem pro Bangladéš přirozeného jevu - změny toků velkých řek. Podle odhadů eroze říčních břehů připraví každý rok o domovy více než 60 tisíc lidí.¹⁵⁰ Za další příčinu migrace s kořeny na bangladéšské straně můžeme označit útisk náboženských menšin – křesťanů, buddhistů a hinduistů. Podle ústavy je islám státním náboženstvím Bangladéše, zároveň ale také ústava zaručuje všem náboženským menšinám stejná práva a míru ochrany, jako muslimské většině.¹⁵¹ I přesto dochází v Bangladéši často k diskriminaci a napadání

---

¹⁴⁵ Podle údajů Světové Banky, založených na místní hranici chudoby. Bangladesh. In: *The World Bank* 2014.

¹⁴⁶ MAHAPATRO, Mausumi. *An analysis of land, migration and rural differentiation: a case study in Bangladesh* [online]. London, 2013, s. 90 [cit. 2014-06-09] Dostupné z: http://eprints.soas.ac.uk/18063/1/Mahapatro_3568.pdf Disertační práce. SOAS.

¹⁴⁷ Za poklesem chudoby stojí hlavně vysoký růst HDP v posledních dvou dekadách, na němž se podílely především tyto faktory: zvýšení produktivity zemědělství, rozmach průmyslu a sektoru služeb (snížení závislosti na zemědělství), integrace do světové ekonomiky. Jistou roli hrál také příliv peněz od Bangladéšanů, kteří migrují do zahraničí za prací. OSMANI, S. R. The impact of globalization on poverty in Bangladesh. In: *International Labour Organization* [online]. 2005, s. 6, 7, 23 [cit. 2014-06-09]. ISBN 92-2-118055-7. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---integration/documents/publication/wcms_079177.pdf

¹⁴⁸ KOTHARI, Uma. Migration and Chronic Poverty. In: *Chronicpoverty.org* [online]. 2002, s. 8 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/WP16_Kothari.pdf

¹⁴⁹ O vlivu globálního oteplování na migraci bude pojednáno ve čtvrté kapitole.

¹⁵⁰ The game of the river. *The Economist* [online]. 2014-04-16 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.economist.com/news/asia/21601053-last-bangladesh-starts-tame-mighty-brahmaputra-game-river>

¹⁵¹ Bangladesh 2012 International Religious Freedom Report. In: *State.gov* [online]. 2012, s. 1 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/208636.pdf>

příslušníků náboženských menšin, ničení jejich majetku a poškozování jejich posvátných míst, přičemž policie v mnoha případech postupuje příliš laxe při ochraně práv těchto menšin.¹⁵² Zdaleka největší menšinu tvoří hinduisté, kteří podle dat z r. 1974 tvořili 13,5 % celkové populace Bangladéše (9,6 milionu),¹⁵³ tento podíl ale neustále klesá, podle údaje z r. 2004 činil 9,6%.¹⁵⁴ Abnormálně nízký růst počtu hinduistické populace ve srovnání s muslimskou populací, což lze podle Hazariky vysvětlit pouze tím, že mnoho hinduistů emigrovalo do Indie, která, ačkoli sekulární stát, je brána jako domov hinduistů.¹⁵⁵

Rozsah imigrace z Bangladéše do Indie by zdaleka nebyl tak velký, kdyby na indické straně neexistovali lidé, kteří na ní vydělávají. Bangladéští imigranti představují velmi levnou pracovní sílu, muži nejčastěji pracují na stavbách v rychle se rozvíjejících velkých městech (Bombaj, Dillí, Bengalúr, atd.), či jako brigádníci při sezónních pracech v zemědělském sektoru, ženy zase obvykle jako služebné.¹⁵⁶ Z bangladéšských imigrantů profituje nejen část ekonomické sféry, ale i té politické, a to v rámci praxe známé jako „settlement for vote“, nebo „vote bank politics“. Obvykle funguje tak, že politik imigranty (či potenciální imigranty ještě na bangladéšské půdě) přesvědčí, aby ve volbách hlasovali pro něj, přičemž jim zajistí voličské průkazy (a přechod přes hranice, pokud je třeba). Už samotné voličské průkazy jsou pro mnoho imigrantů dostatečnou odměnou, protože na jejich základě je možné nechat si vystavit např. dávkovou kartu (ration card), která držitele opravňuje k nákupu potravin či paliva za velmi výhodné dotované ceny. Ačkoli existují mnohá svědectví a úřadům se podařilo zachytit některé z neoprávněně vydaných voličských průkazů, potírání této praxe je velice obtížné a doposud za ni nebyl nikdo odsouzen.

Imigraci nahrává také fakt, že samotný proces překročení hranice je velmi jednoduchý. Pokud si potenciální migrant netroufá překročit hranici na některém z jejích mnoha nepřehledných úseků (o propustnosti hranice viz kap. č. 1.), stále má možnost uplatit

---

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ HAZARIKA 2000 s. 214.

¹⁵⁴ Bangladesh. In: *Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. 2014 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bg.html>

¹⁵⁵ Nabízejí se i úvahy o nucených konverzí k islámu, nízké porodnosti či dokonce masovému vyhlazení, kterými však není možné vysvětlit tak velký rozdíl v demografickém přírůstku. HAZARIKA 2000, s. 215 - 216.

¹⁵⁶ Nulová možnost domoci se právní ochrany dělá z bangladéšských imigrantů snadné cíle nejrůznějších forem vykořisťování, včetně toho sexuálního v případě žen.

úředníka na celnici, nebo se nechat za poplatek převést některou z dobře organizovaných převaděčských skupin.¹⁵⁷

Na závěr této podkapitoly je třeba zmínit zvláštní případ, a totiž příliv uprchlíků do Indie během války za nezávislost Bangladéše v r. 1971. Kdo je to uprchlík? Podle Konvence OSN z r. 1951 je uprchlík někdo, kdo „na základě dobře podložené obavy z toho, že bude diskriminován na základě rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti ke specifické sociální skupině či politickému názoru, se ocitne vně země své národnosti a není schopen, nebo na základě těchto obav není ochoten využít ochrany této země.“¹⁵⁸ Později se objevil termín „enviromentální uprchlík“, tedy někdo, kdo je nucen opustit svou vlast z důvodu přírodní katastrofy, či degradace životního prostředí. V případě uprchlíka se tedy jedná o nedobrovolnou migraci, zatímco pod slovem „migrant“ se dnes obvykle míní osoba, která změní místo bydliště nikoli z nutnosti, ale aby si zlepšila svoje životní vyhlídky (nejčastěji ekonomické).¹⁵⁹ V obecném slova smyslu je každý uprchlík migrant, ale každý migrant nemusí být uprchlík.¹⁶⁰ V květnu 1971 v uprchlických táborech v Indii žilo kolem osmi milionů uprchlíků z tehdejšího Vých. Pákistánu,¹⁶¹ přičemž se nelze domnívat, že se všichni vrátili po válce zpět – někteří zůstali, což v dnešní době ale není tak horké téma, jako konstantní příliv převážně ekonomických imigrantů. Jednak kvůli tomu, že se tak stalo dávno, a také proto, že značná část z nich byli hinduisté a dnes se již velkou měrou začlenili do společnosti.

2.2. Vliv bangladéšské imigrace na stabilitu severovýchodní Indie a politickou scénu, pokusy o řešení a dopad na indo-bangladéšské vztahy

V indickém veřejném prostoru celkově nemají bangladéšští imigranti dobrou pověst, často jsou vnímáni jako bezpečnostní hrozba, napomahači islamistických teroristických skupin, či v krajním případě dokonce jako agenti ISI. Do jisté míry se tato špatná pověst zakládá na pravdě: bangladéšští imigranti se do země často dostávají za pomoci převaděčských skupin, a pokud nemají na zaplacení plné částky předem, jsou snadno

---

¹⁵⁷ AFSAR 2008, s. 8.

¹⁵⁸ „...owing to a well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality, and is unable to, or owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country.“ Refugees: Flowing Across Borders. In: UNHCR [online]. 2014 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ HAZARIKA 2000, s. 76.

¹⁶¹ GUHA 2008, s. 452.

donucení k páchání zločinů, nejčastěji podílení se na pašování, obchodu s lidmi, distribuci drog, aj.¹⁶² Je třeba také zdůraznit, že terčem odporu jsou především muslimští přistěhovalci, zatímco ti hinduističtí jsou (zvláště z perspektivy hinduistického nacionalismu) označováni jako „uprchlíci“ či bratři, kteří potřebují pomoci.

Největší odpor vůči bangladéšským imigrantům panuje ve svazových státech Ásámu a Tripuře. 80. léta byla v Ásámu poznamenána protesty a agitacemi, za nimiž stála vlivná politická organizace Celoásámská studentská unie (All Assam Student Union, AASU). AASU dlouhodobě zastává stanovisko, podle kterého je příliv bangladéšských imigrantů ohrožením ásámské identity a kultury. Podle ní reálně hrozí, že imigranti zvrátí demografický profil státu ve svůj prospěch a jeho původní obyvatelé se stanou menšinou.¹⁶³ Na začátku 80. let hnutí získalo masovou podporu, byly pořádány demonstrace i různé nátlakové akce, byli napadáni lidé bengálského původu a ničen jejich majetek, docházelo k sabotážím železnic, rafinerií, státní úřady a jiných „symbolů“ centrální vlády.¹⁶⁴ Rok 1983 poznamenala nejtragičtější událost tohoto období, tzv. Masakr v Nelíru, při němž ásámští ozbrojenci napadli několik převážně muslimských vesnic a povraždili zhruba 1 800 jejich obyvatel.¹⁶⁵ Ačkoli požadavky AASU byly širší, např. větší podíl místních obyvatel na ziscích ze státního průmyslu a využívání přírodních zdrojů, odsun „cizinců“ měl obzvláště silný význam. AASU po centrální vládě v Dillí požadovala, aby zajistila odsun všech „cizinců“ (hlavně Bangladéšanů), kteří se do Ásámu přistěhovali po r. 1951, později byl požadavek zmírněn na r. 1971.¹⁶⁶ Situace se uklidnila až v r. 1985 po kompromisní dohodě mezi indickou vládou a představiteli ásámského hnutí. Navzdory této dohodě však v Ásámu nadále panuje značné napětí, které čas od času přeroste v násilnost. Největší z nich v posledních letech se udály v r. 2012 v Kokrádžháru na západě Ásámu, obývaném kmenem Bodoů. Bodoové dlouhodobě usilují o větší autonomi, radikálnější z nich dokonce o vytvoření samostatného státu Bodolandu. Vyhraňují se jak proti Ásámům, tak proti bengálsky mluvícím muslimům,

---

¹⁶² KUMAR, Chirantan. Migration and Refugee Issue Between India and Bangladesh. *Scholars Voice: A New Way to Thinking* [online]. 2009, roč. 1, č. 1, s. 76 [cit. 2014-06-14]. Dostupné z:

https://www.academia.edu/1840404/MIGRATION_AND_REFUGEE_ISSUE_BETWEEN_INDIA_AND_BANGLADESH

¹⁶³ Tamtéž, s. 25.

¹⁶⁴ Tamtéž, 28-29.

¹⁶⁵ Podle nejvyšších odhadů až 3 300 obyvatel. Za násilnosti nebyl doposud nikdo potrestán. An Untold Shame. *Tehelka* [online]. 2009-04-14 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.tehelka.com/an-untold-shame-2/>

¹⁶⁶ HAZARIKA 2000, s. 26.

přičemž právě druhá skupina se stala terčem násilností v r. 2012, jež si vyžádaly cca 90 lidských životů a vyhnaly z domovů 400 tisíc lidí.¹⁶⁷ Indii způsobily násilnosti značné problémy i proto, že přes oblast vede klíčová železniční trať spojující severovýchodní Indii s její hlavní částí, na níž musel být přerušen provoz.¹⁶⁸ Poslední taková neblahá událost se stala v květnu 2014 v téže oblasti, kde bylo zabito nejméně 32 lidí.¹⁶⁹ Obdobná situace jako v Ásámu po dlouhou dobu panovala i v Tripuře, kde působí řada ozbrojených skupin, jako Národní osvobozená fronta Tripury (National Liberation Front of Tripura, NLFT), či Celotripurská tygří armáda (All Tripura Tiger Force, ATTF), apod. Často se obrací proti bengálským a bangladéšským přistěhovalcům, ale kvůli vzájemné rivalitě některé z nich neváhají napadat ostatní, přičemž se dopouštějí i teroristických útoků, či hromadného znásilňování.¹⁷⁰ Doposud nejhorší násilnosti propukly v r. 1980 v Mandáí Bazáru, kde bylo radikály z řad místních kmenů zabito přes 1 000 bengálsky mluvících obyvatel.¹⁷¹ V současnosti panuje v Tripuře klid, poslední znepokojující událostí byla vražda tří novinářů v r. 2013.¹⁷²

Na celoidické politické scéně je imigrace z Bangladéše velké téma, zvláště pro hinduistické nacionalisty. Proti imigrantům dlouhodobě ostře vystupuje BJP, v předvolební kampani tuto pozici potvrdil svými výroky Naréndra Módí, dnešní indický premiér: „*Můžete si to klidně zapsat. Po 16. květnu by tihle Bangladéšani měli být připraveni se s balenými batohy.*“¹⁷³ Západobengálské vládě vytkl přílišnou mírnost vůči imigrantům: „*Zajímáte se víc o infiltrátory, než o vlastní lidi... musí se vrátit zpátky, okrádají indické mladé lidi o živobytí.*“¹⁷⁴ Není ale imigrant jako imigrant: „*Existují dva*

---

¹⁶⁷ ASIAN CENTRE FOR HUMAN RIGHTS. *Assam Riots: preventable but not prevented* [online]. 2012, s. 1 [cit. 2014-06-09]. ISBN 978-818-8987-252. Dostupné z: <http://www.achrweb.org/reports/india/AssamRiots2012.pdf>

¹⁶⁸ <http://www.ndtv.com/article/india/assam-violence-over-20-000-passengers-stranded-as-21-trains-halted-247236>

¹⁶⁹ ABBAS, Aliya. 18 facts about Assam riots in Kokrajhar. In: *Niti Central* [online]. 2014-05-03 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: Refugees: Flowing Across Borders. In: UNHCR [online]. 2014 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>

¹⁷⁰ HAZARIKA 2000, s. 173.

¹⁷¹ Podle oficiálních čísel 550, hlavní ministr Tripury odhadl množství obětí na cca 1 800. HAZARIKA 2000, s. 172 – 173.

¹⁷² SEN, Arijit. Tripura: Three killed as armed men attack a newspaper's office. *IBN Live* [online]. 2013-05-19 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://ibnlive.in.com/news/tripura-three-killed-as-armed-men-attack-a-newspapers-office/392693-3-224.html>

¹⁷³ "You can write it down. After May 16, these Bangladeshis better be prepared with their bags packed." GHOSH, Deepshikha. Come May 16, Bangladeshi immigrants must pack up: Narendra Modi. *NDTV* [online]. 2014-04-28 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.ndtv.com/elections/article/election-2014/come-may-16-bangladeshi-immigrants-must-pack-up-narendra-modi-514883>

¹⁷⁴ "You are concerned about infiltrators and not your own people... they must go back, they are robbing the

druhy lidí, kteří sem přišli: ilegální imigranti a uprchlíci. Uprchlíci jsou naše rodina. Je zodpovědností celé Indie, at' už Gudžarátu, nebo Rádžasthánu, aby se jim dostalo s patřičnou úctou pomoci."¹⁷⁵ Uprchlíky jsou zde samozřejmě míněni hinduisté. Pro Kongres téma bangladéšské imigrace nikdy nebylo prioritou, zlí jazykové navíc tvrdí, že Kongres víc než kdokoli jiný svou liknavostí a pomalým jednáním imigraci napomáhal.¹⁷⁶ Na druhou stranu, pohraniční oplocení, zamýšlené především jako opatření proti imigrantům, bylo prosazeno Kongresem a při jednáních s Bangladéšem představitelé Kongresu mnohokrát vznesli problematiku imigrace.

Z právního hlediska veškeré záležitosti týkající se cizinců a imigrace řeší Zákon o cizincích (Foreigners Act) z r. 1946, podle nějž pouze policie může zjišťovat a deportovat ilegální imigranty, přičemž předpokládá vinu podezřelého, tzn., že pokud podezřelý nedokáže, že je právoplatným indickým občanem, je deportován.¹⁷⁷ Zvláště v severovýchodní Indii byl kritizován jako nedostačující, a proto v r. 1983 vláda Kongresu v čele s Indirou Gándhiovou tváří v tvář zhoršující se bezpečnostní situaci v Ásámu přijala Zákon o Tribunálech pro detekci ilegálních migrantů (Illegal Migrants Determination Act, IMDT). Tento zákon platil pouze v Ásámu a ustanovily se jím zvláštní soudy, jejichž jediným úkolem bylo rozhodovat o identitě podezřelých z ilegální imigrace a rozhodovat o deportacích, které probíhaly v součinnosti s místní policií.¹⁷⁸ Celý proces odhalování imigrantů byl složitý: Na jeho začátku byla stížnost policii od soukromé osoby či úředníka, zpochybňující identitu podezřelého. Poté následovalo nesmírně složité vyšetřování zahrnující množství úřadů, poté soud na nižší úrovni a nakonec odvolací soud v hlavním městě Ásámu Gauhatí. Zde ale proces nemusel nutně skončit, protože indické právo dávalo obviněnému možnost odvolat se k soudům na celostátní úrovni.¹⁷⁹ Navíc, oproti Zákonu o cizincích, vinu musel dokázat žalobce. Zákon se

---

youths of India of their livelihood." DHAR, Sujoy. India's Modi rails against illegal immigrants after Muslim killings. *Reuters* [online]. 2014-05-04 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z:

<http://www.reuters.com/article/2014/05/04/us-india-migrants-idUSBREA4303Q20140504>

¹⁷⁵ "There are two types of people who have come in — illegal immigrants and refugees. Those who are refugees are our family. It is the responsibility of all of India, whether Gujarat or Rajasthan to rehabilitate them with all respect." Bangladeshi illegal immigrants would have to go back, Modi says. *The Times of India* [online]. 2014-05-07 [cit. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/home/lok-sabha-elections-2014/news/Bangladeshi-illegal-immigrants-would-have-to-go-back-Modi-says/articleshow/34792216.cms>

¹⁷⁶ HAZARIKA 2000, s. 56 – 57.

¹⁷⁷ Indie. THE FOREIGNERS ACT, 1946 ACT NO. 31 OF 1946. In: 1946. Dostupné z: <http://indiacode.nic.in/fullact1.asp?tfnm=194631>

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 131.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 132 – 133.

projevil jako přebytečný, úřady a policii zbytečně zatěžující balvan. Mezi lety 1983 a 1997 bylo jen 15 921 případů ze 46 882 policí vyhodnoceno jako opodstatněných, přičemž 7 940 bylo dokončeno předčasně kvůli smrti obviněného, 5 143 kvůli jeho zmizení, 2 838 kvůli změně jeho bydliště. K soudům se dostalo 2 314 případů, přičemž 908 lidí bylo označeno za ilegální imigranty.¹⁸⁰ IMDT byl srovnán ze světa rozhodnutím nejvyššího soudu v r. 2005, jímž byl označen jako neústavní.¹⁸¹ Od té doby pro všechny platí opět jen Zákon o cizincích z r. 1946 a čas od času se v některém z velkých měst (především Mumbai a Dillí) uspořádá zátah na ilegální imigranty, např. za první 3 měsíce roku 2014 policie v Mumbai odhalila 576 ilegálních bangladéšských imigrantů, přičemž 147 jich vykázala za hranice města.¹⁸²

Z hlediska vlivu na indo-bangladéšské vztahy se ilegální imigrace projevovala negativně. Indie vždy považovala imigraci za jedno z hlavních témat, zatímco Bangladéš odmítal samotnou existenci tohoto problému.¹⁸³ Tento fakt také ztěžuje deportace ilegálních imigrantů do Bangladéše, protože ten se je zdráhá přijmout. Nejkurioznější případ se stal v r. 2003, kdy se skupina více než dvou set kejkliřů z Dháky, povětšinou zaklánačů hadů, ocitla uvězněna na území nikoho mezi indickou a bangladéšskou hranicí poté, co se vracela z vystoupení na trhu v bangladéšském městě Munšীগандži. Kvůli podezření z pašeráctví dobytka byli kejkliři krátce vyslýcháni BSF, kvůli čemuž byli převedeni na indické území, když se podezření nepotvrdilo a BSF je chtěla předat svým bangladéšským protějškům, ti skupinu odmítli přijmout. Místo toho vyhlásili poplach a kejkliři se ocitli mezi dvěma skupinami ozbrojených pohraničnicků připravených k palbě, bez jídla a vody. Kvůli napětí musela být evakuována nedaleká vesnice Satgači. Po šesti dnech intenzivních diplomatických jednání, do nichž se zapojily politické špičky včetně indického ministra zahraničí,¹⁸⁴ se problém vyřešil – skupina 213 lidí zmizela přes noc,

---

¹⁸⁰ HAZARIKA 2000, s. 135.

¹⁸¹ Za celou dobu fungování zákona bylo tribunály odhaleno 12 424 ilegálních imigrantů, z nichž pouze 1 538 bylo deportováno. The IMDT Act and Immigration in North Eastern India. *Economic and Political Weekly*. 2005-08-23, XL, č. 30. Dostupné z: <http://onlineministries.creighton.edu/CollaborativeMinistry/NESRC/Walter/IMDTASSAM.doc>.

¹⁸² 576 Bangladeshi immigrants held this year. In: *The Indian Express* [online]. 2014-04-16 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://indianexpress.com/article/india/india-others/576-bangladeshi-immigrants-held-this-year/>

¹⁸³ PATTANAİK, Smruti. Politics of Illegal Immigration and India Bangladesh Relations. In: *Institute for Defence Studies and Analyses* [online]. 2014-05-16 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: http://idsa.in/issuebrief/PoliticsOfIllegalImmigration_sspattanaik_160514

¹⁸⁴ MITRA, Sumit. Disquiet on the eastern front. *India Today* [online]. 2003-02-17 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://indiatoday.intoday.in/story/bangladesh-takes-213-immigrants-back-india-needs-to-decide-what-to-do-with-16-mn-others/1/207061.html>

podle spekulací je odvedli bangladéští pohraničníci.¹⁸⁵ To, co se může na první pohled zdát jako pouhá směšná historka, je ve skutečnosti projevem neochoty obou zemí najít alespoň minimální shodu v otázce ilegální migrace. Nic na tom nezměnilo ani setkání premiérů obou zemí a krátkodobé oteplení vztahů v r. 2011. Naopak, silné výroky Náréndry Módího na adresu bangladéšských imigrantů ke zlepšení situace nepřispějí, spíše zhorší pozici bangladéšské premiérky šajch Hasíny Vazídové. Také necitlivý výrok jednoho z představitelů BJP, Subramaniam Svámího, že Bangladéš by měl Indii odstoupit části vlastního území, pokud nebude schopen přijmout zpět všechny imigranty, jistě vládu v Dháce nepotěšil.¹⁸⁶

Poslední rok ale také zaznamenal i pozitiva, obě země udělaly pokrok v odstraňování legálních překážek vzájemnému pohybu osob díky liberalizaci vízového režimu v r. 2013 a uzavření smlouvy o vydávání zločinců.¹⁸⁷ Zatím je brzy na vyhodnocení jejich dopadu, nicméně jedná se o vstřícný krok, především vůči bangladéšským zájemcům o krátkodobou práci v Indii.

Problém ilegální migrace z Indie do Bangladéše nemá žádné jednoduché a elegantní řešení. Během předvolební kampaně Náréndra Módí navrhoval „vypakovat“ bangladéšské imigranty, tedy alespoň ty muslimské, zpátky do Bangladéše. Jak by to ale bylo v praxi proveditelné, když se odhady počtu těchto imigrantů liší o miliony, jejich identifikace je kvůli stejným fyzickým rysům a kulturní spřízněnosti téměř nemožná, navíc, když obvykle disponují indickými identifikačními průkazy. Je také nepředstavitelné, že by přelidněný Bangladéš, který popírá ilegální migraci do Indie, souhlasil s přijetím milionů lidí na své území, i kdyby existovaly sebelepší důkazy o tom, že se na jeho území narodili a snad kdysi byli bangladéšskými občany. Předvolební rétorika je jedna věc, reálná politika věc druhá. Ostatně, BJP již v minulosti předvedla, že je schopna v zahraniční politice opustit své ideologické předpoklady ve prospěch pragmatičnosti. Indie, ať už jí bude vládnout jakákoli strana, si musí uvědomit, že problematika ilegální migrace nemůže být vyřešena jednostranně, a to ani za pomoci

---

¹⁸⁵ CHATTOPADHYAY, Suhrid. A border face-off. *Frontline* [online]. 2003, roč. 20, č. 04 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.frontline.in/static/html/fl2004/stories/20030228003210100.htm>

¹⁸⁶ Raising the bogey of illegal immigration. *The Hindu* [online]. 2014-05-10 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/opinion/lead/raising-the-bogey-of-illegal-immigration/article5993925.ece>

¹⁸⁷ Extradition treaty and visa pact should take India-Bangladesh ties to new high. *The Times of India* [online]. 2013-01-30 [cit. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/home/opinion/edit-page/Extradition-treaty-and-visa-pact-should-take-India-Bangladesh-ties-to-new-high/articleshow/18243416.cms>

drastických opatření, mezi které patří např. pohraniční oplocení. Nezbytná je spolupráce s Bangladéšem, pro začátek alespoň dosáhnout, aby Bangladéš uznal existenci a závažnost problému migrace do Indie, a to nikoli z pozice síly, ale spíš prokázáním velkorysosti v duchu Gudžrálovy doktríny. Na druhou stranu, Bangladéš by měl v tomto ohledu s Indií více spolupracovat, pokud chce dosáhnout z její strany některých ústupků, třeba v oblasti sdílení sladkovodních zdrojů. Nedávná liberalizace vízového režimu a uzavření smlouvy o vydávání zločinců dokazuje, že vzájemně výhodná spolupráce je možná.

3. Sdílení vodních zdrojů

Bangladéš patří mezi nejvlhčí země na světě. Průměrný roční úhrn srážek na většině jeho území přesahuje 2000 mm, v podhůří Méghálaje dokonce až 5000 mm.¹⁸⁸ Většina z těchto srážek, cca 80 %, ¹⁸⁹ spadne během období monzunu mezi červnem a zářím, kdy také dochází k pravidelným záplavám. Zbytek roku je suchý, zejména období od listopadu do února, ve kterém se průměrný úhrn srážek pohybuje řádově v desítkách mm. V suchém období je Bangladéš zvláště závislý na sladkých povrchových vodách přítékajících řekami především z Indie, která ale v případech některých řek není nejvýše položeným státem v povodí. Tyto vody se využívají k zavlažování v zemědělství, hlavním ekonomickém sektoru země, podílejícím se dvaceti procenty na celkovém HDP země a zaměstnávajícím téměř polovinu praceschopného obyvatelstva.¹⁹⁰ Nejen to, řeky poskytují užitkovou vodu také průmyslu a městům, včetně hlavního města Dháky. Není proto divu, že se Bangladéš staví dlouhodobě negativně k některým indickým vodohospodářským projektům, majících za cíl zadržet více vody k zavlažování na indickém území, odklonit vodu ke zlepšení splavnosti vodních cest nebo vyrábět

---

¹⁸⁸ KARMALKAR, A., C. MCSWEENEY, M. NEW a G. LIZCANO. SCHOOL OF GEOGRAPHY AND ENVIRONMENT. *Bangladesh* [online]. 2010, s. 2 [cit. 08-04-2014]. UNDP Climate Change Country Profiles. Dostupné z: http://www.geog.ox.ac.uk/research/climate/projects/undp-cp/UNDP_reports/Bangladesh/Bangladesh.hires.report.pdf

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Bangladesh Agriculture at a Glance. MINISTRY OF AGRICULTURE, Government of Bangladesh. *Moa.gov.bd* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.moa.gov.bd/statistics/bag.htm>

elektřinu. Od počátku sedmdesátých let do přelomu tisíciletí se největší spory týkaly přehrady Farakka (Farakka Barrage) na řece Ganze, nacházející se pouhých 16 km od bangladéšského území. V dnešní době vystoupily do popředí jiné spory, týkající se především kaskády na řece Tistě, sdílení jejích vod a přehrada Tipáimukh na řece Barak ve svazovém státě Manípur. Obavy Bangladéše (ale i mnohých nevládních ekologických organizací) vyvolávají i megalomanské plány na propojení více než třiceti indických řek, které počítají s částečným odvedením vody z řeky Brahmaputry přes „kuřecí krk“ do Gangy a dále na jih.

3.1. Přehrada Farakka a bilaterální smlouvy o sdílení vod řeky Gangy

Plány na konstrukci přehrady Farakka hráze existovaly již na začátku 50. let. Jejím hlavním účelem mělo být udržení splavnosti říčního ramena Huglí a zabránit zanesení kalkatského přístavu, kdysi nejdůležitějšího v celé Indii, usazeninami.¹⁹¹ Jak poukazuje Chapman, rozhodnutí vybudovat přehradu se neopíralo o důslednou dokumentaci – důkazy o zanášení Huglí nebyly nezvratné a nezohlednila se jiná možná řešení, např. pravidelné čištění koryta.¹⁹² Dokonce ani nebylo jasné, zda větší přítok vody nepovede k opačnému, než zamýšlenému účinku, tedy k většímu přílivu usazenin a rychlejšímu zanášení koryta Huglí. V r. 1960 začala Indie o projektu vyjednávat s Pákistánem a až o deset let později bylo dosaženo předběžné dohody mezi oběma státy o poloze a několika dalších technických aspektech stavby. Po r. 1971, v době, kdy už probíhala výstavba přehrady, se Indie a nově vzniklý Bangladéš snažily vytvořit společný rámec pro spolupráci v oblasti sdílení vodních zdrojů, zavlažování a boje proti povodním. Vznikla Společná říční komise (Joint Rivers Commission), která se ihned zapojila do vyjednávání o přehradě Farakka. Tato vyjednávání se brzy zasekla na mrtvém bodě kvůli neústupnosti obou stran v otázce minimálního průtoku pod hrází v období sucha. Společná říční komise na základě předchozích měření předpokládala, že v tomto období proteče v místě přehradní hráze 55 000 stop krychlových vody za sekundu (cusec),¹⁹³ přičemž Indie požadovala 40 000 kr. stop pro odklonění do Huglí. Bangladéš požadoval celých

---

¹⁹¹ Farakka Barrage. MINISTRY OF WATER RESOURCES, Government of India. *Wrmin.nic.in* [online]. 2014 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://wrmin.nic.in/index3.asp?subsublinkid=714&langid=1&ssid=296>

¹⁹² CHAPMAN 2009, s. 269 – 270.

¹⁹³ 1 krychlová stopa = 0,032 metrů krychlových, 55 000 kr. stop je cca 1557 m³/ sek.

55 000 kr. stop za sekundu.¹⁹⁴ V r. 1974 byla Farakka dokončena a obě strany si uvědomovaly nutnost včasného dosažení dohody, nicméně během dillíského setkání premiérů Indíry Gándhiové a Mudžíbura Rahmána přineslo jen bezzubou deklaraci o budoucí dohodě.¹⁹⁵ Indie si nepřála, aby přehrada začala fungovat bez souhlasu Bangladéše, a to především ze dvou důvodů: protože by to s velkou pravděpodobností bylo proti tehdy platnému mezinárodnímu právu, a také protože by takový jednostranný krok mohl způsobit škody ve vzájemných vztazích.¹⁹⁶ Nakonec zasáhl sám Mudžibur Rahmán a na jeho popud bylo vydáno svolení ke spuštění přehrady, ale jen na zkušební dobu mezi 21. dubnem a 31. květnem 1975, během níž měly týmy odborníků vyhodnotit dopad odklonění vod na řeku Huglí i Gangu (Padmu) v Bangladéši.¹⁹⁷ Tento krok se dočkal kritiky od politiků na obou stranách, v Bangladéši byl vykládán jako projev slabosti, zatímco hlavní ministr Západního Bengálska prohlásil, že Indii případnou stejně jen „kapky vody“ a že přehrada tak nesplní svůj účel.¹⁹⁸ Nedlouho po skončení zkušebního provozu, 15. srpna 1975, byl při státním převratu zavražděn Mudžibur Rahmán a prvotní starostí nového vedení Bangladéše bylo upevnění vlastní moci a stabilizace situace v zemi. Ačkoli Indie jednostranně, bez jakékoli smlouvy, odkláněla po celý zbytek roku nejméně 40 000 kr. stop vody za sekundu, ze strany Bangladéše pravděpodobně kvůli chaotické vnitřní situaci nepřišla žádná stížnost, nebo žádost o obnovení jednání.¹⁹⁹ Faracká hráz se stala horkým tématem opět v r. 1976, kdy v lednu navštívila bangladéšská delegace nejvyšší představitele v Dillí, včetně premiérky Indíry Gándhiové, avšak výsledkem bylo pouze nezávazné, bezzubé oficiální prohlášení, což sotva mohlo bangladéšské vyjednavče i vládu uspokojit. Vzápětí Bangladéš zaslal Indii protestní nótu, ve které ji obviňoval z porušování mezinárodních dohod, na což Indické úřady reagovaly prohlášením, že se cítí být překvapeny a dotčeny takovouto „nepřátelskou propagandou“.²⁰⁰ Následovala diplomatická přestřelka a vzrostla vzájemný antagonismus, živená médii na obou stranách, ale i přesto obě strany jevíly

---

¹⁹⁴ PEACE RESEARCH INSTITUTE OSLO. *Water Scarcity in Bangladesh: Transboundary rivers, conflict and cooperation* [online]. 2013 [cit. 2014-04-09]. ISBN 978-82-7288-485-6. S. 38. Dostupné z:

<http://www.prio.no/Projects/Project/?x=969>

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 40.

¹⁹⁸ MAMUN, Kazi Asadul. *The Farakka Barrage dispute: conflict and cooperation in Bangladesh-India relations* [online]. Vancouver, 1984 [cit. 2014-04-09]. S. 80. Dostupné z: <http://circle.ubc.ca/handle/2429/25178>.

Diplomová práce. The University of British Columbia.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 81.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 82.

určitou ochotu zasednout společně k jednacímu stolu. Před samotným jednáním však požadovaly splnění podmínek – Bangladéš okamžité zastavení odklánění vod do Huglí a Indie omezení ročního období roku, během kterého by měl Bangladéš mít garantovaný přísun vody, na 15. březen až 15. květen (zbytku roku by se dohoda tedy týkat neměla). Bangladéš navíc v obavách, že v bilaterálních jednáních bude mít jakožto výrazně menší stát horší vyjednávací pozici, navrhl vytvoření nezávislé mezinárodní komise, což Indie následně rezolutně zamítla.²⁰¹ Jakožto důkaz „dobré vůle“ však začala propouštět hrází více vody,²⁰² s čímž se prozatím Bangladéš spokojil a svolil k jednání. Rozhovory probíhaly na poměrně nízké úrovni, navíc ve vypjaté atmosféře, kdy na hranicích obou zemí docházelo k přestřelkám, a proto měla jen malou šanci na úspěch. Situaci ještě zkomplikovalo, že v dubnu byl populárním politikem maulánou A. H. Ch. Bhásáním, svolán v Bangladéši pochod proti odklánění vod Farakkou, jehož se podle odhadů zúčastnilo půl milionu lidí.²⁰³ Ačkoli pochod se obešel bez incidentů, ukázal vládě v Bangladéši, že má ve sporu o farackou hráz podporu nemalé části veřejnosti, naproti tomu pro Indii byl znamením, že neopatrnost či přílišná liknavost v této věci může snadno vést k masivnímu vzrůstu protiindických nálad mezi bangladéšskou veřejností, už tak nedůvěřivou vůči „velkému sousedovi“.

Protože bilaterální jednání nikam nevedla, Bangladéš vznesl v srpnu 1976 celou záležitost před valným shromážděním OSN.²⁰⁴ Došlo k intenzivním zákulisním jednáním, v nichž Bangladéš neměl jednoduchou pozici, protože Indie měla velkou prestiž mezi zeměmi sdruženými v Hnutí nezúčastněných států a ačkoli mnoho zemí s Bangladéšem sympatizovalo, odmítalo mu vyjádřit podporu otevřeně v hlasování. Požadavek na přijetí ambiciózní rezoluce, počítající s angažováním generálního tajemníka OSN ve sporu a doporučením, aby se Indie zdržela jakýchkoli jednostranných kroků ohrožujících „tradiční“ využívání vod Gangy, Bangladéš nakonec stáhl. Namísto něj bylo 26. listopadu přijato společné usnesení (consensus statement), požadující po obou zemích rychlé zahájení jednání a spravedlivé vyřešení sporu v souladu s mezinárodním právem a Chartou OSN.²⁰⁵ Bangladéš tak dosáhl neúplného, ale přece jen vítězství – podařilo se mu

---

²⁰¹ Tamtéž, s. 83.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Water Scarcity in Bangladesh, s. 40.

²⁰⁵ SALMAN, Salman M. A., Kishor UPRETY. *Conflict and Cooperation on South Asia's International Rivers* [online]. Washington DC, 2003, s. 147 [cit. 2014-04-09]. ISBN 0-8213-5352-7. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2003/01/2166837/conflict-cooperation-south-asias->

získat pozornost na mezinárodním poli, zapojit do řešení problému třetí stranu navzdory indické snaze o čistě bilaterální urovnání a uštvrdit Indii před celým světem drobný políček. Vliv usnesení se projevil v následujícím roce, kdy 7. listopadu Indie a Bangladéš podepsaly dohodu o sdílení vod Gangy, sestávající z patnácti článků rozdělených do tří částí, a časového harmonogramu. První část specifikuje podíly vody příslušející oběma státům během různých období roku, opírající se o odhad založený na datech z měření mezi lety 1948 až 1973.²⁰⁶ Např. ve statisticky nejsušším desetidenní na konci dubna, kdy by Farakkou mělo protékat 55 000 kr. stop vody za sekundu, měl Bangladéš získat 34 500 kr. stop a Indie 20 500 kr. stop; v méně suchém prvním lednovém desetidenní měl podíl Bangladéše z předpokládaných 98 500 kr. stop za sekundu činit 58 500 kr. stop. V případě mimořádně nízkého průtoku smlouva garantovala Bangladéši podíl 80% z celkového průtoku na hrázi. Články IV – VII první části určují jako dohlížitele na plnění dohody Společnou komisi (Joint Committee), skládající se z členů jmenovaných oběma vládami, a definují rámec fungování této komise. Druhá část dohody obsahuje trvalá ustanovení spíše formálního charakteru, potvrzující závazek obou zemí hledat v budoucnu společně dlouhodobou dohodu o přerozdělení vod řeky Gangy a upevňující pozici Společné říční komise. Poslední část omezuje platnost dohody na 5 let s tím, že poté může být prodloužena, pokud se na tom obě země dohodnou.²⁰⁷

Protože dohoda z r. 1977 představovala jen dočasné řešení, vyjednávání o rozdělení vod Gangy probíhala dále. Jedním z hlavních sporných bodů se ukázalo být navýšení průtoku Gangy během období sucha. Indie navrhovala výstavbu dvou hrází na řece Brahmaputře k odklonění jejích vod směrem do Gangy, Bangladéš zase výstavbu rezervoárů na monzunovou vodu na horních tocích přítoků Gangy v Indii i v Nepálu.²⁰⁸ K trvalé ucelené dohodě obě země nedospěly, a tak se rozdělení vod řeky Gangy v následujících letech řešilo horkou jehlou ušitými krátkodobými dohodami, nejprve v r. 1982, kdy bylo podepsáno Memorandum o porozumění, podobné dohodě z r. 1977,

---

[international-rivers-legal-perspective](#)

²⁰⁶ Agreement between the Government of the People's Republic of Bangladesh and the Government of the Republic of India on sharing of the Ganges waters at Farakka and on augmenting its flows. Indie-Bangladéš (1977-11-05). UNTS 1066. Dostupné z:

<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800facf5>

²⁰⁷ Tamtéž, čl. XV.

²⁰⁸ SALMAN a UPRETY 2003, s. 157.

avšak neobsahovalo garanci 80% podílu pro Bangladéš během mimořádného sucha.²⁰⁹ Platnost memoranda vypršela v r. 1984, o rok později pak byla podepsána další dohoda, jejíž platnost vypršela s koncem období sucha r. 1988.²¹⁰ Žádná další návazná dohoda přijata nebyla a četnost i intenzita vzájemných jednání klesaly – např. Společná říční komise se na dlouhou dobu naposledy sešla v r. 1990.²¹¹ Mezitím Indie navýšila množství odčerpávané vody z přehrady Farakka, v období sucha r. 1993 dokonce natolik, že do Bangladéše přitékalo Gangou historicky nejméně vody, 9 761 kr. stop za sekundu.²¹² V tomto roce se opět Bangladéš obrátil na generální shromáždění OSN, kde premiérka Chálida Zija obvinila Indii ze selhání v dodržování závazků týkajících se sdílení říčních vod.²¹³ K průlomů došlo až v r. 1996 po razantních změnách na politické scéně obou zemí – v Indii byl Kongres ve volbách poražen Sjednocenou frontou (United Front) vedenou Lidovou stranou (Džanta Dal),²¹⁴ v Bangladéši se k moci dostala Lidová liga. Naplno se rozjela intenzivní jednání, jejichž výsledkem byla Smlouva o sdílení vod řeky Gangy, podepsaná 12. prosince 1996. Opět se nejedná o trvalé řešení, protože platnost smlouvy se stanovuje na třicet let,²¹⁵ ale v porovnání s délkami platnosti předchozích dohod je to skok kupředu. Smlouva obsahuje obligátní tabulku, určující přiděl vody pro obě země během období sucha, tedy od ledna do května. Zde si Bangladéš oproti smlouvě z r. 1977 mírně pohoršil, protože jeho celkový podíl za toto období se nížil z 59% celkového průtoku na cca 52%.²¹⁶ Novinku představuje vzorec pro výpočet přidělu vody mimo suché období: v případě průtoku nižšího než 70 000 kr. stop/ sek. se voda rozdělí mezi obě země rovným dílem, pokud průtok na hrázi činí více než 75 000 kr. stop vody za sekundu, Indie získá 40 000 kr. stop a Bangladéš zbytek. Jestliže průtok spadá do intervalu 70 000 – 75 000 kr. stop/ sek., Bangladéš má

---

²⁰⁹ Tamtéž, s. 160.

²¹⁰ Water Scarcity in Bangladesh, s. 39.

²¹¹ SALMAN a UPRETY 2003, s. 169.

²¹² 276 m³/ sek. Viz SALMAN a UPRETY 2003, s. 169.

²¹³ Tamtéž, s. 170.

²¹⁴ Ministr zahraničí nově zvolené vlády I. K. Gudžrál zvolil nový přístup k menším sousedům, podle kterého by Indie neměla v jednání s nimi očekávat něco za něco, ale měla by vůči nim prokazovat velkorysost a tím získat jejich náklonnost. Tento přístup je dnes znám jako Gudžrálůva doktrína.

²¹⁵ Indie, Bangladéš. TREATY BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH AND THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA ON SHARING OF THE GANGA / GANGES WATERS AT FARAKKA. In: www.jrcb.gov.bd/treaty.html. New Delhi, 1996. Dostupné z: <http://www.jrcb.gov.bd/treaty.html> Čl. XII. Nutno dodat, že smlouva není právně závazná pro obě strany po dobu celých třiceti let, protože podle čl. X budou vlády vyhodnocovat fungování smlouvy každých pět let a pokud se na tom dohodnou, mohou ji v případě potřeby pozměnit.

²¹⁶ SALMAN a UPRETY 2003, s. 177.

garantován přiděl 35 000 kr. stop a Indie získá zbytek.²¹⁷ Složení a rámec fungování Společné komise, mající za úkol dohlížet na dodržování smlouvy a každoročně podávat zprávu o svých měřeních a zjištěních, se oproti dohodě z r. 1977 téměř nemění.²¹⁸ Smlouva reflektuje i neshodu mezi Indií a Bangladéšem ohledně způsobu navýšení průtoku Gangy během období sucha – v krátkém článku č. VIII obě země „uznávají“ závažnost této problematiky, avšak nevyplývá z něj žádný závazek ani pro jednu stranu. Ze smlouvy naopak vyplývá povinnost řešit potenciální vzájemné spory týkající se sdílení vod Gangy bilaterálně, což je pro Bangladéš poněkud nevýhodné. Salman a Uprety²¹⁹ také upozorňují na fakt, že smlouva se vůbec nezabývá kvalitou vody přítékající do Bangladéše, přitom Ganga patří mezi nejznečištěnější řeky na světě a její kvalita se neustále zhoršuje.²²⁰ Do řeky přitéká ohromné množství odpadních vod z domácností i průmyslu, např. jen v Kánpuru je oficiálně registrováno na 400 koželužen, z nichž 80% vypouští toxické odpadní vody do řeky bez jakéhokoli čištění.²²¹ Limit pro výskyt škodlivých koliformních bakterií, který pro užitkovou vodu podle indických norem činí 500 mpn/ 100ml a vodu použitelnou pro zavlažování 5000 mpn/ 100ml, je výrazně překračován už na horním toku pod Haridvárem a v Kalkatě se hodnoty pohybují okolo 200 000 mpn/ 100 ml.²²² Nejen to, v Ganze jsou překračovány i limity toxických chemických prvků, především chromu a arzenu. Vzhledem k růstu populace v Ganžské nížině a neschopnosti indické vlády řešit tento palčivý problém (a to i přes masivní investice do čistíren odpadních vod, které doposud přesáhly 10 mld. INR²²³) se dá očekávat spíše nárůst znečištění, přičemž už jeho současná míra způsobuje na dolním toku vážné problémy. V krajním případě mj. hrozí, že obyvatelé při řece Ganze v Bangladéši přijdou o jeden z tradičních zdrojů obživy, rybolov.²²⁴

Znečištění Gangy však doposud nebylo pro Bangladéš tak důležitým tématem, jako sdílení jejích vod a jak se ukázalo později, ani smlouva z r. 1996 nezaručovala dostatečný

---

²¹⁷ TREATY BETWEEN... 1996, čl. I a II.

²¹⁸ Smlouva z r. 1996 nově obsahuje pojistku pro případ, že by Společná komise (Joint Committee) nemohla vyřešit nějaký spor – v tom případě o sporu rozhodne Společná říční komise (Jint Rivers Commission), pokud tak není schopna učinit, musí spor vyřešit vlády obou zemí při jednání na „odpovídající úrovni“. Viz TREATY BETWEEN... 1996, čl. VII.

²¹⁹ SALMAN a UPRETY 2003, s. 182.

²²⁰ PANDEY, Brijesh. Ganga Polluted. *Tehelka* [online]. 2012, roč. 9, č. 24 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.tehelka.com/ganga-polluted/?singlepage=1>

²²¹ Tamtéž.

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ SALMAN a UPRETY 2003, s. 182.

přítok vody do země. Již v posledním desetidenní únoru roku 1997 dostával Bangladéš namísto cca 39 000 kr. stop pouhých 24 559 kr. stop za sekundu a v dubnu klesl průtok Gangy pod farackou hrází na bangladéšské straně na historické minimum, 6 500 kr. stop za sekundu.²²⁵ V reakci na tuto situaci Bangladéš inicioval svolání krizového jednání, na němž požadoval po Indii plnění jejích závazků vyplývajících ze Smlouvy z r. 1996, avšak ze strany Indie nebyly učiněny žádné kroky a krizi ukončily záhy předčasné deště.²²⁶ V letech 1998 až 2000 do Bangladéše během období sucha přitékalo zpravidla více vody, než garantovala smlouva.²²⁷ Od r. 2001 se Indii podařilo většinou smlouvu dodržet, ale ne beze zbytku, např. v letech 2008 až 2011 Bangladéš neobdržel smlouvou stanovené množství vody ve 13 z 60 desetidenních cyklů období sucha.²²⁸ Smlouvu o sdílení vod řeky Gangy z r. 1996 je tak možné považovat za částečný úspěch – ukončila dlouhé období nebezpečného vakua, ve kterém upouštění vod z Faracké hráze neregulovala žádná dohoda a zajistila Bangladéši více vody, než kolik přijímal od otevření hráze do r. 1996. Díky ní také přestala být Faracká hráz jednou z největších obtíží v indo-bangladéšských vztazích a předmětem neustálých sporů. Přesto se v Bangladéši stále najdou hlasy považující smlouvu za nespravedlivou a farackou hráz za zločin, např. M. M. Adel hráz označil za „největší trik kryjící vodní pirátství v horním povodí v dějinách“.²²⁹ Farakka nyní navíc vzbuzuje obavy i z důvodu špatného technického stavu, způsobeného nedostatečnou údržbou. Stavidla přehrady jsou zrezivělá a některá nelze otevřít, jiná zase úplně zavřít. V hrázi samotné se objevily trhliny, ovládací systém je zastaralý a podle zprávy indické Ústřední vodní komise (Central Water Board) může kdykoli dojít k protržení hráze.²³⁰ Na opravách přehrady se už pracuje, ale i tak bude Faracká hráz v Bangladéši zdrojem nervozity a obav, dokud se spolupráce mezi oběma zeměmi v oblasti sdílení vodních zdrojů nezlepší.

---

²²⁵ Tamtéž, s. 183.

²²⁶ Tamtéž, s. 185.

²²⁷ Tamtéž, s. 186.

²²⁸ KHALEQUZZAMAN, MD. Success and Failure of the Ganges Water-Sharing Treaty. In: *WRE Forum* [online]. 2012 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://wreforum.org/khaleq/blog/5689>

²²⁹ „The greatest ever riparian bluff for upstream water piracy“. Viz ADEL, Muhammad. Farakka Barrage, the greatest ever riparian bluff for upstream water piracy. *Academia Journal of Environmental Sciences* [online]. 2013, č. 1 [cit. 2014-04-17]. ISSN 2315-778X. Dostupné z:

<http://academiapublishing.org/ajes/pdf/2013/March/Adel.pdf>

²³⁰ BASU, Soma. Non-maintenance has greatly compromised Farakka barrage: CAG. In: *Down To Earth* [online]. 2013 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.downtoearth.org.in/content/non-maintenance-has-greatly-compromised-farakka-barrage-cag>

3.2. Další projekty – Tista, Tipáimukh a velký propojovací kanál

Řeka Tista pramení v Indii poblíž hranice s Čínou, protéká celým Sikkimem na jih, v Západním Bengálsku se stáčí na jihovýchod a v Bangladéši se vlévá do Brahmaputry. Co do průtoku je čtvrtou největší bangladéšskou řekou,²³¹ patří mezi hlavní zdroje vody pro zvláňování polí úrodné oblasti severozápadního Bangladéše a jako jedna z prvních řek po Ganze se stala předmětem jednání o rozdělení vod s Indií. Při 25. schůzi Společné říční komise v r. 1983 byla přijata dočasná dohoda, podle níž Indii v období sucha připadlo 39% z celkového průtoku řeky, Bangladéši 36% a o zbylých 25% se mělo rozhodnout později v době, kdy měly být k dispozici přesnější vědecké studie.²³² Dva roky poté byla její platnost prodloužena do r. 1987 a následně nebyla přijata žádná dohoda či smlouva, která by ji nahrazovala.

Mezitím již probíhala na bangladéšské straně výstavba hráze na Tistě a na ní navazujících zavlaňovacích kanálů, plánovaná již od 60. let 20. stol. Hráz byla spuštěna v r. 1993 a první fáze zavlaňovací systému je v chodu od r. 1998, přičemž cílem projektu je dosáhnout zavlaňování 111 tis. ha půdy.²³³ Také v Indii probíhaly již koncem sedmdesátých let práce na hrázi na řece Tistě v Gadžaldobě, cca 60 km severně od indo-bangladéšské hranice. Hráz samotná je jen součástí většího projektu, zahrnujícího výstavbu celé kaskády přehrad v povodí Tisty a systému zavlaňovacích kanálů, majícími po dokončení zajistit zavlaňování 922 tis. ha půdy, především na území Záp. Bengálska, a také výrobu elektrické energie.²³⁴ Původně měl být celý projekt dokončený už v r. 1986, ale průtahy vedly k posunutí termínu až na r. 2017, přičemž předpokládané náklady se zvýšily z původních 760 mil. rupií na 29, 8 mld. rupií.²³⁵ V současnosti jsou dokončené tři hráze, hlavní hráz na Tistě v Gadžaldobě a menší hráze na řekách Mahánanda a Dauk,

---

²³¹ WIRSING, Robert et al. *International Conflict over Water Resources in Himalayan Asia: Conflict and Cooperation over Asia's Water Resources (Critical Studies of the Asia-Pacific)* [online]. Palgrave Macmillan, 2012 [cit. 2014-04-17]. ISBN 978-0230237834. S. 77. Dostupné z: http://books.google.cz/books/about/International_Conflict_over_Water_Resour.html?id=RYIRJgUpE8QC&redir_esc=y

²³² SALMAN a UPRETY 2003, s. 163.

²³³ Teesta Barrage Project. In: *Bangladesh Water Development Board* [online]. 2014 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: http://www.bwdb.gov.bd/index.php?option=com_content&view=article&id=132&Itemid=119

²³⁴ Teesta Barrage project to be commissioned by March 2015. In: *Construction World* [online]. 2011 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z:

<http://www.constructionworld.in/News.aspx?nid=GVI+7uYNnFkgnHS9jy8u9A==&NewsType=Teesta-Barrage-project-to-be-commissioned-by-March-2015-India-Sector>

²³⁵ SARKAR, Debasis. Teesta Barrage Project gets a new completion commitment. In: *The Economic Times* [online]. 2012 [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: http://articles.economictimes.indiatimes.com/2012-12-05/news/35620568_1_irrigation-department-completion-teesta-barrage-project

a také zhruba 50% z předpokládané délky zavlažovacích kanálů.²³⁶ První stížnosti na odklánění vody z Tisty indickou stranou vznesl po r. 2000 správce bangladéšského zavlažovacího systému.²³⁷ Společná říční komise se ukázala být krajně neschopná v hledání oboustranně přijatelného řešení,²³⁸ a tak se věc posunula kupředu až po jednáních v Dillí na ministerské úrovni v r. 2010, na kterých bylo dosaženo dohody o dohodě budoucí, a to do jednoho roku.²³⁹ V atmosféře výrazného zlepšení indo-bangladéšských vztahů se zdálo, že při zářijové návštěvě Manmóhana Singha v Dháce bude podepsána dohoda, která měla podle médií trvat 15 let a rozdělit vodu z Tisty mezi Indii a Bangladéš v poměru 52:48.²⁴⁰ Události nakonec dostaly jiný spád – delegace doprovázející premiéra se mělo zúčastnit pět hlavních ministrů svazových států sousedících s Bangladéšem, mezi nimi i hlavní ministryně Záp. Bengálska a zároveň předsedkyně po Kongresu největší strany v Singhově koalici UPA, Mamata Banerdziová. Ta však svoji účast na poslední chvíli odřekla, a to z důvodu nesouhlasu s podobou připravované smlouvy o rozdělení vod Tisty, čímž premiéra dostala do svízelné situace, ve které by podpis smlouvy pravděpodobně vedl k pádu jeho vlády.²⁴¹ Žádná smlouva ohledně Tisty tedy v Dháce přijata nebyla a jednání se rozběhla nanovo, ale bez valného úspěchu. V květnu 2012 bangladéšská ministryně zahraničí Dípu Moniová v rozhovoru pro Times of India řekla: „*Bangladéš má ohledně Tisty vysoká očekávání. Pokud Indie tato očekávání nenaplní, pro naše vztahy to bude velká rána... v Bangladéši se také vyskytují lidé a uskupení, kteří si nepřejí více spolupráce v Jižní Asii či vzkvétání vztahů našich zemí. Neměli bychom jim dávat zbraně do rukou zdržováním dohody o Tistě.*“²⁴² Mezitím se centrální vláda v Dillí snažila dohodnout se svým koaličním partnerem, vládnoucím v Záp. Bengálsku, ale to se jí nepodařilo, protože opozice vůči smlouvě přinášela cenné

---

²³⁶ http://wbiwd.gov.in/irrigation_sector/major/teesta.htm

²³⁷ WIRSING et al. 2012, s. 77.

²³⁸ Indická strana zdůrazňovala, stejně jako v 80. letech, potřebu shromáždění dostatečného množství dat, což Bangladéš vnímal jako zdržovací taktiku. V první dekádě 21. tisíciletí se komise scházela jen sporadicky, např. mezi lety 2005 a 2010 to bylo jen dvakrát. Viz WIRSING et al., s. 75.

²³⁹ SINHA, Mallika. Dynamics Demystified: India-Bangladesh Relations. *Society for the Study of Peace and Conflict* [online]. 2012 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z:

http://www.sspconline.org/opinion/09012012_dynamics_demystified_india_bangladesh_relations

²⁴⁰ WIRSING et al. 2012, s. 75.

²⁴¹ Tamtéž, s. 75.

²⁴² "... on Teesta there is a huge expectation in Bangladesh. I think if India cannot deliver on that expectation, our relations will take a huge hit... In Bangladesh too there are people and groups who do not wish to see South Asia come together or our relations flourish. We should not arm them by withholding Teesta." Viz BAGCHI, Indrani. Ties will take a huge hit if India cannot deliver on Teesta: Bangladesh foreign minister. *The Times of India* [online]. 2012-05-08 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Ties-will-take-a-huge-hit-if-India-cannot-deliver-on-Teesta-Bangladesh-foreign-minister/articleshow/13055407.cms>

politické body Trinamúl kongresu, který se stylizoval do role ochránce západobengálských zemědělců proti plánům „imperiálního“ Dillí. V r. 2013 dokonce použila M. Banerdzí oblíbenou kartu vnitřního nepřítele: „Ale já vím, že jistí úředníci vypouští během období sucha bez dovolení vodu do Bangladéše. To je nepřijatelné.“²⁴³ Při posledním rozhovoru se svým bangladéšským protějškem v březnu 2014 se tak M. Singh vzmožil jen na prohlášení, že Tista je „složitý problém“ a že byla vynaložena veškerá snaha k jeho vyřešení.²⁴⁴ V témže měsíci se Tista stala horkým tématem bangladéšských médií, když průtok dosáhl historického minima cca 550 kr. stop za sekundu.²⁴⁵ V reakci na to Bangladéš vyslal na tři dny ke krizovým jednáním do Dillí náměstka ministra zahraničí, kterému se ale nepovedlo vyjednat garanci zvýšení přítoku, zatímco hlavní opoziční strana BNP ohlásila konání protestního pochodu k přehradě na Tistě, jehož požadavkem je zisk spravedlivého přidělu vody ze strany Indie.²⁴⁶

Dalším projektem, který znepokojuje nejen Bangladéš, ale také část indické veřejnosti, je plánovaná výstavba přehrady Tipáimukh na řece Barák ve státě Manípur. Přehrada má sloužit hlavně k výrobě elektřiny, ale počítá se i s regulací výkyvů toku řeky, odklonem části vod pro zavlažování a turistickému využití.²⁴⁷ Výška hráze má činit 162 m, instalovný výkon 1500 MW a pevný výkon 401 MW.²⁴⁸ O výstavbě přehrady se uvažuje již od 70. let, ale její zahájení se přiblížilo realitě až po r. 2000 a projekt byl definitivně schválen v r. 2011. Bangladéš se od samého počátku stavěl spíše proti projektu přehrady a svoji argumentaci opírá o několik studií. První z nich, vyhodnocení dopadů přehrady Tipáimukh, nechal vypracovat v r. 1993 a mimo jiné v ní stojí, že škody způsobované povodněmi klesnou, ale na druhou stranu existuje příliš velké riziko vzniku velké záplavové vlny v důsledku protržení přehrady kvůli zemětřesení, protože

---

²⁴³ „But I know, few officials are releasing water during dry season to Bangladesh without permission. This is unacceptable.“ SARKAR, Debasis. Debated Teesta water sharing issue to gain further warmth. *The Economic Times* [online]. 2013-10-24 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-10-24/news/43366016_1_teesta-water-teesta-barrage-project-west-bengal

²⁴⁴ NARAYAN, Mohan. Teesta Treaty 'Difficult' Issue: PM Tells Sheikh Hasina. *Outlook* [online]. 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://news.outlookindia.com/items.aspx?artid=831235>

²⁴⁵ RAHMAN, Mustafizur. Miseries befall north as Teesta dries up. In: *Progress Bangladesh* [online]. 2014-30-03 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://progressbangladesh.com/miseries-befall-north-as-teesta-dries-up/>

²⁴⁶ BNP to hold long-march towards Teesta Barrage this month. *UNB Connect* [online]. 2014-04-10 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://unbconnect.com/bnp-meeting-10/>

²⁴⁷ KHAN, Abu Saleh et al. INSTITUTE OF WATER MODELLING. *Hydrological Impact Study of Tipaimukh Dam of India on Bangladesh* [online]. Dhaka, 2005, s. 17 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:

<http://ebookbrowse.net/impact-study-of-tipaimukh-final-report-pdf-d419470446>

²⁴⁸ Tamtéž, s. 17.

horní povodí řeky Barák je seismicky vysoce aktivní oblastí.²⁴⁹ Podle další zprávy, vypracované bangladéšským Institutem pro vodní analýzu v r. 2005, předpokládaná redukce každoročních monzunových záplav povede k výraznému snížení výnosů plodin, protože půda na mnoha místech již nebude každoročně obohacována naplaveninami.²⁵⁰ Integrita celého ekosystému v povodí řeky Kušijáry (Barák) bude narušena, což může vyústit ve vymírání některých živočišných a rostlinných druhů v této oblasti.²⁵¹

Otázka přehrady Tipáímukh byla Bangladéšem mnohokrát vznesena na různých jednáních mezi Indií a Bangladéšem, mimo jiné při setkání premiérů obou zemí v Šárm-el-Šajchu v r. 2009, ale bez valného výsledku. O dva roky později byl projekt schválen, a to krátce po návštěvě Manmóhana Singha v Dháce, na níž ujišťoval svůj protějšek, že Indie se ohledně přehrady Tipáímukh zdrží jakýchkoli kroků, které by mohly mít na Bangladéš nepříznivý dopad.²⁵² Na vládu Lidové ligy se poté v Bangladéši snesla vlna kritiky ze strany opozice, některých médií i nevládních organizací za „diplomatické selhání“.²⁵³ Následujícího roku byla zformována společná indo-bangladéšská technická komise, mající za cíl vypracovat nové, doposud nejrozsáhlejší vyhodnocení dopadů přehrady Tipáímukh na životní prostředí, což lze považovat za poslední významnější posun ve snaze dojít bilaterálního řešení problému. Odpor vůči výstavbě přehrady se zformoval i na indické straně, především v Manípuru, kde již od začátku tisíciletí probíhaly sporadické protesty. Místní obyvatelé dráždí především nutnost přesídlit vesnice a vykácet pralesy v oblasti o rozloze cca 300 km².²⁵⁴ Prvního vítězství se dočkali v červenci 2013, kdy ministerstvo životního prostředí a lesů odmítlo vydat povolení k vykácení 22 770 ha pralesa - podle zdůvodnění jsou ekologické i sociální náklady projektu příliš vysoké a výrazně převažují nad jeho přínosy.²⁵⁵ Neznamená to však ještě definitivní ukončení výstavby přehrady, protože projekt už jednou, v r. 2008, povolení

---

²⁴⁹ Poslední větší zemětřesení v oblasti bylo v r. 1988, a to 6,6 stupňů richterovy škály. Viz Tipaimukh Dam: The Impact Assessment. In: *The New Horizon* [online]. 2009 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z:

<http://horizonspeaks.wordpress.com/2009/07/10/tipaimukh-dam-the-impact-assesment/>

²⁵⁰ KHAN et al. 2005, s. 63.

²⁵¹ Tamtéž, s. 63

²⁵² AHMED, Imtiaz. Teesta, Tipaimukh and River Linking. *Economic & Political Weekly* [online]. 2012, XLVII, č. 16 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/file/River%20Linking1.pdf>

²⁵³ In Bangladesh, Tipaimukh dam pact sparks fresh row. *The Hindu* [online]. 2011-11-21 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/news/international/in-bangladesh-tipaimukh-dam-pact-sparks-fresh-row/article2644442.ece>

²⁵⁴ Activists hail rejection of forest clearance for Tipaimukh dam. *The Times of India* [online]. 2013-07-29 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/city/guwahati/Activists-hail-rejection-of-forest-clearance-for-Tipaimukh-dam/articleshow/21441236.cms>

²⁵⁵ Tamtéž.

ministerstva živ. prostředí a lesů dostal a po volbách může ministerstvo svoje rozhodnutí nevydat povolení k vykácení lesů přehodnotit.

Za zmínku stojí také projekt propojení třiceti sedmi velkých indických řek, který počítá s vybudováním systému přehrad a vodních kanálů za účelem zvýšení přísunu vody do sušších oblastí a lepší kontroly povodní. Na severu by měl být hlavní součástí kanál odvádějící vodu z řeky Brahmaputry do Gangy, na jihu pak kanál spojující řeky Kávéri, Gódávári, Krišnu a Mahánadí. Projekt, původně z r. 1980, nechal přepracovat a poté představil v r. 2002 tehdejší premiér Atal Bihári Vádžpéj z BJP, přičemž předpokládané náklady podle tehdejší cenové hladiny činily 56 bilionů rupií.²⁵⁶ Projekt zůstal na papíře až do r. 2012, kdy indický nejvyšší soud ve svém rozsudku nařídil vládě, aby bez prodlení jmenovala komisi mající za úkol vytvořit jeho detailní plány a harmonogram prací na projektu. Jak se vyjádřil jeden ze soudců, H. S. Kápadija: „*Toto (projekt propojení řek, pozn. autora) je záležitostí národního prospěchu a rozvoje... Nevidíme žádný důvod, proč by měl jakýkoli stát zaostávat a nepřispět k úspěšnému dokončení projektu propojení řek, a zachránit obyvatele suchých oblastí od hladu a obyvatele oblastí trpících záplavami od zkázy.*“²⁵⁷ Ačkoli je rozsudek pro indickou vládu závazný, projekt brzdí nedostatek peněz i nutnost spolupráce s jinými státy výše v povodí některých řek, především Nepálem, Bhútánem a Čínou, která plánuje na Brahmaputře postavit několik přehrad.

Proti plánovanému propojení řek se zvedl silný odpor především v Bangladéši. V rozhovoru pro BBC v r. 2012 tehdejší ministr pro vodní zdroje Rameščandra Sen řekl: „*Nikdy s tím nemůžeme souhlasit... naše zemědělství, ekonomika i životy závisejí na těch řekách a nedovedeme si představit, že by jejich voda byla odkloněna.*“²⁵⁸ Přes odpor, jaký projekt vzbuzuje, doposud Bangladéš neinicioval bilaterální jednání na toto téma.

3.3. Mezinárodní právo a možná řešení

Mohl by indo-bangladéšské spory o sdílení vodních zdrojů vyřešit za pomoci mezinárodního práva mezinárodní soud či arbitráž? První mezinárodní právní dokument zabývající se sdílením říčních vod jsou tzv. Helsinská pravidla, který vydala

---

²⁵⁶ River Linking Projects. In: *Press Information Bureau: Government of India* [online]. 2012 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/erelease.aspx?relid=89898>

²⁵⁷ VENKATESAN, J. Set up special panel on linking of rivers forthwith, Supreme Court tells Centre. In: *The Hindu* [online]. 2012-02-28 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/news/national/set-up-special-panel-on-linking-of-rivers-forthwith-supreme-court-tells-centre/article2937800.ece#comments>

²⁵⁸ KHADKA, Navin Singh. Concerns over India rivers order. In: *BBC* [online]. 2012-03-30 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/science-environment-17555918>

organizace International Law Asociacion v r. 1966. Tento dokument stanovil principy, jimiž se v případě sporů měly státy řídit, avšak nebyl právně závazný. Helsinská pravidla uplatňují princip tzv. omezené svrchovanosti, podle nějž mají státy v tomto případě svrchovanost nad vodním tokem protékajícím jeho územím a mohou jej využívat dle vlastní potřeby, avšak nesmí tím poškozovat jiný stát ve stejném povodí.²⁵⁹ Podíl vod, po právu náležejících každému státu v mezinárodním povodí, má být rozumný a spravedlivý. O tom, co znamená „rozumný a spravedlivý“, má být rozhodnuto v každém případě zvlášť na základě faktorů, jakými jsou rozloha povodí a území států v tomto povodí, hydrologický stav povodí, klima, historické využívání vod povodí, sociální a ekonomická situace států, počet obyvatel závislých na vodě z povodí, dostupnost jiných zdrojů, zabránění zbytečnému plýtvání vodními zdroji, míra do jaké může být spotřeba vody státu v povodí uspokojena, aby tím nepoškodil jiný stát, atd.²⁶⁰ Každý stát musí také včas informovat jiné státy v povodí, jichž by se to mohlo týkat, o stavbách, které by mohly změnit režim průtoku vody.

Nárůst počtu sporů o vodní zdroje přiměl OSN k vytvoření Konvence o využití nesplavných mezinárodních toků, která se měla stát právně závazným dokumentem, ale při schůzi Valného shromáždění v r. 1997 byla smetena ze stolu. Namísto toho byla přijata mírnější verze s podobnou konzultační rolí, jakou měla Helsinská pravidla, do té doby, než ji ratifikuje alespoň 35 států.²⁶¹ Až se tak stane (25. února 2014 konvenci ratifikovalo 34 států),²⁶² vstoupí v platnost a signatářské státy by se jí měly řídit, avšak ani tehdy pro ně nebude z právního hlediska zavazující.²⁶³ V současnosti konvence slouží především jako pomůcka při vytváření bilaterálních či regionálních dohod, optimistické odhady počítají ale s tím, že po vstoupení v platnost získá větší váhu a stane se celosvětově uznávaným dokumentem v oblasti mezinárodního vodního práva.²⁶⁴ Po

---

²⁵⁹ INTERNATIONAL LAW ASSOCIATION. *The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers*. 1966 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z:

<http://www.colsan.edu.mx/investigacion/aguaysociedad/proyectofrontera/helsinki%20rules%201966.pdf>

²⁶⁰ Tamtéž, čl. V.

²⁶¹ Status of the Watercourses Convention. In: *International Water Law Project* [online]. 2014 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/watercourse_status.html

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ MACHÁČEK, Štěpán. Úloha vodních zdrojů v mezinárodních konfliktech na blízkém východě. In: *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky* [online]. 2006 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/16732/Zkracena_verze.RM.02.26.05.doc. S. 2.

²⁶⁴ LOURES, Flavia et al. Everything you need to know about UN Water Convention. In: *UN Water* [online]. 2009 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: http://www.unwater.org/downloads/wwf_un_watercourses_brochure_for_web_1.pdf. S. 10.

obsahové stránce je Konvence o využití nesplavných mezinárodních toků rozšířením Helsinských pravidel.²⁶⁵

Neexistence právně závazné ale normy neznámá, že by Indie a Bangladéš nemohly vyřešit spor u mezinárodní arbitráže nebo mezinárodního soudního dvora, jen výsledek by byl méně předvídatelný, protože by se přihlíželo nejen k relevantním platným bilaterálním smlouvám, ale i k tzv. zvykovému právu, mezi něž patří i např. Helsinská pravidla.²⁶⁶ Když v r. 1976 probíhal na půdě OSN spor mezi Indií a Bangladéšem o sdílení vod Gangy, obě strany při obhajování vlastních pozic poukazyvaly právě i na Helsinská pravidla. Bangladéš se opíral o článek IV, zaručující každému státu rozumný a spravedlivý podíl vod a také poukazyval na to, že odklánění vod kvůli ochraně přístavu před zanesením je plýtváním, a tedy v rozporu s čl. V a VIII, navíc Bangladéši způsobuje „podstatnou újmu“ dle čl. V.²⁶⁷ Indie se také hájila za pomoci čl. IV a V, podle svého výkladu měla právo na větší množství vody, protože na jejím území se nachází většina rozlohy mezinárodního povodí a na vodách Gangy je v Indii závislý větší počet obyvatel.²⁶⁸ Je zřejmé, že obě země si stejnou normu vykládaly naprosto odlišným způsobem. Jak poznamenávají Salman a Uprety, v případě, že by se Bangladéš rozhodl vyřešit spor soudní cestou, jednalo by se o průlom v oblasti mezinárodního vodního práva.²⁶⁹ Na druhou stranu, celý proces by byl zdlouhavý, výsledek nejistý a rozsudek pravděpodobně obtížně vymahatelný,²⁷⁰ a to platilo v r. 1976 stejně, jako dnes. Šance, že by spory Indie a Bangladéše o sdílení vodních zdrojů vyřešil Mezinárodní soudní dvůr či arbitráž, je proto za stávajícího stavu mizivá.

Řešení sporů bilaterální cestou také není příliš účinné. Doposud je smluvně ošetřeno sdílení vod jediné řeky z více než padesáti a Společná říční komise i Společná komise vykazují nízkou efektivitu a nemají příliš velký vliv na vývoj situace. Ani vliv největšího

---

²⁶⁵ Obsáhlý právní výklad poskytuje Stephen McCaffrey: MCCAFFREY, Stephen. The UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses: Prospects and Pitfalls. SALMAN, Salman M a Laurence BOISSON DE CHAZOURNES. *International watercourses: enhancing cooperation and managing conflict : proceedings of a World Bank seminar* [online]. Washington, DC: World Bank, 1998 [cit. 2014-04-18]. ISBN 0821342983. Dostupné z:

http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/water/cwc/legal/UNConvention_McCaffrey.pdf

²⁶⁶ DELLAPENA, Joseph. The customary international law of transboundary fresh waters. *International Journal of Environmental Issues* [online]. 2001, 3/4, s. 269 - 272 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z:

<http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/ce397/Topics/WaterConventions/Dellapana-InternWaterLaw.pdf>

²⁶⁷ SALMAN a UPRETY, s. 146

²⁶⁸ Tamtéž, s. 146.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 147.

²⁷⁰ Na nevalné výsledky využívání zvykového práva v mezinárodních sporech týkajících se využití nesplavných vodních zdrojů poukazuje Dellapena, podle nějž by situaci vyřešilo jen přijetí právně závazného, propracovaného zákona. Viz DELLAPENA 2001, s. 276 – 277.

hráče na scéně, indické vlády, však není neomezený, jak ukázalo odřeknutí účasti hlavní ministryně Záp. Bengálska na jednáních v Dháce, mající za následek potopení smlouvy o sdílení vod řeky Tisty. Zde je třeba zmínit pozici jednotlivých svazových států při nakládání s vodními zdroji. V Indii nejzákladnější principy nakládání s vodními zdroji řeší několik článků ústavy a centrální zákony, jako např. National Water Policy z r. 2012. Stejně tak nejdůležitější projekty, jako velké přehrady vyžadující mimořádné investice, nebo projekty přesahující rámec jednoho státu zajišťuje centrální vláda. Svazové státy zajišťují vlastní projekty²⁷¹ a mají velkou volnost při přijímání vlastní legislativy v této oblasti, takže v praxi se mohou zákony dvou sousedních států do jisté míry lišit. Běžně se stává, že se státy nedohodnou na sdílení vodních zdrojů – v tom případě by se spory měly řešit soudně podle Zákona o vodních sporech mezi státy (Inter-State Water Disputes Act 1956),²⁷² ale v praxi se tyto obvykle zdlouhavé a spleťité spory řeší také politickou dohodou, nebo zůstávají nevyřešené po celá desetiletí.²⁷³ Při jednáních o sdílení vodních zdrojů bude nutné se silnou pozicí svazových států jak ve vodní politice, tak v centrální politice, počítat a zapojit je do procesu.

Až doposud uplatňovala Indie v oblasti politiky sdílení vodních zdrojů vůči svým sousedům v jižní Asii bilaterální přístup, protože tak měla silnější vyjednávací pozici. Tento přístup však nemusí platit na Čínu. Co se Brahmaputry týče, je Indie ve slabším postavení jakožto stát nacházející se níže v mezinárodním povodí a pokud by se Čína rozhodla vodu z řeky odklánět jinam, mohlo by to ohrozit celý projekt propojení řek. Jako vhodný model pro řešení sporů o vodní zdroje mezi Indií a Bangladéšem i posílení spolupráce mezi státy Jižní Asie se jeví založení regionální organizace, která by stanovila základní pravidla pro sdílení vodních zdrojů platná pro všechny členy, rámec pro řešení konfliktů a poskytla efektivní institucionální mechanismy. Příkladem může být do jisté míry Iniciativa povodí Nilu (Nile Basin Initiative, NBI), založená v r. 1999, jejímiž členy je devět afrických států a cílem ve zkratce „dosažení udržitelného socioekonomického rozvoje skrze spravedlivé využívání společných vodních zdrojů v povodí Nilu“.²⁷⁴ Nejvyšším orgánem NBI je tzv. Nilská rada ministrů, dále organizace disponuje Nilskou

---

²⁷¹ Hráz na Tisté v Gazoldobě je původně západobengálský projekt, který později převzala centrální vláda.

²⁷² Inter-State Water States Dispute Act 1956. In: *Ministry of Water Resources* [online]. 1956 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://wrmin.nic.in/index3.asp?subsublinkid=377&langid=1&ssid=385>

²⁷³ RICHARDS, Alain a Nirvikar SINGH. Inter State Water Disputes in India: Institutions and Policies. In: *University of California, Santa Cruz* [online]. 2001, s. 2 - 3 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z:

<http://people.ucsc.edu/~boxjenk/indiawater.pdf>

²⁷⁴ Water Scarcity in Bangladesh, s. 84.

technickou poradní radou a dalšími orgány, přičemž do procesu rozhodování jsou zapojovány i nevládní organizace a univerzity.²⁷⁵ Před r. 1999 v oblasti vodních zdrojů v povodí Nilu neexistovala téměř žádná spolupráce mezi státy, což se zásluhou NBI změnilo, avšak ani tato organizace zatím nefunguje dostatečně efektivně a v několika klíčových otázkách stále panují neshody mezi státy nacházejícími se výše v povodí Nilu na jedné straně a Súdánem s Egyptem na straně druhé. V Jižní Asii existuje podle názvu zdánlivě podobná organizace, Vodní iniciativa Jižní Asie (South Asia Water Initiative, SAWI) se sídlem v Dillí, jež je však ve skutečnosti pouze projektem Světové banky a několika vyspělých států, mající za cíl poskytovat neformální platformu pro multilaterální dialog a skrze granty podporovat některé menší projekty konzervace vody apod.²⁷⁶ Nadějnější možností by bylo využít již existující regionální organizaci, SAARC, avšak jednou ze zásad SAARCu je plné respektování státní suverenity a nezasahování do vnitřních záležitostí jiných států, kvůli čemuž se vyhýbá kontroverzním tématům a spíše se zaměřuje na spolupráci v nekonfliktních oblastech, jako zdravotnictví, odstraňování překážek ve vzájemném obchodu, sport, atd.²⁷⁷ Založení úplně nové organizace se tak jeví jako potenciálně nejschůdnější řešení, avšak tato meta je stále v nedohlednu.

Tahanice o sdílení vodních zdrojů poškozovaly a stále poškozují indo-bangladéšské vztahy. Zdrojem bangladéšských obav a nedůvěry jsou především indické vodohospodářské projekty, ohrožující v období sucha dostatečný přísun sladké vody. Prvním bodem sváru byla hráz Farakka a sdílení vod řeky Gangy. Zde se nepodařilo využít krátké období výjimečně přátelských vztahů a po diplomatických přestřelkách v r. 1976 se Bangladéš obrátil na OSN, čímž se mu podařilo vytvořit mezinárodní tlak, který nakonec vedl k uzavření krátkodobé dohody o sdílení vod řeky Gangy o rok později. Průlomem byla však až smlouva z r. 1996, obsahující přesnější pravidla pro sdílení vody a uzavřená na období třiceti let. Jiné spory týkající se např. sdílení vod řeky Tisty nebo Barák k obdobnému řešení doposud nedospěly, což poukazuje na selhání nástrojů pro vzájemnou spolupráci v oblasti, jakými jsou Společná říční komise a Společná komise. Bilaterální přístup, propagovaný Indií kvůli zajištění silnější pozice ve vyjednáváních, selhává a k řešení indo-bangladéšských sporů v oblasti sdílení vodních zdrojů by lépe dopomohla regionální organizace sdružující kromě Indie a Bangladéše také

---

²⁷⁵ Tamtéž, s. 88.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 96 – 97.

²⁷⁷ SALMAN a UPRETY s. 169.

Nepál, Bhútán a pravděpodobně také Čínu, protože mají značný vliv na množství vody dostupné níže v povodí a tento vliv může výstavbou dalších přehrad ještě stoupnout.

4. Globální oteplování, stoupající hladina moří a migrace

Většina území Bangladéše leží v nízké nadmořské výšce, necelá jeho pětina dokonce pod úrovní jednoho metru nad mořem.²⁷⁸ To z něj činí zemi zvláště zranitelnou vůči sebemenšímu zvýšení mořské hladiny, ke kterému kvůli globálnímu oteplování může velmi pravděpodobně dojít. Lidé na zaplavených územích by byli donuceni opustit své domovy a hledat si nové, ať už v Bangladéši, nebo v jiné zemi, nejpravděpodobněji v Indii. Zvýšený migrační tlak by měl zcela jistě dopad na indo-bangladéšské vztahy, ale nejen to, v nejhrošším případě by se Bangladéš mohl transformovat ve zhroucený stát (failed state), pokud by změny byly příliš razantní a země by proti nim nedokázala najít účinná opatření. Je globální oteplování opravdu natolik rychlé, aby vůbec hladiny moří dokázalo zvednout v horizontu stovek let? Mělo by na Bangladéš i jiné dopady? Přijal v této oblasti Bangladéš nějakou strategii? A jakým způsobem se globální oteplování může podepsat na indo-bangladéšských vztazích?

---

²⁷⁸ PANDA, Architesh. Climate Induced Migration from Bangladesh to India: Issues and Challenges. In: *United Nations University: Summer Academy 2010* [online]. 2010, s. 7 [cit. 2014-06-14]. Dostupné z: <http://www.ehs.unu.edu/file/get/5408>

Nejdříve se podrobněji zaměříme na dopady, které by zvyšování mořské hladiny mělo na Bangladéš. Prvotním účinkem zvýšení mořské hladiny by bylo zaplavování pobřežních oblastí během přílivů, které by doprovázely další nepříznivé jevy: eroze pobřeží, zvyšování salinity půd i podzemních a říčních vod a pomalejší průtok řek deltou Gangy, Brahmaputry a Méghny, což by mohlo zhoršovat každoroční povodně v době monzunů.²⁷⁹ V ohrožení by se tak ocitla nejen osídlení na pobřeží, ale také unikátní ekosystém mangrovových lesů v Sundarbanu, jedno z největších útočišť vzácného tygra bengálského.²⁸⁰ Mangrovové porosty jsou zdrojem obživy pro cca 2 miliony obyvatel, a navíc částečně chrání vnitrozemí před přílivovými vlnami způsobenými tropickými cyklóny.²⁸¹ Bangladéš leží v oblasti ohrožené cyklóny, které vzhledem ke geografickým podmínkám znamenají obrovské riziko a v minulosti napáchaly mnoho škod. Cyklón Bhóla z r. 1970 se z hlediska počtu obětí řadí k jedněm z nejhorších přírodních katastrof v dějinách lidstva. Vítr o rychlosti až 185 km/h vzedmul přílivovou vlnu o výšce 6 metrů, jež zpustošila pobřežní oblasti a zanechala za sebou 300 až 500 tisíc mrtvých.²⁸² Další velmi ničivý cyklón, Gorky, udeřil v r. 1991 a zanechal po sobě zhruba 140 tisíc mrtvých, jednou tolik zraněných, 10 milionů lidí bez domova a hmotné škody ve výši cca 2 miliard dolarů.²⁸³ V případě zvýšení mořské hladiny by záplavové vlny způsobované cyklóny zasahovaly hlouběji do vnitrozemí. Nyní k přesnějším projekcím: Podle studie Světové Banky z r. 2007 by zvýšení hladiny světových moří o jeden metr zaplavilo přes 12 tisíc km² bangladéšského území a vyhnalo z domovů cca 6 milionů lidí.²⁸⁴ V případě dvou metrů by to bylo 21 tisíc km² / 10 milionů lidí a tří metrů 36 tisíc km² / 18 milionů lidí.²⁸⁵ Počítačová simulace Programu pro životní prostředí OSN (United Nations Environment Programme, UNEP) dospěla k vyšším číslům, metrové zvýšení hladiny by podle ní znamenalo 17 tisíc km² zaplaveného území a 15 milionů lidí postihnutých touto

---

²⁷⁹ BUTZENGEIGER, Sonja et al. GERMANWATCH. *Sea-level Rise in netherlands and Bangladesh* [online]. 2004, s. 6 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <https://germanwatch.org/en/2755>

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Ganges-Brahmaputra Delta Cyclone. In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. 2014 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1471692/Ganges-Brahmaputra-delta-cyclone>

²⁸³ Bangladesh Cyclone (Gorky), 1991. In: *International Recovery Platform* [online]. 2013 [cit. 2014-06-13].

Dostupné z:

http://www.recoveryplatform.org/countries_and_disasters/disaster/2/bangladesh_cyclone_gorky_1991

²⁸⁴ DASGUPTA, Susmita et al. *The Impact of Sea Level Rise on Developing Countries: A Comparative Analysis*

[online]. 2007, s. 34 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/02/09/000016406_20070209161430/Rendered/PDF/wps4136.pdf

²⁸⁵ Tamtéž.

změnou.²⁸⁶ Pilkey a Young (2009) uvádějí 15 milionů lidí, ze kterých by se stali environmentální uprchlíci v případě zvýšení hladiny o jeden metr.²⁸⁷ Sarwar (2005) uvádí ztrátu cca 2 500 km² území při zvýšení hladiny o 10 cm a 6 300 km² při zvýšení hladiny o 25 cm.²⁸⁸ Odpovídají tyto katastrofické projekce nejnovějším prognózám?

Věnujme se nyní globálnímu oteplování samotnému. Zde budu vycházet především z údajů Mezivládního panelu pro změny klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC), vědeckého orgánu pod záštitou OSN.²⁸⁹ Ten vydává každých pět až sedm let zprávy vyhodnocující stav bádání o změnách klimatu a jejich dopadech, na nichž spolupracují bez nároku na honorář stovky vědců z celého světa. Navzdory několika drobným kontroverzím v minulosti je IPCC uznávanou autoritou a její zprávy nabízejí komplexní obraz stavu klimatu, podložený důslednou vědeckou prací.²⁹⁰ Podle zatím poslední, páté zprávy IPCC, byla poslední tři desetiletí teplejší, než jakékoli jiné

---

²⁸⁶ Impact of sea level rise in Bangladesh. In: *Vital Water Graphics* [online]. 2008 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article146.html>

²⁸⁷ PILKEY, Orrin H a Rob YOUNG. *The rising sea* [online]. Washington, D.C.: Island Press/Shearwater Books, 2009, s. 134 [cit. 2014-06-13]. ISBN 9781597266437. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10511991&p00=sea+level+rise+bangladesh>

²⁸⁸ SARWAR, Golam. *Impact of Sea Level Rise on the Coastal Zone of Bangladesh*. Lund, 2005, s. 12 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: http://fs.wa4.lucklaboratories.com/placemarks/files/225/golam_sarwar.pdf. Diplomová práce. Lund University.

²⁸⁹ Existence globálního oteplování je dnes široce přijímána jako fakt, připouští to dokonce i liberálně-konzervativní Cato Institute, ve kterém působí V. Klaus, který existenci globálního oteplování dlouhodobě popírá. Naopak existenci globálního oteplování nepřijímá americký Heartland Institute, zaštitující tzv. Nongovernmental International Panel on Climate Change (NIPCC), jež má být protiváhou IPCC. O důvěryhodnosti tohoto think-tanku panují pochybnosti, protože odmítá zveřejňovat identitu svých sponzorů. Financování Heartland Institute se stalo předmětem několika skandálů, např. objevily se důkazy o tom, že jedním z největších sponzorů byla americká ropná těžební společnost ExxonMobile, která skrze jiný think-tank nabídla 10 000 USD každému, kdo globální oteplování zpochybní. Největší spory se dnes netýkají existence globálního oteplování, ale míry, do jaké ho ovlivňuje člověk, jak přesně probíhá a bude probíhat do budoucna a jaká opatření lze přijmout k jeho zastavení, či ke zmírnění jeho následků. Je nad možností této práce i kvalifikací jejího autora zabývat se podrobněji výzkumem globálního oteplování a analyzovat rozdíly mezi výstupy studií jednotlivých vědeckých institucí či vědců. Proto se bude tato práce opírat o nejdůvěryhodnější zdroj, byť pravděpodobně ne úplně bezchybný. Stanovisko Cato Institute: Global Warming. In: *Cato Institute* [online]. 2014 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.cato.org/research/global-warming> Internetové stránky Heartland Institute: *Heartland Institute* [online]. 2014 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://heartland.org/> Heartland Institute a ExxonMobile: The Heartland Institute. In: *Desmogblog: Clearing the PR Pollution That Clouds Climate Science* [online]. 2014 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.desmogblog.com/heartland-institute>

ExxonMobile a odměny za zpochybnění globálního oteplování: SAMPLE, Ian. Scientists offered cash to dispute climate study. *The Guardian* [online]. 2007-02-02 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/environment/2007/feb/02/frontpagenews.climatechange>

²⁹⁰ Viz např. prohlášení sedmnácti akademií věd z r. 2001: „We recognise IPCC as the world’s most reliable source of information on climate change and its causes, and we endorse its method of achieving this consensus.“ The Science of Climate Change. In: *The Royal Society* [online]. 2001 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: https://royalsociety.org/~media/Royal_Society_Content/policy/publications/2001/10029.pdf

předchozí desetiletí od r. 1850²⁹¹ a průměrná povrchová teplota kontinentů i oceánů byla v letech 2003 – 2007 o 0,78 C vyšší, než průměrná teplota v období 1850 – 1900.²⁹² Průměrná hladina moří se mezi lety 1901 a 2010 zvedla o 19 cm, na čemž se podílela nejen voda z odtátých ledovců, ale také rozpínání mořských vod vlivem vyšší teploty.²⁹³ Průměrná hladina moří se zvyšuje stále rychleji, zatímco průměrný růst mezi lety 1901 až 2010 činil 1,7 mm za rok, mezi lety 1993 a 2010 to bylo 3,2 mm za rok.²⁹⁴ Pokud tomu tak skutečně je, tak v Bangladéši musí být následky zvyšování mořské hladiny již zjevné. Asociace pro enviromentální uprchlíky (Association for Environmental Refugees, ACR) provedla výzkum vlivu zvyšování mořské hladiny na pobřežní oblasti Bangladéše a na základě tohoto výzkumu dospěla k mimo jiné k těmto výsledkům: Mořský příliv zaplavuje většinu vesnic v 236 podokresech (upazila) 2x denně v posledních třech letech.²⁹⁵ Za toto období z postižených oblastí uprchlo 675 tisíc lidí, z nichž většina se usadila na jiných místech v Bangladéši, ale téměř třetina z tohoto počtu, 218 tisíc lidí, emigrovala do zahraničí.²⁹⁶ Také se zvýšila salinita povrchových i podzemních vod a půdy, mezi lety 1973 a 2009 se rozloha půdy zasažené salinitou zvýšila z 8 330 km² na 10 560 km².²⁹⁷ Průměrná říční salinita se např. v Mongle zvýšila z 2 ‰ v r. 1962 na 20 ‰ v r. 2008,²⁹⁸ nejvíce zasažený je pak obecně jihozápadní region.²⁹⁹ Zčásti byl nárůst salinity v Bangladéši způsoben zvýšením mořské hladiny a pronikáním přílivových vln vzedmutých cyklóny hlouběji do vnitrozemí, výrazně se na něm ale podílely a podílejí antropogenní faktory, především pěstování krevet. V 80. letech pěstování krevet podpořila bangladéšská vláda, protože poptávka po nich se zvyšovala a zisky z jejich prodeje byly daleko vyšší, než zisky z prodeje obvyklých zemědělských plodin.³⁰⁰

---

²⁹¹ IPCC. *Summary for Policymakers* [online]. Cambridge, GB a New York, NY, US.: Cambridge University Press, 2013, s. 5 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z:

http://www.climatechange2013.org/images/report/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Tamtéž, s. 11.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ DISPLACEMENT SOLUTIONS. *Climate Displacement in Bangladesh: The Need for Urgent Housing, Land and Property Rights Solutions* [online]. 2012, s. 5 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z:

<http://displacementsolutions.org/ds-initiatives/climate-change-and-displacement-initiative/bangladesh-climate-displacement/>

²⁹⁶ Tamtéž. Kam přesně do zahraničí se ve zprávě neuvádí.

²⁹⁷ RABBANI, G. et al. *Loss and damage from salinity intrusion in Sathkira District, coastal Bangladesh* [online]. 2013, s. 6 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.lossanddamage.net/download/7273.pdf>

²⁹⁸ Salinita se měří v g soli na 1000 g vody, tedy promile (‰). Člověk je schopen pít vodu s max. 5 ‰ soli.

²⁹⁹ DASGUPTA, Susmita. THE WORLD BANK. *River Salinity and Climate Change: Evidence from Coastal Bangladesh* [online]. 2014, s. 6-8 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z:

<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6817>

³⁰⁰ RAHMAN, Mizanur et al. *Shrimp Cultivation with Water Salinity in Bangladesh: The Implications of an*

Krevetám se daří v klidných, teplých, mírně slaných vodách, kterých byl v Bangladéši na zaplavených poldrech dostatek, a proto průmysl vzkvétal a plocha krevetích farem se rozrostla z 20 tisíc ha v r. 1980 na 130 tisíc ha v r. 1994 a 207 tisíc ha v r. 2008.³⁰¹ Tak rychlý nárůst si ale vyžádal zábor dalších území, který čím dál častěji probíhal zaplavováním rýžových polí.³⁰² To však nejsou jediná negativa, krevetí farmy totiž výrazně zvyšují salinitu ve svém okolí a znehodnocují tak okolní půdu, která přestává být úrodná.³⁰³ Slaná voda z farem také postupně proniká do spodních vod a znečišťuje vodu ve studních. Klesající výnosy z polí a zhoršující se dostupnost pitné vody nutí část obyvatelstva opustit svoje domovy a migrovat za prací do velkých měst.³⁰⁴ Pěstování krevet je spojováno kromě zvyšování salinity s celou řadou negativních vlivů jak na životní prostředí, tak na lidské životy: produkují silné znečištění, ohrožují biodiverzitu, snižují možnosti obživy v oblastech s vysokou koncentrací farem a zvyšují ekonomickou nerovnost.³⁰⁵ K dalším, méně důležitým faktorům, zvyšujícím salinitu v Bangladéši, patří také nižší přítok říčních vod z Indie během období sucha.

Zvyšování mořské hladiny se již v Bangladéši negativně projevuje a jeho dopady jsou do jisté míry zhoršovány lidskou činností. Jak se bude mořská hladina zvyšovat v budoucnu? IPCC nabízí několik scénářů, záviselých na mnoha okolnostech, jakými jsou např. budoucí míra produkce skleníkových plynů. Podle nejstřízlivějšího scénáře bude průměrná mořská hladina v letech 2081 až 2100 o 26 až 55 cm vyšší, než v letech 1986 – 2005.³⁰⁶ Další scénář nabízí zvýšení hladiny v tomto období o 33 – 63 cm a nejpesimističtější odhadem je zvýšení mořské hladiny o 52 až 98 cm.³⁰⁷ Katastrofické prognózy zvýšení hladiny moří v řádu metrů se nekonají, ale i nejnižší možná předpověď, 26 cm, není pro Bangladéš radostnou vyhlídkou.

Je důležité zmínit, že Bangladéš hrozby související s globálním oteplováním a zvyšováním hladiny moří nebere na lehkou váhu. V r. 1994 ustavil Národní komisi pro změnu klimatu (National Climate Change Committee, NCCC), jejímž hlavním úkolem bylo

---

Ecological Model. *Universal Journal of Public Health* [online]. 2013, roč. 1, č. 3, s. 133 [cit. 2014-06-13]. DOI: 10.13189. Dostupné z: <http://www.hrpub.org/download/201310/ujph.2013.010313.pdf>

³⁰¹ UDDIN, Bashir et al. SHRIMP EXPORT MARKETING OF BANGLADESH. *Bangladesh Research Publication Journal* [online]. 2013, roč. 8, č. 2 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z:

<http://www.bdresearchpublications.com/admin/journal/upload/1308119/1308119.pdf>

³⁰² RAHMAN 2013, s. 134.

³⁰³ Tamtéž, s. 135.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 138

³⁰⁶ IPCC 2013, s. 25.

³⁰⁷ Tamtéž.

navrhovat praktická opatření k implementaci Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (United Nations Framework Convention for Climate Change, UNFCCC).³⁰⁸ V r. 2005 připravil Národní adaptační akční plán (National Adaptation Program of Action, NAPA) k určení obecné strategie pro přizpůsobení se změnám klimatu a v r. 2009 vyhotovil Bangladéšskou strategii a akční plán ke změně klimatu (Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan, BCCSAP).³⁰⁹ Do r. 2010 investoval³¹⁰ přes 10 miliard USD³¹¹ do různých opatření, jako např. vybudování více než 2100 betonových úkrytů před cyklóny, z nichž každý pojme 700 až 2000 lidí,³¹² dále nechal vybudovat cca 6 tisíc km hrází na břehu moře, systém včasného varování před cyklóny, nechal vysázet nové mangrovové porosty či podpořil šlechtění zemědělských plodin (především rýže) odolných vůči salinitě.³¹³ Snahu vlády významnou měrou doplňují nevládní organizace, především v oblasti šíření vědomostí a pomoci během přírodních katastrof.³¹⁴ Některé nevládní organizace jsou ale kritizovány pro své přiživování se na mediálně vděčném globálním oteplování, které vnímají především jako magnet na peníze.³¹⁵

BCCSAP považuje zvyšování mořské hladiny za vážnou hrozbu,³¹⁶ protože se však věnuje hlavně střednědobé (10 let) strategii pro vyrovnávání se se změnami klimatu obecně, neobsahuje konkrétní návrhy řešení tohoto problému. BCCSAP stojí na tzv. 6 pilířích: 1) zajištění dostatku potravin, sociálního zabezpečení a zdraví, 2) efektivní

---

³⁰⁸ UNFCCC je rámcová úmluva s cílem stabilizace skleníkových plynů, zavazující signatářské státy k evidenci skleníkových plynů, sestavení programů směřujících ke snížení emisí skleníkových plynů, atd. Později k ní byl připojen Kjótský protokol. Viz First steps to a safer future: Introducing The United Nations Framework Convention on Climate Change. In: *United Nations Framework Convention on Climate Change* [online]. 2014, s. 28 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: http://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php
<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10445342&p00=bangladesh%20climate%20adaptation>

³⁰⁹ ISLAM, Tawhidul et al. Impacts of Climate Change Induced Hazard and Adaptation Processes in Bangladesh. In: SHAW, Rajib, Juan M PULHIN a Joy Jacqueline PEREIRA. *Climate change adaptation and disaster risk reduction: an Asian perspective* [online]. Bradford, U.K.: Emerald Group Pub. Ltd., 2010, s. 27 [cit. 2014-06-13]. Community, environment and disaster risk management, v. 5. ISBN 9780857244864. Dostupné z:

<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10445342&p00=sea+level+rise+bangladesh>

³¹⁰ Zde je dobré zmínit, že Bangladéš je dlouhodobě velkým příjemcem zahraniční finanční pomoci od vyspělých zemí či mezinárodních institucí. Např. v r. 2011 činily celkové finanční příspěvky Bangladéši cc 1,5 mld. USD.

Bangladesh: Key Figures 2011. In: *Global Humanitarian Assistance* [online]. 2011 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/bangladesh#tab-home>

³¹¹ ISLAM 2010, s. 29.

³¹² MINISTRY OF ENVIRONMENT AND FORESTS, Government of The Peoples Republic of Bangladesh. *Bangladesh Climate Change Strategy 2009* [online]. Dhaka, 2009, s. 12 [cit. 2014-06-13]. ISBN 9848574255. Dostupné z: http://www.moef.gov.bd/climate_change_strategy2009.pdf

³¹³ Tamtéž, s. 18.

³¹⁴ ISLAM 2010, s. 27.

³¹⁵ LONNQUIST, Linda et al. *Shortcut to the frontline: supporting local NGOs on climate change in Bangladesh* [online]. 2010, s. 9 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.intrac.org/data/files/resources/676/OPS-50-Shortcut-to-the-frontline-supporting-local-NGOs-on-climate-change-in-Bangladesh.pdf>

³¹⁶ MINISTRY OF ENVIRONMENT AND FORESTS, Government of The Peoples Republic of Bangladesh 2009, s. 14.

zvládnání katastrof, 3) budování infrastruktury, 4) podpora výzkumu a šíření znalostí, 5) snížení závislosti rozvoje produkci oxidu uhličitého a 6), zvyšování schopnosti soukromé i veřejné sféry vypořádat se se změnami klimatu.³¹⁷ Jediné konkrétní řešení, které se jasně týká zvyšování mořské hladiny, je další budování, navyšování a zpevňování pobřežních hrází v sekci infrastruktury.³¹⁸ Otázkou zůstává, zda je možné tradičními způsoby, jakými jsou např. hráze, vykompenzovat tak vysoký vzestup hladiny, jakým je čtvrt metru předpovídaných IPCC a jestli bude existovat ochota a dostatek finančních prostředků k uskutečnění takových opatření. Také je otázkou, kolik lidí bude nuceno opustit své domovy a do jaké míry se to dotkne Indie. Už samotný koncept „environmentální migrace“ je předmětem sporů – problém nečiní označit jako environmentálního uprchlíka někoho, kdo je nucen migrovat v důsledku přírodní kalamity. Ale co když se člověk rozhodne migrovat kvůli chudobě, způsobené snížením úrodnosti jeho pole v důsledku pronikající salinity? Je to ekonomický migrant, nebo environmentální uprchlík? Jednotná a přesná definice neexistuje, badatelé se ve svých názorech různí.³¹⁹ Je jisté, že zvyšování mořské hladiny vytváří tlak na migraci lidí z pobřežních oblastí směrem do vnitrozemí, kde se tím zvyšuje hustota obyvatelstva v už tak přelidněné zemi. To pravděpodobně zvýší i tlak na migraci do Indie. Kolik lidí ale do Indie emigruje a do jaké míry se na tom bude podílet zvyšování mořské hladiny, je téměř nemožné předpovědět, protože do hry zde vstupuje mnoho faktorů – už jen předpovědět to, jak rychle se bude oteplovat atmosféra, zvyšovat hladina moře a jak rychle bude postupovat eroze břehů a salinita, je samo o sobě velice obtížné. Indie navíc vidí problém imigrace z Bangladéše jako celek a nezajímá se, jestli přišli z ekonomických, nebo environmentálních důvodů (některé politické a názorové proudy maximálně rozlišují hinduisty a muslimy, viz kap. 2).³²⁰ Indie také není nijak zavázána mezinárodním právem environmentální uprchlíky přijmout.³²¹

Není jasné, do jaké míry zvyšování hladiny moří a změna klimatu celkově zvyšuje migrační tlaky a ovlivňuje indo-bangladéšské vztahy, či jak tomu bude v budoucnu. Boj proti globálnímu oteplování až donedávna rozdělával obě země názorově. Zatímco Bangladéš jako jedna z nejvíce ohrožených zemí dlouhodobě patří k jeho aktivním

---

³¹⁷ Tamtéž, s. 27 – 29.

³¹⁸ Tamtéž, 28.

³¹⁹ PANDA 2011, s. 3.

³²⁰ Tamtéž, s. 19.

³²¹ Tamtéž.

zastáncům, Indie k němu přistupovala vlažně a odmítala si stanovit jakékoli závazné cíle snižování emisí skleníkových plynů.³²² V r. 2009 již Indie byla ochotna stanovit cíle pro snížení emisí, avšak nezávazné.³²³ Nezdá se však, že by rozdíly v pozicích vůči globálnímu oteplování významným způsobem ovlivňovaly vzájemné vztahy.

Závěr

Geopolitické faktory, kterými jsem se v této práci zabýval, ovlivňovaly a doposud ovlivňují vztahy mezi Indií a Bangladéšem. Co se hranic týče, zdrojem většiny potíží bylo ustavení hranice mezi Indií a Východním Pákistánem během Rozdělení Indie. Tato hranice necitlivě rozdělila ekonomicky silně propojenou, kulturně i jazykově homogenní oblast a v některých místech, jako např. Berubári, nebyla ustanovena jasně, což později vyústilo ve vzájemné spory jak Indie s Pákistánem, tak později s Bangladéšem. V r. 1949 k Indii přistoupil knížecí stát Kočbihár se svými enklávami, čímž se hranice stala ještě komplikovanější a nepřehlednější. Posléze se ukázalo, že je tato hranice téměř nekontrolovatelná a enklávy představují bezpečnostní riziko, a proto Indie i Pákistán vyvíjely snahu o řešení tohoto problému, jejímž výsledkem byla dohoda Néhrú-Nún. Ta nakonec nevstoupila v platnost a Bangladéš tak hranici zdědil se všemi nedostatky. Pakt Indira-Mudžíb sliboval eliminaci enkláv a dořešení sporů, ale státní převrat v Bangladéši poškodil vztahy z Indií a na její straně pak existovala jen malá ochota smlouvu

---

³²² DA COSTA, Anna. India Steps Up Climate Change Efforts. In: *Worldwatch Institute* [online]. 2013 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.worldwatch.org/node/6278>

³²³ Tamtéž.

ratifikovat. Indo-bangladéšská hranice, v 70. a 80. letech stále ještě z velké části nedemarkovaná, se poté stala dějištěm mnoha násilných incidentů. Mezi pohraničními spory této doby byl největším zdrojem napětí ve vzájemných vztazích pronájem Tin Bigha, malého kousku indického území mezi Bangladéšem a jeho enklávou Dahagrám, později, od 90. let, se předmětem velkých sporů stala výstavba pohraničního oplocení Indií, jejíž hlavní motivací bylo zastavení přílivu bangladéšských imigrantů na svoje území. První desetiletí 2. tisíciletí poznamenaly na hranici četné přestřelky a konflikty, avšak nejvážnější dopad měl, a to i díky značnému mediálnímu pokrytí, případ zabití dívky Felání příslušníky BSF na začátku roku 2011, na nějž Bangladéš odpověděl razantními diplomatickými kroky. Rok 2011 ale celkově znamenal výrazný obrat k lepšímu díky podepsání Dohody o pozemních hranicích stvrzující výměnu enkláv a dořešení posledních sporných úseků hranice, avšak tento pozitivní impulz se nepodařilo využít kvůli tomu, že indická vláda nebyla schopna Dohodu ratifikovat. Vzájemná hranice, zejména pak enklávy, ve kterých není ani jeden ze států schopen uplatnit své právo, je doposud významným geopolitickým faktorem negativně ovlivňujícím indo-bangladéšské vztahy. Větší podíl na neúspěších při řešení pohraničních sporů má Indie, jejíž neefektivní úřady a justice po dlouhou dobu oddalovaly ratifikaci klíčových mezinárodních dohod. Svou vinu na tom také nese indická politická scéna, především vliv nacionalismu, z jehož pohledu jsou některé ústupky vůči Bangladéši (např. drobná ztráta území při výměně enkláv) vnímány jako ohrožení národní identity. Na selhání ratifikace poslední dohody se také značnou měrou podílela západobengálská politická strana AITC.

S ustavením hranice, konkrétně její propustností, také do značné míry souvisí migrace. Ilegální imigrace z Bangladéše je v Indii citlivou politickou záležitostí, zvláště v severovýchodních státech, jako Ásám či Tripura. Zde byla přítomnost bangladéšských imigrantů ze strany původního obyvatelstva vnímána jako hrozba, což vedlo ke vzniku hnutí či ozbrojených skupin požadujících úplný či částečný odsun přistěhovalců. Důsledkem bylo zvýšení napětí v už tak nepokojném a pro Indii strategicky citlivém regionu. Toto napětí často přerůstalo v násilné nepokoje, z nichž stojí za připomenutí celoásámské nepokoje na začátku 80. let, či protipřistěhovalcké násilnosti kmene Bodo v r. 2012, které přerušily jediné železniční spojení severovýchodních států se zbytkem Indie. Řešení problému komplikuje fakt, že na bangladéšské straně existují velmi silné příčiny migrace, především ekonomické, a na indické straně pak mnoho lidí na

bangladéšských imigrantech profituje. Indie považuje migraci z Bangladéše za závažný bezpečnostní problém, zatímco Bangladéš odmítá existenci tohoto problému uznat, což negativně ovlivňuje vzájemné vztahy.

V oblasti sdílení vodních zdrojů poškozoval indo-bangladéšské vztahy po dlouhou dobu spor o rozdělení vody pod indickou hrází Farakka na řece Ganze, který Bangladéš dovedl až na půdu OSN. Tento spor zažehnala Smlouva o sdílení vod řeky Gangy z r. 1996, ale to nemění nic na tom, že je existence této hráže v Bangladéši vnímána převážně negativně. V současnosti však Bangladéš větší nebezpečí vidí v jiných indických přehradách a zavlažovacích projektech, jakými jsou například přehrady na řece Tistě, nebo Velký propojovací kanál, které by mohly ohrozit dostatečný přísun vody v období sucha. Sdílení sladkovodních zdrojů Indií a Bangladéšem kromě Smlouvy z r. 1996 neupravuje žádná právně závazná mezinárodní dohoda, přičemž jednání obvykle ztroskotávala na neochotě Indie přistoupit na jakékoli právně vymahatelné závazky. Značný vliv na tuto indickou pozici mělo i silné postavení jednotlivých svazových států v oblasti nakládání s vodními zdroji a jejich lobbování proti dohodě s Bangladéšem, což se zvláště týká Západního Bengálska.

Oproti předchozím geopolitickým faktorům se nepodařilo zjistit prokazatelný vliv zvyšování mořské hladiny či globálního oteplování na indo-bangladéšské vztahy. Je jisté, že zvyšování hladiny moří také zvyšuje tlak na migraci do Indie, ale nebylo možné zjistit, do jaké míry, především kvůli provázanosti environmentálních a ekonomických faktorů a neexistujícímu jednotnému pojetí environmentálního uprchlictví.

Při zpracování této práce jsem se mohl opřít o dostatek literatury, svědčící o značném badatelském zájmu o Bangladéš, který pravděpodobně vychází, alespoň v oblasti sdílení vodních zdrojů a dopadů globálního oteplování, z jeho výjimečně zranitelné pozice v těchto oblastech. Ze všech primárních zdrojů bych rád upozornil na práci o enklávách *Waiting for The Esquimo* od Brendana Whytea, která je ve své oblasti průlomovým dílem, podloženým důkladným terénním výzkumem a studiem pramenů, z nichž mnohé byly do té doby ukryté v indických archivech a světu neznámé. Na všeobecně rozšířenou chybu jsem narazil při studiu sdílení vodních zdrojů, v Indii je totiž průtok uváděn ve stopách krychlových (cusec), ale mnoho autorů je automaticky přejímalo jako metry krychlové (cumsec), čímž vznikaly chybné hodnoty průtoků. Dalším menším problémem se ukázala být dostupnost oficiálních dokumentů na internetových stránkách indických či bangladéšských úřadů a institucí.

Tato práce ukazuje, že geopolitické faktory hrají ve vztahu Indie a Bangladéše významnou roli. Tato role však nesmí být přeceňována, a to s ohledem na vnitřní politickou dynamiku obou zemí, která je určujícím faktorem vzájemných vztahů. Vztah k Indii je důležitým politickým tématem především v Bangladéši, kde to, zda vládne BNP, či Avámí Líg, rozhoduje o vstřícnosti zahraniční politiky vůči svému „velkému sousedovi“.

Použité zdroje

2 cr Bangladeshis in India: Fernandes. *The Tribune* [online]. 2003-09-28 [vid. 2014-06-09].

Dostupné z: <http://www.tribuneindia.com/2003/20030928/main1.htm>

14 killed on frontier by BSF in 2013: BGB. *The Daily Star* [online]. 2013 [vid. 2013-12-16].

Dostupné z: <http://www.thedailystar.net/beta2/news/14-killed-at-frontier-by-bsf-in-2013-bgb/>

576 Bangladeshi immigrants held this year. In: *The Indian Express* [online]. 2014-04-16 [vid.

2014-06-09]. Dostupné z: <http://indianexpress.com/article/india/india-others/576-bangladeshi-immigrants-held-this-year/>

ABBAS, Aliya. 18 facts about Assam riots in Kokrajhar. In: *Niti Central* [online]. 2014-05-03 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: Refugees: Flowing Across Borders. In: UNHCR [online]. 2014 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>

Activists hail rejection of forest clearance for Tipaimukh dam. *The Times of India* [online]. 2013 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/city/guwahati/Activists-hail-rejection-of-forest-clearance-for-Tipaimukh-dam/articleshow/21441236.cms>

ADEL, Muhammad. Farakka Barrage, the greatest ever riparian bluff for upstream water piracy. *Academia Journal of Environmental Sciences* [online]. 2013, č. 1 [vid. 2014-04-17]. ISSN 2315-778X. Dostupné z: <http://academiapublishing.org/ajes/pdf/2013/March/Adel.pdf>

AGNEW, John A. *Geopolitics: re-visioning world politics* [online]. 2nd ed. New York: Routledge, 2003, 154 p. [vid. 2014-06-09]. ISBN 04-153-1007-5. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=G8PKbsgXLNoC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=nazi+geopolitics+czechoslovakia&source=bl&ots=cKxx4kxI8p&sig=VaD2F3GAqZ4GvwhqLCouYdsFNXM&hl=en&sa=X&ei=vNdYU6P3FonasgaHuYHwAw&ved=0CCsQ6AEwAA#v=onepage&q=nazi%20geopolitics%20czechoslovakia&f=false>

Agreement on border disputes (with joint communique). Indie-Pákistán. New Delhi, 1958-09-10. UNTS vyd. 369 (s. 81 – 88). Dostupné z: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280140b98>

AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH AND THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA CONCERNING THE DEMARCATION OF THE LAND BOUNDARY BETWEEN BANGLADESH AND INDIA AND RELATED MATERS, 16 May 1974 [online]. [vid. 2013-12-16] Dostupné z: http://www.hcidhaka.org/agreement_india_bd.php

AHMED, Imtiaz. Teesta, Tipaimukh and River Linking. *Economic & Political Weekly* [online]. 2012, XLVII, č. 16 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/file/River%20Linking1.pdf>

Almost no border disputes with India, says Sheikh Hasina. *The Indian Express* [online]. 2013-01-14 [vid. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://www.indianexpress.com/news/almost-no-border-disputes-with-india-says-sheikh-hasina/1059146/>

An Untold Shame. *Tehelka* [online]. 2009-04-14 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.tehelka.com/an-untold-shame-2/>

Atrocities by Indian Border Security Force (BSF) against Bangladeshi citizens 1. January 2010 – 31. August 2013. [Online]. In: Odhikar.org [vid. 2013-11-16]. Dostupné z: http://1dgy051vgyxh41o8cj16kk7s19f2.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2013/07/Statistics_Border_2000-2013.pdf

AULAKH, Raveena. Hundreds of Bangladeshis getting killed at border with India. *Thestar.com* [online]. 2013-04-01 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z: http://www.thestar.com/news/world/2013/04/01/hundreds_of_bangladeshis_getting_killed_at_border_with_india.html

BAGCHI, Indrani. Ties will take a huge hit if India cannot deliver on Teesta: Bangladesh foreign minister. *The Times of India* [online]. 2012 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/india/Ties-will-take-a-huge-hit-if-India-cannot-deliver-on-Teesta-Bangladesh-foreign-minister/articleshow/13055407.cms>

BAIXAS, Lionel. Thematic Chronology of Mass Violence in Pakistan. In: *Online Encyclopedia of Mass Violence* [online]. 2008-06-27 [vid. 2014-04-24] Dostupné z: <http://www.massviolence.org/Thematic-Chronology-of-Mass-Violence-in-Pakistan-1947-2007>

Bangladesh: Historical demographical data of the whole country. In: *Populstat* [online]. 2004 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.populstat.info/Asia/bangladc.htm>

Bangladesh: Key Figures 2011. In: *Global Humanitarian Assistance* [online]. 2011 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/bangladesh#tab-home>

Bangladesh. In: *Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. 2014 [vid. 2014-06-08]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bg.html>

Bangladesh. In: *The World Bank* [online]. 2014 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/country/bangladesh>

Bangladesh 2012 International Religious Freedom Report. In: *State.gov* [online]. 2012 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.state.gov/documents/organization/208636.pdf>

Bangladesh Agriculture at a Glance. MINISTRY OF AGRICULTURE, Government of Bangladesh. *Moa.gov.bd* [online]. 2013 [vid. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.moa.gov.bd/statistics/bag.htm>

Bangladesh Cyclone (Gorky), 1991. In: *International Recovery Platform* [online]. 2013 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: http://www.recoveryplatform.org/countries_and_disasters/disaster/2/bangladesh_cyclone_gorky_1991

Bangladesh Population 2014. In: *World Population Review* [online]. 2014 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://worldpopulationreview.com/countries/bangladesh-population/>

Bangladeshi illegal immigrants would have to go back, Modi says. *The Times of India* [online]. 2014-05-07 [vid. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/home/lok-sabha-elections-2014/news/Bangladeshi-illegal-immigrants-would-have-to-go-back-Modi-says/articleshow/34792216.cms>

BASU, Soma. Non-maintenance has greatly compromised Farakka barrage: CAG. In: *Down To Earth* [online]. 2013 [vid. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.downtoearth.org.in/content/non-maintenance-has-greatly-compromised-farakka-barrage-cag>

BNP to hold long-march towards Teesta Barrage this month. *UNB Connect* [online]. 2014-04-10 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://unbconnect.com/bnp-meeting-10/>

BUTZENGEIGER, Sonja et al. GERMANWATCH. *Sea-level Rise in netherlands and Bangladesh* [online]. 2004, s. 6 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: <https://germanwatch.org/en/2755>

Census of India 2001: Migration Tables. In: *Censusindia.gov.in* [online]. 2001 [vid. 2014-06-06]. Dostupné z: http://censusindia.gov.in/Data_Products/Data_Highlights/Data_Highlights_link/data_highlights_D1D2D3.pdf

Census Reports 1921. In: *Census of India* [online]. 2001 (1921) [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/Census_And_You/old_report/census_1921.aspx

Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone. In: *UNTC*. Geneva, 1958, UNTS 516. Dostupné z: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280033c69>

CHAPMAN, Graham P. *Geopolitics of South Asia* [online]. Abingdon: Ashgate Publishing Group, 2009 [vid. 2013-07-07]. ISBN 9780754695905. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10276594>

CHATTERJEE, Joya. The Fashioning of a Frontier: The Radcliffe Line and Bengal's Border Landscape, 1947-52. *Modern Asian Studies*. 1999, 33(1), 185-242. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/313155> [online].

CHATTOPADHYAY, Suhrid. A border face-off. *Frontline* [online]. 2003, roč. 20, č. 04 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z:

<http://www.frontline.in/static/html/fl2004/stories/20030228003210100.htm>

MITRA, Sumit. Disquiet on the eastern front. *India Today* [online]. 2003-02-17 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://indiatoday.intoday.in/story/bangladesh-takes-213-immigrants-back-india-needs-to-decide-what-to-do-with-16-mn-others/1/207061.html>

CHESTER, Lucy. The 1947 Partition: Drawing the Indo-Pakistani Boundary. *American Diplomacy* [online]. 2002 [vid. 2013-07-07]. Dostupné z:

http://www.unc.edu/depts/diplomat/archives_roll/2002_01-03/chester_partition/chester_partition.html

DA COSTA, Anna. India Steps Up Climate Change Efforts. In: *Worldwatch Institute* [online]. 2013 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.worldwatch.org/node/6278>

DAS, Pushpita. The India-Bangladesh Border: A New Beginning. *Institute for Defense Studies and Analyses* [online]. 2010 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z:

http://www.idsa.in/idsacomments/TheIndiaBangladeshBorderANewBeginning_pdas_101011

DASGUPTA, Susmita. THE WORLD BANK. *River Salinity and Climate Change: Evidence from Coastal Bangladesh* [online]. 2014, s. 6-8 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z:

<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6817>

DASGUPTA, Susmita et al. *The Impact of Sea Level Rise on Developing Countries: A Comparative Analysis* [online]. 2007 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2007/02/09/000016406_20070209161430/Rendered/PDF/wps4136.pdf

DAVIES, Nick. Melilla: Europe's dirty secret. *The Guardian* [online]. 2010-04-17 [vid. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2010/apr/17/melilla-migrants-eu-spain-morocco>

DELLAPENA, Joseph. The customary international law of transboundary fresh waters. *International Journal of Environmental Issues* [online]. 2001, 3/4 [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/ce397/Topics/WaterConventions/Dellapana-InternWaterLaw.pdf>

DHAR, Sujoy. India's Modi rails against illegal immigrants after Muslim killings. *Reuters* [online]. 2014-05-04 [vid. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2014/05/04/us-india-migrants-idUSBREA4303Q20140504>

DISPLACEMENT SOLUTIONS. *Climate Displacement in Bangladesh: The Need for Urgent Housing, Land and Property Rights Solutions* [online]. 2012, s. 5 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://displacementsolutions.org/ds-initiatives/climate-change-and-displacement-initiative/bangladesh-climate-displacement/>

Dhubri erosion displaces hundreds - Concrete roads proposed for island; erosion threatens NH31. *The Telegraph* [online]. 2011-07-22 [vid. 2013-07-07]. Dostupné z: http://www.telegraphindia.com/1110722/jsp/northeast/story_14269818.jsp

EATON, Richard M. Riverine Changes and economic growth. In: *The Rise of Islam and the Bengal Frontier, 1204-1760* [online]. Berkeley: University of California Press, 1993 [vid. 2013-07-07]. Dostupné z: <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft067n99v9/>

Extradition treaty and visa pact should take India-Bangladesh ties to new high. *The Times of India* [online]. 2013-01-30 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/home/opinion/edit-page/Extradition-treaty-and-visa-pact-should-take-India-Bangladesh-ties-to-new-high/articleshow/18243416.cms>

Farakka Barrage. MINISTRY OF WATER RESOURCES, Government of India. *Wrmin.nic.in* [online]. 2014 [vid. 2014-04-09]. Dostupné z:

<http://wrmin.nic.in/index3.asp?subsublinkid=714&langid=1&sslid=296>

FARUQUE, Abdullah. Bangladesh-India Border Relations: A Truncated View. In: *ndc.gov.bd* [Online] [vid. 2013-11-09] Dostupné z:

http://www.ndc.gov.bd/elibrary/index.php/earticle/earticle_list/all/40

First steps to a safer future: Introducing The United Nations Framework Convention on Climate Change. In: *United Nations Framework Convention on Climate Change* [online]. 2014, s. 28 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: http://unfccc.int/essential_background/convention/items/6036.php
<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10445342&p00=bangladesh%20climate%20adaptation>

Ganges-Brahmaputra Delta Cyclone. In: *Encyclopaedia Britannica* [online]. 2014 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1471692/Ganges-Brahmaputra-delta-cyclone>

GHOSH, Deepshikha. Come May 16, Bangladeshi immigrants must pack up: Narendra Modi. *NDTV* [online]. 2014-04-28 [vid. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://www.ndtv.com/elections/article/election-2014/come-may-16-bangladeshi-immigrants-must-pack-up-narendra-modi-514883>

Global Warming. In: *Cato Institute* [online]. 2014 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.cato.org/research/global-warming>

Government of India: Ministry of Power [online]. 2014 [vid. 2014-02-10]. Dostupné z: <http://powermin.nic.in>

Govt. okays second phase of border fencing. *The Hindu: Online edition* [online]. 2001-04-27 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://hindu.com/2001/04/27/stories/02270007.htm>

GUHA, Ramachandra. *India after Gandhi: The History of the Worlds Largest Democracy*. Pan Macmillian India, 2008. ISBN 9780330505543.

HAZARIKA, Sanjoy. *Rites of Passage: Border Crossings, Imagined Homelands, India's East and*

Bangladesh. New Delhi: Penguin Book India, 2000, s. 226. ISBN 948-0-14-100422-8.

HAZARIKA, Sanjoy. *Strangers of the mist: tales of war and peace from India's northeast* [online].

Rev. ed. New Delhi: Penguin Books India, 1995 [vid. 2014-06-09]. ISBN 978-014-0240-528.

Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=PuWN7c81X5gC&pg=PA10&lpg=PA10&dq=bangladesh+malthusian+nightmare&source=bl&ots=liJJaKXGNH&sig=O3si7WrgzgaK5vP6NZK_zIoBmBw&hl=en&sa=X&ei=ijhaU_fPKvt4gS-

[yoBg&ved=0CEUQ6AEwBw#v=onepage&q=bangladesh%20malthusian%20nightmare&f=false](http://books.google.cz/books?id=PuWN7c81X5gC&pg=PA10&lpg=PA10&dq=bangladesh+malthusian+nightmare&source=bl&ots=liJJaKXGNH&sig=O3si7WrgzgaK5vP6NZK_zIoBmBw&hl=en&sa=X&ei=ijhaU_fPKvt4gS-yoBg&ved=0CEUQ6AEwBw#v=onepage&q=bangladesh%20malthusian%20nightmare&f=false)

Heartland Institute [online]. 2014 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://heartland.org/>

HUMAN RIGHTS WATCH. *Trigger Happy: Excessive Use of Force by Indian Troops at the*

Bangladesh Border. [Online]. 2010 [vid. 2013-11-17]. Dostupné z:

<http://www.hrw.org/reports/2010/12/09/trigger-happy-0>

Impact of sea level rise in Bangladesh. In: *Vital Water Graphics* [online]. 2008 [vid. 2014-06-13].

Dostupné z: <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article146.html>

In Bangladesh, Tipaimukh dam pact sparks fresh row. *The Hindu* [online]. 2011 [vid. 2014-04-

15]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/news/international/in-bangladesh-tipaimukh-dam-pact-sparks-fresh-row/article2644442.ece>

India to continue Bangladesh border fencing. *Free Republic* [online]. 2005 [vid. 2013-12-16].

Dostupné z: <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/1387253/posts>

India urging Bangladesh to curb illegal migration: Sonia. *News.oneindia.in* [online]. 2013-02-19

[vid. 2014-06-06]. Dostupné z: <http://news.oneindia.in/2013/02/19/india-urging-bangladesh-to-curb-illegal-migration-sonia-1153878.html>

Indie. THE CRIMINAL LAW AMENDMENT ACT, 1961 ACT NO. 23 OF 1961 [17th May, 1961.]. In:

1961. Dostupné z: <http://indiacode.nic.in/fullact1.asp?tfnm=196123>

Indie, Bangladéš. Agreement between the Government of the People's Republic of Bangladesh and the Government of the Republic of India on sharing of the Ganges waters at Farakka and on

augmenting its flows. In: *UNTC*. Dacca, 1977, UNTS 1066. Dostupné z:

<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002800facf5>

Indie, Bangladéš. TREATY BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH AND THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA ON SHARING OF THE GANGA / GANGES WATERS AT FARAKKA. In: *www.jrcb.gov.bd* New Delhi, 1996. Dostupné z:

<http://www.jrcb.gov.bd/treaty.html>

ISLAM, Tawhidul et al. Impacts of Climate Change Induced Hazard and Adaptation Processes in Bangladesh. In: SHAW, Rajib, Juan M PULHIN a Joy Jacqueline PEREIRA. *Climate change adaptation and disaster risk reduction: an Asian perspective* [online]. Bradford, U.K.: Emerald Group Pub. Ltd., 2010 [vid. 2014-06-13]. Community, environment and disaster risk management, v. 5. ISBN 9780857244864. Dostupné z:

<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10445342&p00=sea+level+rise+bangladesh>

INTERNATIONAL LAW ASSOCIATION. *The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers*. 1966. Dostupné z:

<http://www.colsan.edu.mx/investigacion/aguaysociedad/proyectorfrontera/helsinki%20rules%201966.pdf>

International Migration 2013: Migrants by origin and destination. In: *United Nations: Department of Economic and Social Affairs* [online]. 2014 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: http://esa.un.org/unmigration/documents/PF_South-South_migration_2013.pdf

Inter-State Water States Dispute Act 1956. In: *Ministry of Water Resources* [online]. [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://wrmin.nic.in/index3.asp?subsublinkid=377&langid=1&sslid=385>

IPCC. *Summary for Policymakers* [online]. Cambridge, GB a New York, NY, US.: Cambridge University Press, 2013 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z:

http://www.climatechange2013.org/images/report/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf

KARMALKAR, A., C. MCSWEENEY, M. NEW a G. LIZCANO. SCHOOL OF GEOGRAPHY AND ENVIRONMENT. *Bangladesh* [online]. 2010 [vid. 08-04-2014]. UNDP Climate Change Country Profiles. Dostupné z: http://www.geog.ox.ac.uk/research/climate/projects/undp-cp/UNDP_reports/Bangladesh/Bangladesh.hires.report.pdf

KHADKA, Navin Singh. Concerns over India rivers order. *BBC* [online]. 2012 [vid. 2014-04-15].
Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/science-environment-17555918>

KHALEQUZZAMAN, MD. Success and Failure of the Ganges Water-Sharing Treaty. In: *WRE Forum* [online]. 2012 [vid. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://wreforum.org/khaleq/blog/5689>

KHAN, Abu Saleh et al. INSTITUTE OF WATER MODELLING. *Hydrological Impact Study of Tipaimukh Dam of India on Bangladesh* [online]. Dhaka, 2005 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://ebookbrowse.net/impact-study-of-tipaimukh-final-report-pdf-d419470446>

KOTHARI, Uma. Migration and Chronic Poverty. In: *Chronicpoverty.org* [online]. 2002 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/WP16_Kothari.pdf

KUMAR, Kuldeep. Influences galore. *The Hindu* [online]. 2014-05-15 [vid. 2014-05-26]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/features/friday-review/music/influences-galore/article6011729.ece>

LONNQUIST, Linda et al. *Shortcut to the frontline: supporting local NGOs on climate change in Bangladesh* [online]. 2010 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.intrac.org/data/files/resources/676/OPS-50-Shortcut-to-the-frontline-supporting-local-NGOs-on-climate-change-in-Bangladesh.pdf>

LOURES, Flavia et al. Everything you need to know about UN Water Convention. In: *UN Water* [online]. 2009 [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: http://www.unwater.org/downloads/wwf_un_watercourses_brochure_for_web_1.pdf

LUDDEN, David. Forgotten Heroes. *Frontline* [online]. 2003, roč. 20, č. 15 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.sas.upenn.edu/~dludden/LuddenFrontlineHeroes.htm>
Indie. THE FOREIGNERS ACT, 1946 ACT NO. 31 OF 1946. In: 1946. Dostupné z: <http://indiacode.nic.in/fullact1.asp?tfnm=194631>

MAHAPATRO, Mausumi. *An analysis of land, migration and rural differentiation: a case study in Bangladesh*. London, 2013. Dostupné z: eprints.soas.ac.uk/18063/1/Mahapatro_3568.pdf.
Disertační práce. SOAS.

MACHÁČEK, Štěpán. Úloha vodních zdrojů v mezinárodních konfliktech na blízkém východěkonfliktech. In: *Ministerstvo zahraničních věcí České Republiky* [online]. 2006 [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/16732/Zkracena_verze.RM._02._26._05.doc.

MAMUN, Kazi Asadul. *The Farakka Barrage dispute: conflict and cooperation in Bangladesh-India relations* [online]. Vancouver, 1984 [vid. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://circle.ubc.ca/handle/2429/25178>. Diplomová práce. The University of British Columbia.

MCCAFFREY, Stephen. The UN Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses: Prospects and Pitfalls. SALMAN, Salman M a Laurence BOISSON DE CHAZOURNES. *International watercourses: enhancing cooperation and managing conflict : proceedings of a World Bank seminar* [online]. Washington, DC: World Bank, 1998 [vid. 2014-04-18]. ISBN 0821342983.

Migration from East Pakistan (1951-1961). *The Economic Weekly* [online]. 1961-04-15 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.epw.in/system/files/pdf/1961_13/15/migration_from_east_pakistan_19511961.pdf

MINISTRY OF COMMERCE, Government of India. *Memorandum of Understanding between the Government of The Republic of India and The Government of The People's Republic of Bangladesh*. [online]. 2010 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z: [http://commerce.nic.in/trade/MOU Border Haats across Border India and Bangladesh2010.pdf](http://commerce.nic.in/trade/MOU%20Border%20Haats%20across%20Border%20India%20and%20Bangladesh2010.pdf)

MINISTRY OF ENVIRONMENT AND FORESTS, Government of The Peoples Republic of Bangladesh. *Bangladesh Climate Change Strategy 2009* [online]. Dhaka, 2009, s. 12 [vid. 2014-06-13]. ISBN 9848574255. Dostupné z: http://www.moef.gov.bd/climate_change_strategy2009.pdf

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. *Annual report: 2005-2006*. [Online]2006. [vid. 2013-11-09]Dostupné z: http://mea.gov.in/Uploads/PublicationDocs/167_Annual-Report-2005-2006.pdf

MINISTRY OF EXTERNAL AFFAIRS, Government of India. *Annual Report 2012-2013*. 2013 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z: http://www.mea.gov.in/annual-reports.htm?57/Annual_Reports

NARAYAN, Mohan. Teesta Treaty 'Difficult' Issue: PM Tells Sheikh Hasina. *Outlook* [online]. 2014 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://news.outlookindia.com/items.aspx?artid=831235>

NEWELL, Zo Margaret. *Picturing The Goddess: Bazaar Images and The Imagination of Modern Hindu Religious Identity*. Nashville, Tennessee, 2011. Dizertace. Vanderbilt University.

OSMANI, S. R. The impact of globalization on poverty in Bangladesh. In: *International Labour Organization* [online]. 2005 [vid. 2014-06-09]. ISBN 92-2-118055-7. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---integration/documents/publication/wcms_079177.pdf

PAL, Manas. Bangladesh group hacks BSF website to 'avenge border killings'. *The Times of India* [online]. 2012 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2012-02-15/india/31062663_1_pakistani-hackers-indian-websites-indian-hackers

PANDA, Architesh. Climate Induced Migration from Bangladesh to India: Issues and Challenges. In: *United Nations University: Summer Academy 2010* [online]. 2010 [vid. 2014-06-14]. Dostupné z: <http://www.ehs.unu.edu/file/get/5408>

PANDEY, Brijesh. Ganga Polluted. *Tehelka* [online]. 2012, roč. 9, č. 24 [vid. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.tehelka.com/ganga-polluted/?singlepage=1>

PANT, Harsh V. India and Bangladesh: Will the Twain Ever Meet? In: *Asian Survey*, Roč. 47, číslo 2. 2007.

PEACE RESEARCH INSTITUTE OSLO. *Water Scarcity in Bangladesh: Transboundary rivers, conflict and cooperation* [online]. 2013 [vid. 2014-04-09]. ISBN 978-82-7288-485-6. Dostupné z: <http://www.prio.no/Projects/Project/?x=969>

PILKEY, Orrin H a Rob YOUNG. *The rising sea* [online]. Washington, D.C.: Island Press/Shearwater Books, 2009 [vid. 2014-06-13]. ISBN 9781597266437. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10511991&p00=sea+level+rise+bangladesh>

RABBANI, G. et al. *Loss and damage from salinity intrusion in Sathkira District, coastal Bangladesh* [online]. 2013 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z:

<http://www.lossanddamage.net/download/7273.pdf>

RAHMAN, Mizanur et al. Shrimp Cultivation with Water Salinity in Bangladesh: The Implications of an Ecological Model. *Universal Journal of Public Health* [online]. 2013, roč. 1, č. 3 [vid. 2014-06-13]. DOI: 10.13189. Dostupné z:

<http://www.hrpub.org/download/201310/ujph.2013.010313.pdf>

RAHMAN, Mustafizur. Miseries befall north as Teesta dries up. In: *Progress Bangladesh* [online]. 2014 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://progressbangladesh.com/miseries-befall-north-as-teesta-dries-up/>

Raising the bogey of illegal immigration. *The Hindu* [online]. 2014-05-10 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.thehindu.com/opinion/lead/raising-the-bogey-of-illegal-immigration/article5993925.ece>

Refugees: Flowing Across Borders. *UNHCR* [online]. 2014 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c125.html>

Report 1958-1959. In: *Ministry of External Affairs Library* [online]. 1959 [vid. 2013-07-16]. Dostupné z: <http://mealib.nic.in/reports/1958-59.pdf>

Report on Illegal Migration into Assam. In: *Satp.org* [online]. [vid. 2014-06-06]. Dostupné z: http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/assam/documents/papers/illegal_migration_in_assam.htm

Report on Illegal Migration to India. In: *South Asia Terrorism Portal* [online]. 1998 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: http://www.satp.org/satporgtp/countries/india/states/assam/documents/papers/illegal_migration_in_assam.htm

RIBAS, Xavier. The Border Fences of Ceuta and Melilla: A Landscape for the Future. In: *Academia.edu* [online]. 2011 [vid. 2013-07-14]. Dostupné z:

http://www.academia.edu/2148053/The_Border_Fences_of_Ceuta_and_Melilla._A_Landscape_for

[r the Future](#)

RICHARDS, Alain a Nirvikar SINGH. Inter State Water Disputes in India: Institutions and Policies. In: *University of California, Santa Cruz* [online]. 2001 [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://people.ucsc.edu/~boxjenk/indiawater.pdf>

River Bank Erosion. *Government of the Peoples Republic of Bangladesh, Department of Disaster Management* [online]. 2012 [vid. 2013-07-07]. Dostupné z: <http://www.ddm.gov.bd/erosion.php>

River Linking Projects. In: *Press Information Bureau: Government of India* [online]. 2012 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://pib.nic.in/newsite/erelease.aspx?relid=89898>

SADIQ, Kamal. *Paper citizens: how illegal immigrants acquire citizenship in developing countries* [online]. New York, NY: Oxford University Press, 2009 [vid. 2014-06-09]. ISBN 978-019-9707-805. Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10254404&p00=paper%20citizens>

SALMAN, Salman M. A., Kishor UPRETY. *Conflict and Cooperatiion on South Asia's International Rivers* [online]. Washington DC, 2003 [vid. 2014-04-09]. ISBN 0-8213-5352-7. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2003/01/2166837/conflict-cooperation-south-asias-international-rivers-legal-perspective>

SAMPLE, Ian. Scientists offered cash to dispute climate study. *The Guardian* [online]. 2007-02-02 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/environment/2007/feb/02/frontpagenews.climatechange>

SARKAR, Debasis. Debated Teesta water sharing issue to gain further warmth. [online]. 2013 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: http://articles.economictimes.indiatimes.com/2013-10-24/news/43366016_1_teesta-water-teesta-barrage-project-west-bengal

SARKAR, Debasis. Teesta Barrage Project gets a new completion commitment. In: *The Economic Times* [online]. 2012 [vid. 2014-04-17]. Dostupné z: http://articles.economictimes.indiatimes.com/2012-12-05/news/35620568_1_irrigation-department-completion-teesta-barrage-project

SARWAR, Golam. *Impact of Sea Level Rise on the Coastal Zone of Bangladesh*. Lund, 2005, s. 12

[vid. 2014-06-13]. Dostupné z:

http://fs.wa4.lucklaboratories.com/placemarks/files/225/golam_sarwar.pdf. Diplomová práce. Lund University.

SEN, Arijit. Tripura: Three killed as armed men attack a newspaper's office. *IBN Live* [online]. 2013-05-19 [vid. 2014-06-08]. Dostupné z: <http://ibnlive.in.com/news/tripura-three-killed-as-armed-men-attack-a-newspapers-office/392693-3-224.html>

SINHA, Mallika. Dynamics Demystified: India-Bangladesh Relations. *Society for the Study of Peace and Conflict* [online]. 2012 [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: http://www.sspconline.org/opinion/09012012_dynamics_demystified_india_bangladesh_relations

Six more floating outposts for India-Bangladesh border. *Prokerala News* [online]. 2013 [vid. 2013-12-16]. Dostupné z: <http://www.prokerala.com/news/articles/a362200.html?ModPagespeed=noscript>

Status of the Watercourses Convention. In: *International Water Law Project* [online]. 2014 [vid. 2014-04-18]. Dostupné z: http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/watercourse_status.html

Teesta Barrage Project. In: *Bangladesh Water Development Board* [online]. 2014 [vid. 2014-04-17]. Dostupné z: http://www.bwdb.gov.bd/index.php?option=com_content&view=article&id=132&Itemid=119

Teesta Barrage project to be commissioned by March 2015. In: *Construction World* [online]. 20011 [vid. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.constructionworld.in/News.aspx?nId=GVI+7uYNnFkgnHS9jy8u9A==&NewsType=Teesta-Barrage-project-to-be-commissioned-by-March-2015-India-Sector>

The game of the river. *The Economist* [online]. 2014 [vid. 2014-06-09]. Dostupné z: <http://www.economist.com/news/asia/21601053-last-bangladesh-starts-tame-mighty-brahmaputra-game-river>

The Heartland Institute. In: *Desmogblog: Clearing the PR Pollution That Clouds Climate Science* [online]. 2014 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.desmogblog.com/heartland-institute>

The IMDT Act and Immigration in North Eastern India. *Economic and Political Weekly*. 2005-08-23, XL, č. 30.

The Science of Climate Change. In: *The Royal Society* [online]. 2001 [vid. 2014-06-11]. Dostupné z:

https://royalsociety.org/~media/Royal_Society_Content/policy/publications/2001/10029.pdf

Tipaimukh Dam: The Impact Assessment. In: *The New Horizon* [online]. 2009 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://horizonspeaks.wordpress.com/2009/07/10/tipaimukh-dam-the-impact-assesment/>

UDDIN, Bashir et al. SHRIMP EXPORT MARKETING OF BANGLADESH. *Bangladesh Research Publication Journal* [online]. 2013, roč. 8, č. 2 [vid. 2014-06-13]. Dostupné z:

<http://www.bdresearchpublications.com/admin/journal/upload/1308119/1308119.pdf>

VAN SCHENDEL, Willem. The Wagah Syndrome: Territorial Roots of Contemporary Violence in South Asia. In: Amrita Basu and Srirupa Roy (eds.), *Violence and Democracy in India*.

VENKATESAN, J. Set up special panel on linking of rivers forthwith, Supreme Court tells Centre. In: *The Hindu* [online]. 2012 [vid. 2014-04-15]. Dostupné z:

<http://www.thehindu.com/news/national/set-up-special-panel-on-linking-of-rivers-forthwith-supreme-court-tells-centre/article2937800.ece#comments> Calcutta: Seagull Books, 2007.

WHYTE, Brendan R. *Waiting for the Esquimo: An historical and documentary study of the Cooch Behar enclaves of India and Bangladesh*. The School of Anthropology, Geography and Environmental Studies, The University of Melbourne, 2002. ISBN 0-734-02208-5.

WIRSING, Robert et al. *International Conflict over Water Resources in Himalayan Asia: Conflict and Cooperation over Asia's Water Resources (Critical Studies of the Asia-Pacific)* [online]. Palgrave Macmillan, 2012 [vid. 2014-04-17]. ISBN 978-0230237834. Dostupné z: http://books.google.cz/books/about/International_Conflict_over_Water_Resour.html?id=RYIRJgUpE8QC&redir_esc=y

Obrazová příloha

Obr. č. 1: Mapa okresu Kočbihár, bývalého knížecího státu Kočbihár. Za pozornost stojí komplikovaná hranice s enklávami. Zdroj:

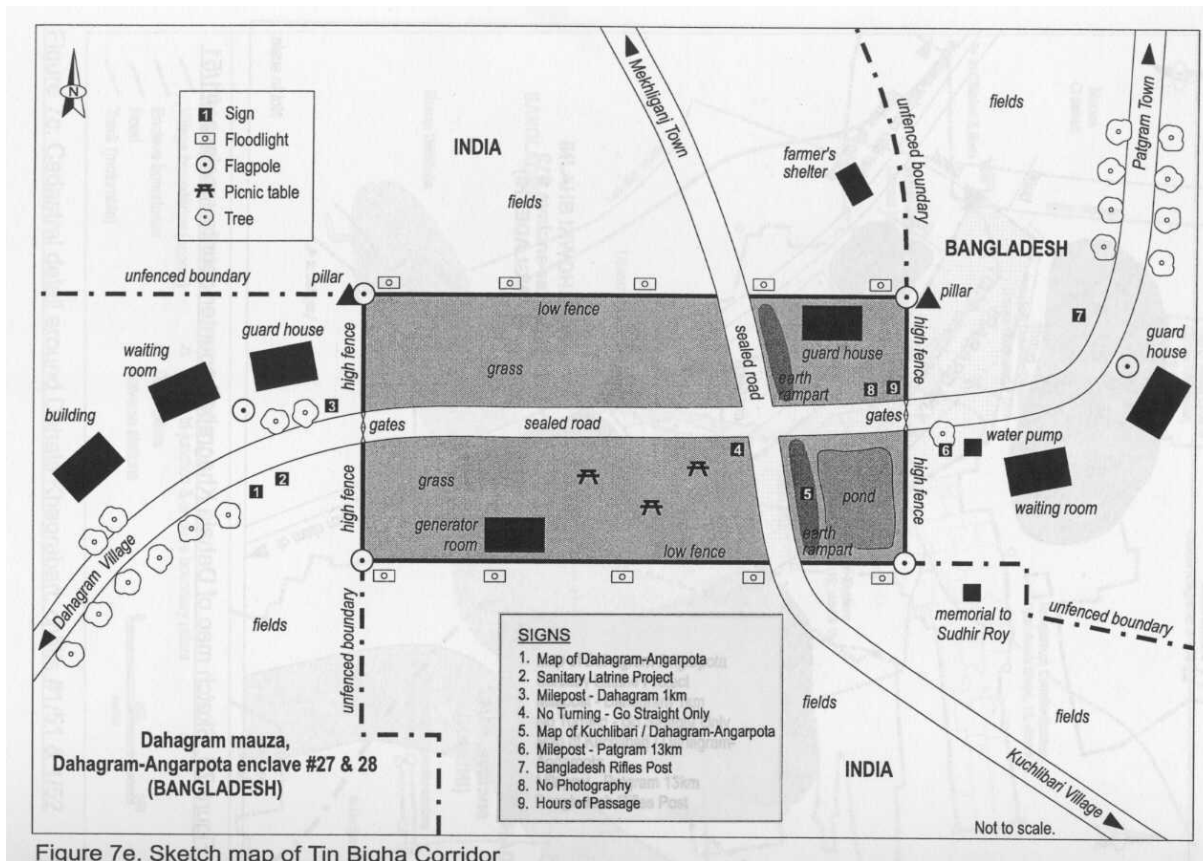
<http://opinionator.blogs.nytimes.com/2011/11/14/an-apology-of-enclaves/>

Obr. č. 2: Indo – bangladéšská hranice na pomezí dnešního indického okresu Kočbihár a bangladéšského podokresu Patgrám. Zdroj:

<http://www.mapsofbangladesh.com/Patgram-Upazila.php>

Obr. č. 3: Plánek koridoru Tin Bigha. Zdroj: Whyte 2002, s. 490.

Obr. č. 4: Bangladéšská dvojnásobná enkláva Debidoba. Zdroj: Whyte 2002, s. 501.

Obr. č. 5: Pohraniční oplocení. Zdroj: <http://chanakyasneeti.wordpress.com/tag/indo-bangladesh-border-settlement/>

Obr. č. 6: Fotografie, která se stala symbolem násilí jednotek BSF: Visící tělo zastřelené dívky Felání. Zdroj: <http://bdnews24.com/bangladesh/2013/09/06/bsf-trooper-not-guilty-of-felani-killing>